पूर्णिमा

इतिहास - प्रधान त्रैमासिक पत्रिका

८५

पू

र्णा

ङ्क

संशोधन–मण्डल

का. मे. अ. द. नं. १५५/२४६

तदिह न गुणदोषौ योजनीयावलीकौ
कथमपि महता यत् संस्कृतोऽयं श्रमेण ।

— बापूदेव शास्त्री

[धेरै मिहिनेत गरी यो तयार गरिएको छ । यस कारण यहाँ झूटो गुण अथवा दोष नलाइदिनुहोला ।]

पूर्णिमा

(इतिहास–प्रधान त्रैमासिक पत्रिका)

२२ **१**

वर्ष **अङ्क**

सम्पादक–

महेशराज पन्त

दिनेशराज पन्त

प्रकाशक–

देवीप्रसाद भण्डारी

(संशोधन–मण्डलद्वारा)

यस अङ्कको मूल्य रु. ५०/–

विषयसूची

१. छोट्याइएको हर्षचरितको पाँचौँ उच्छ्वास — छोट्याउने –नयराज पन्त, सहायक –रुक्मनाथ पौडेल — १–८

२. नेवारराज्य र ब्राह्मण —महेशराज पन्त — ९–४०

३. ने. सं. ६१८ [वि. सं. १५५४] फाल्गुनकृष्णचतुर्थीको, ताडपत्रमा लेखिएको लिखतपत्र —महेशराज पन्त — ४०–४१

४. बलदेवको पालामा वि. सं. ११११ मा सारिएको कुलालिकाम्नायको पुष्पिका —महेशराज पन्त — ४१–४२

५. ज्योतिर् मल्लको पालामा वि. सं. १४७२ मा सारिएको हितोपदेशको पुष्पिका —महेशराज पन्त — ४२–४३

६. राजबिहारको विषयमा —महेशराज पन्त — ४३–४६

७. प्रताप मल्लको पालाको वि. सं. १७१२ को चाबेलको शिलालेख —महेशराज पन्त — ४६–४७

८. धर्मदे / धनदेचैत्यसम्बन्धी केही कुरा —महेशराज पन्त — ४७–५०

९. पृथ्वीनारायण शाहका अहिलेसम्म प्रकाशमा नआएका दुइवटा लालमोहर* —महेशराज पन्त — ५०–५१

१०. वेङ्कटेश केतकर (वि. सं. १९१०–१९८७)को ज्योतिर्गणितको पञ्चाङ्गाध्यायको रामजी तेवारी (वि. सं. १९७३–२०४०)ले गरेको उल्था — ५१–६०

---

* ई सं. १९९३ जुलाई–सेप्टेम्बर [वि. सं. २०५० आषाढ १७-आश्विन १४]को मिति भएको, बजारमा भने वि. सं २०५० माघको शुरूमा मात्र आएको, ललितपुरबाट दीपकराम जोशीद्वारा प्रकाशित **रोलम्ब**को १३ वर्ष ३ अङ्क वि. सं २०५० माघ ५ गते मैले किनें। त्यस अङ्कको नेपाली खण्डका ७–१० पृष्ठमा प्रकाशित, पुरुषोत्तम लोचन श्रेष्ठको **भक्तपुरका केही अप्रकाशित ताडपत्रहरू र फार्खती पत्रहरू** भन्ने निबन्धमा यी दुइवटा लालमोहर पनि छापिएका रहेछन्। यी लालमोहरमा मैले लगाएको **अहिलेसम्म प्रकाशमा नआएका** भन्ने विशेषण अब आवश्यक नहुन गए तापनि **रोलम्ब**मा भरमार अशुद्ध पाठ छापिएकोले मैले यहाँ छापेको पाठ गतार्थ भने हुन गएको छैन।

— महेशराज पन्त

छोट्ट्याइएको हर्षचरितको पाँचौँ उच्छ्वास

छोट्ट्याउने– **नयराज पन्त**
सहायक– **रुक्मनाथ पौडेल**

प्रस्तावना

हर्षचरितको प्रथम उच्छ्वासको केही भागको संक्षिप्त रूप **पूर्णिमा**को ८४ अङ्कका १–७ पृष्ठमा छापिएको छ। सो छापिएको भागको संक्षिप्त रूप मेरा मामाका जेठा छोरा चन्द्रनाथ (वि. सं. १९८७–२००३) को सहायताले मैले वि. सं. २००२ को हिउँदमा तयार पारेको थिएँ। त्यसपछि त्यो काम मैले अगाडि बढाउन सकिनँ। वि. सं. २०३९ देखि भोलानाथ पौडेल र उनका छोरा रुक्मनाथ पौडेलले **मेधा**नामक संस्कृत पत्रिका निकाल्ने काम गरे। त्यस पत्रिकामा मेरा केही लेख छापिएका छन्। सोही प्रसङ्गमा त्यही पत्रिकामा छपाउन भनी मैले रुक्मनाथ पौडेलको सहायताले **हर्षचरित**को पाँचौँ उच्छ्वासको केही भागको संक्षिप्त रूप तयार पारेँ। त्यसलाई **मेधा**को **चौथो** अङ्कमा प्रकाश गर्न दिएको पनि थिएँ, तर त्यसपछि **मेधा** नै प्रकाश भएन। ९ वर्षअघि नै छपाउन खोजेको **हर्षचरित**को पाँचौँ उच्छ्वासको संक्षिप्त रूप अहिले **पूर्णिमा**को यो ८५ अङ्कमा प्रकाशित हुन लागेको छ।

वि. सं. २०५० आश्विन ५ गते मङ्गलवार

– **नयराज पन्त**

अथ पञ्चम उच्छ्वासः

अथ कदाचिद् राजा प्रभाकरवर्धनो राज्यवर्धनं कवचहरम् आहूय हूणान् हन्तुं बहुबलाऽनुयातं चिरन्तनैर् अमात्यैर् अनुरक्तैश् च महासामन्तैः कृत्वा साऽभिसरम् उत्तरापथं प्राहिणोत्। प्रयान्तं च तं देवो हर्षः कतिचित् प्रयाणकानि तुरङ्गमैर् अनुवव्राज। प्रविष्टे च कैलासप्रभाभासिनीं ककुभं भ्रातरि वर्तमानो नवे वयसि विक्रमरसाऽनुरोधिनि केसरिशरभशार्दूलवराहबहुलेषु तुषारशैलोपकण्ठेषु क्रीडन् मृगयया कतिपयान्यहानि बहिर् एव व्यलम्बत, चकार चाऽकर्णान्ताऽऽकृष्टकार्मुकनिर्गतभासुरभल्लवर्षी स्वल्पीयोभिर् एव दिवसैर् निःश्वापदानीवाऽरण्यानि।

स एकदा तु वासतेय्यास् तुरीये यामे प्रत्युषस्येव स्वप्ने चटुलज्वालापुञ्जपिञ्जरीकृतसकलककुभा दुर्निवारेण दवहुतभुजा दह्यमानं केसरिणम् अद्राक्षीत्। तस्मिन्नेव च दाववह्ने समुत्सृज्य शावकान् उत्प्लुत्य चाऽस्मानं

पातयन्तीं सिंहीम् अपश्यत् । आसीच् चाऽस्य चेतसि – लोके हि लोहेभ्यः कठिनतराः खलु स्नेहमया बन्धनपाशाः, यदाकृष्टास् तिर्यञ्चोऽप्येवम् आचरन्ति इति । प्रबुद्धस्य चाऽस्य मुहुर् मुहुर् दक्षिणेतरम् अक्षि पस्पन्दे । अङ्गेषु चाऽकस्माद् एव वेपथुर् विपप्रथे । निर्निमित्तम् एवाऽन्तर्बन्धनस्थानाच् चचालेव हृदयम् । अकारणाद् एव चाऽजायत गरीयसी दुःखाऽऽसिका । किम् इदम् इति च समुत्पन्नविविधविकल्पविमथितमतिर् अपगतधृतिश् चिन्ताऽऽवनमितवदनः स्तिमिततारकेण चक्षुषा ददर्श क्षणं क्षोणीम् । अह्नि च तस्मिञ् शून्येनैव च चेतसा स चिक्रीड मृगयया । आरोहति च हरितहये मध्यम् अह्नो भवनम् आगत्योभयतो मन्दमन्दं संवाह्यमानतनुतालवृन्तः क्षितितलवितताम् अतिशिशिरमलयजरसलवलुलितवपुषं धवलोपधानधारिणीं वेत्रपट्टिकाम् अधिशयानः साऽऽशङ्क एव तस्थौ ।

अथ स दूराद् एव लेखगर्भया नीलीरागमेचकरुचा चीरचीरिकया रचितमुण्डमालकम्, अमाऽऽतपाभ्याम् आरोप्यमाणकायकालिमानम्, अतित्वरागमनद्रुततरपदोद्धूयमानधूलिराजिव्याप्तवपुषम्, अभिमुखपवनप्रेङ्खत्-प्रविततोत्तरीयपटप्रान्तवीज्यमानोभयपार्श्वम्, आयतैः श्रमश्वासमोक्षैर् उपेतम्, स्विद्यल्ललाटम्, समेऽपि वर्त्मनि शून्यहृदयतया स्खलन्तम्, अनिमित्तभूतदीर्घाऽध्वगं कुरङ्गकनामानम् आयान्तम् अद्राक्षीत् ।

दृष्ट्वा च तं देवो हर्षः पूर्वनिमित्तपरम्पराऽऽविर्भावितभीतिर् अभिद्यत हृदयेन । कुरङ्गकस् तु कृतप्रणामः समुपसृत्य प्रथमम् आननलग्नं विषादम् उपनिन्ये पश्चाल् लेखम् । तं च देवो हर्षः स्वयम् एवाऽदायाऽवाचयत् । स लेखार्थेनैव च समं गृहीत्वा हृदयेन सन्तापम् अभ्यधात्– कुरङ्गक ! किं मान्द्यं तातस्य ? इति । स चक्षुषा बाष्पबिन्दुभिर्मुखेन च लज्जाऽक्षरैः क्षरद्भिर् युगपद् आचचक्षे– देव ! दाहज्वरो महान् इति । तच् चाऽऽकर्ण्य सहसा सहस्रधेवाऽस्य हृदयं पफाल । कृताऽऽचमनश् च देवो हर्षो जनयितुर् आयुष्कामो बहुमणिकनकरजतजातम् आत्मपरिबर्हम् अशेषं ब्राह्मणसाद् अकरोत् । अभुक्त एवोच्चचाल । दापय वाजिनः पर्याणम् इति च पुरःस्थितं शिरःकृपाणं बिभ्राणं बभाण युवानम् । वेपमानहृदयश् च ससंभ्रमप्रधावितपरिवर्धकोपनीतम् आरुह्य तुरङ्गम् एकाक्येव प्रावर्तत गन्तुम् ।

अकाण्डप्रयाणसंज्ञाशङ्खक्षुभितं तु संभ्रमात् सज्जीभूतम् उद्भूतमुखरखुररवम् आगत्याऽऽगत्य सर्वाभ्यो दिग्भ्यो धावमानम् अश्वीयम् अढौकत । प्रस्थितस्य चाऽस्य प्रदक्षिणेतरं प्रयान्तो विनाशम् उपस्थितं राजसिंहस्य हरिणाः प्रकटयाम्बभूवुः । अशिशिररश्मिमण्डलाऽभिमुखश् च दावशुष्के दारुणि दारुणं रराण वायसः । बहुदिवसम् उपचितबहलमलपटलमलिनिततनुर् अभिमुखम् आजगाम शिखिपिच्छलाञ्छनो नग्नाऽटकः । दुर्निमित्तैर् अनभिनन्द्यमानगमनश् च स नितराम् अशङ्कत । हृदयेन पितृस्नेहाऽऽहितआर्द्रिम्ना च तत् तद् उपेक्षमाणस् तुरङ्गमस्कन्धबद्धलक्ष्यं चक्षुर् अविचलं दधानो दुःखसमवसितहसितसंकथस् तूष्णींभूतेन भूपाललोकेनाऽनुगम्यमानो बहुयोजनसंपिण्डितम् अध्वानम् एकेनैवाऽह्ना समलङ्घयत् । नष्टतेजस्यधोमुखीभवति भगवति भानुमति भण्डिप्रमुखेन प्रणयिना राजपुत्रलोकेन बहुशो विज्ञाप्यमानोऽपि नाऽऽहारम् अकरोत् । पुरःप्रवृत्तप्रतीहारगृह्यमाणग्रामीणपरम्परा-प्रकटितप्रगुणवर्त्मा च वहन्नेव निन्ये निशाम् ।

अन्यस्मिन्नहनि मध्यंदिने देवो हर्षो विगतजयशब्दम्, अस्तमिततूर्यनादम्, उपसंहृतगीतम्, उत्सारितोत्सवम्, अप्रगीतचारणम्, अप्रसारिताऽऽपणपण्यम्, स्थानस्थानेषु पवनबलकुटिलाभिः कोटिहोमधूमलेखाभिर् उल्लसन्तीभिर् उपेतम्, उपरि कटु क्वणन्तीभिर् वायसमण्डलीभिर् दिवसं भ्रमन्तीभिर् आवेद्यमानप्रत्यासन्नाऽशुभम्, क्वचित् प्रतिशायितस्निग्धबान्धवाऽऽराध्यमानाऽहिर्बुध्नम्, क्वचिद् दीपिकादह्यमानकुलपुत्रकप्रसाद्यमानमातृमण्डलम्, क्वचिद् मुण्डोपहारहरणोद्यतद्रविडप्रार्थ्यमानाऽमर्दकम्, क्वचिद् आन्ध्रोद्ध्रियमाणबाहुवप्रोपयाच्यमानचण्डिकम्, अन्यत्र

शिरोविधृतविलीयमानगलद्गुग्गुलुविकलनवसेवकाऽनुनीयमानमहाकालम्, अपरत्र निशितशस्त्रीनिकृत्ताऽत्ममांसहोम-प्रसक्ताऽप्तवर्गम्, अपरत्र प्रकाशनरपतिकुमारकक्रियमाणमहामांसविक्रयप्रक्रमं स्कन्धावारं समाससाद ।

प्रविशन्नेव स विपणिवर्त्मनि कुतूहलाऽकुलबहलबालकपरिवृतम् ऊर्ध्वयष्टिविष्कम्भवितते वामहस्तवर्तिनि भीषणमहिषाऽधिरूढप्रेतनाथसनाथे चित्रवति पटे परलोकव्यतिकरम् इतरकरकलितेन शरकाण्डेन कथयन्तं यमपट्टिकं ददर्श । तेनैव च गीयमानं श्लोकम् अशृणोत् —

मातापितृसहस्राणि पुत्रदारशतानि च ।
युगे युगे व्यतीतानि कस्य ते कस्य वा भवान् ।। इति ।।

तेन चाऽधिकम् अवदीर्यमाणहृदयः क्रमेण प्रतिषिद्धसकललोकप्रवेशं राजद्वारं ययौ । तुरगाद् अवतीर्णश् च सोऽभ्यन्तराद् निष्क्रामन्तम् अप्रसन्नमुखरागं सुषेणनामानं वैद्यकुमारकम् अद्राक्षीत् । कृतनमस्कारं च तं स समप्राक्षीत्– सुषेण ! अस्ति तातस्य विशेषो न वा ? इति । सोऽब्रवीत्– नास्तीदानीं यदि भवेत् कुमारं दृष्ट्वा इति । मन्दं मन्दं द्वारपालैः प्रणम्यमानश् च दीयमानस्वम्, पूज्यमानकुलदेवतम्, प्रारब्धाऽमृतचरु-पचनक्रियम्, क्रियमाणषडाहुतिहोमम्, हूयमानपृषदाज्यलवलिप्तप्रचलदूर्वापल्लवम्, पठ्यमानमहामायूरीप्रवर्त्यमान-गृहशान्तिनिर्वर्त्यमानभूतरक्षाबलिविधानम्, प्रयतविप्रप्रस्तुतसंहिताजपं जप्यमानरुद्रैकादशीशब्दायमानशिवगृहम्, अतिशुचिशैवसंपाद्यमानविरूपाक्षक्षीरकलशसहस्रस्नपनम्, अजिरोपविष्टैश् चाऽनासादितस्वामिदर्शनदूयमानमानसैर् अभ्यन्तरनिष्पतितनिकटवर्तिपरिजननिवेद्यमानवार्तैर् वार्तीभूतस्नानभोजनशयनैर् उज्झिताऽत्मसंस्कारमलिनवेशैर् निश्चलैर् नरपतिभिर् नीयमाननक्तंदिवम्, दुःखदीनवदनेन च प्रघणेषु बद्धमण्डलेनोपांशुव्याहृतैः केनचिच् चिकित्सकदोषान् उद्भावयता, केनचिद् असाध्यव्याधिलक्षणपदानि पठता, केनचिद् दुःस्वप्नान् आवेदयता, केनचित् पिशाचवार्तां विवृण्वता, केनचित् कार्तान्तिकाऽदेशान् प्रकाशयता, केनचिद् उपलिङ्गानि गायता, अन्येनाऽनित्यतां भावयता, संसारं चाऽपवदता, कलिकालविलसितानि च निन्दता, दैवं चोपालभमानेनाऽपरेण धर्माय कुप्यता, राजकुलदेवताश् चाऽधिक्षिपता, अपरेण क्लिष्टकुलपुत्रकभाग्यानि गर्हयता, बाह्यपरिजनेन कथ्यमानकष्टपार्थिवाऽवस्थं राजकुलं विवेश ।

अविरलबाष्पपयःपरिप्लुतलोचनेन पितृपरिजनेन वीक्ष्यमाणो विविधौषधिद्रव्यद्रवगन्धगर्भम् उत्क्वथतां क्वाथानां सर्पिषां तैलानां च प्रपच्यमानानां गन्धम् आजिघ्रन्नवाप तृतीयं कक्ष्यान्तरम् ।

तत्र चाऽतिनिःशब्दे गृहाऽवग्रहणीग्राहिबहुवेत्रिणि, त्रिगुणतिरस्करिणीतिरोहितसुवीथीपथे, पिहितपक्षद्वारके, परिहृतकवाटरटिते, घटितगवाक्षरक्षितमरुति, दूयमानपरिचारके, चरणताडनस्वनत्सोपानप्रकुपितप्रतीहारे, निभृतसंज्ञानिर्दिश्यमानसकलकर्मणि, नाऽतिनिकटोपविष्टकञ्चुकिनि, कोणस्थिताऽह्वानचकिताऽचमनकवाहिनि, चन्द्रशालिकालीनमूकमौललोके, महाऽऽधिविधुरबान्धवाऽङ्गनावर्गगृहीतप्रच्छन्नप्रग्रीवके, संजवनपुञ्जितोद्विग्नपरिजने, प्रविष्टकतिपयप्रणयिनि, गम्भीरज्वराऽरम्भभीतभिषजि, दुर्मनायमानमन्त्रिणि, मन्दायमानपुरोधसि, सीदत्सुहृदि, विद्राणविपश्चिति, सन्तप्ताऽप्तसामन्ते, विचित्तचामरग्राहिणि, दुःखक्षामशिरोरक्षिणि, क्षीयमाणप्रसादवित्तकमनो-रथसम्पदि, स्वामिभक्तिपरित्यक्ताऽहारहीयमानबलविकलवल्लभभूभृति, क्षितितलपतितसकलरजनीजागरूकराजपुत्र-कुमारके, कुलक्रमाऽगतकुलपुत्रनिवहोह्यमानशुचि, शोकसंकुचितकञ्चुकिनि, निरानन्दवन्दिनि, निःश्वसन्निराशाऽऽ-सन्नसेवके, निःसृतताम्बूलधूसराऽधरवारयोषिति, विलक्षवैद्योपदिश्यमानपथ्याऽहरणाऽवहितपौरोगवे, अनुजीविपीय-मानोच्चचषकधारावारिविनोद्यमानाऽस्यशोषरुजि, राजाऽभिलाषभोज्यमानबहुभुजि, भेषजसामग्रीसम्पादनव्यग्रसम-ग्रव्यवहारिणि, मुहुर् मुहुर् आहूयमानतोयकर्माऽन्तिकाऽनुमितघोराऽतुरतृषि, तुषारपरिकरितकरकशिशिरीक्रियमाणो-

दश्विति, श्वेताऽऽर्द्रकर्पटाऽर्पितकर्पूरपरागशीतलीकृतशलाके, नाश्यानपङ्कलिप्यमाननवभाण्डगतगण्डूषग्रहणमस्तुनि, तिम्यत्कोमलकमलिनीपलाशप्रावृतमृदुमृणालके, सनालनीलोत्पलपूलीसनाथसलिलपानभाजनभुवि, धारानिपातनिर्वाप्यमाणक्वथिताऽम्भसि, पटुपाटलशर्कराऽऽमोदमुचि, मञ्चकाऽश्रितसिकतिलकर्करीविश्रान्ताऽन्तरचक्षुषि, सरलशेवलवलयितगलद्गोलयन्त्रके, गल्वर्कशालाऽजिरोल्लासितलाजसक्तुनिपीतमसारपारीपरिगृहीतकर्कशर्करे, शिशिरौषधरसचूर्णाऽवकीर्णस्फटिकशुक्तिशङ्खसञ्चये, सञ्चितप्रचुरप्राचीनाऽमलकमातुलुङ्गद्राक्षादाडिमादिफले, प्रतिग्राहितविप्रप्रकीर्यमाणशान्त्युदकविप्रुषि, प्रेष्याऽप्रेष्यमाणललाटलेपोपदिग्धदृषदि धवलगृहे स्थितम्, ज्वरज्वलनेनाऽनवरतपरिवर्तनैस्तरङ्गिणि शयनीये विचेष्टमानम्, मुक्ताफलबालुकाधूलिधवलितं शुष्यन्तम्, अविरतचन्दनचर्चापराणां परिचारकाणां धवलैः करैः स्पृश्यमानम्, अविच्छिन्नदीयमानकमलकुमुदेन्दीवरदलं शरीरम् उद्वहन्तम्, निबिडदुकूलपट्टनिपीडितकेशाऽन्तकथ्यमानकष्टवेदनाऽनुबन्धं मूर्धानं धारयन्तम्, दुर्धरवेदनोन्नमन्नीलशिराजालककरालेन ललाटफलकेन भयम् उपजनयन्तम्, किञ्चिद् अन्तःप्रविष्टतारकं चक्षुर् दधानम्, शुष्यद्दशनपङ्क्तिप्रसृताम् उष्णां निःश्वासपरम्पराम् उद्वहन्तम्, श्यामायमानया रसनया निवेद्यमानदारुणसन्निपाताऽऽरम्भम्, उरःस्थलस्थापितमणिमौक्तिकहारचन्दनचन्द्रकान्तम्; अङ्गभङ्गवलनोत्क्षिप्तभुजयुगलं पर्यस्तहस्तम्; मूर्च्छाम् अपि बहु मन्यमानम्, सभयभिषग्दृष्टैर् अरिष्टैर् आविष्टम्, विरलं वाचि, प्रचुरं प्रलापे, सन्ततं श्वसिते, जितं जृम्भिकाभिः, पार्श्वोपविष्टया चाऽनवरतरोदनोच्छूननयनया गृहीतचामरिकया विविधौषधिधूलिधूसरितशरीरया मुहुर् मुहुः आर्यपुत्र स्वपिषि इति व्याहरन्त्या देव्या यशोमत्या शिरसि वक्षसि च स्पृश्यमानं पितरम् अद्राक्षीत् ।

दृष्ट्वा च पितरं देवो हर्षः प्रथमदुःखसम्पातमथ्यमानमतिर् आशङ्कित इव भागधेयेभ्यः समभवत् । अन्तकपुरवर्तिनम् एव च पितरम् अमन्यत । निराकृत इव चाऽन्तःकरणेन क्षणम् आसीत् । नाऽविन्दत कर्तव्यम् । पस्पर्श च हृदयेन भियम् उत्तमाऽङ्गेन च गाम् ।

अवनिपतिः प्रभाकरवर्धनस् तु दूराद् एव दृष्ट्वाऽतिदयितं तनयं तदवस्थोऽपि निर्भरस्नेहाऽऽवर्जितः प्रसार्य भुजावेहीहि इत्याह्वयन् शरीरार्धेन शयनाद् उदगात् । ससंभ्रमम् उपसृतं चैनं विनयाऽवनम्रम् उन्नमय्य बलाद् उरसि निवेश्य पीडयन्नङ्गैर् अङ्गानि, कपोलेन कपोलम् अवघट्टयन्, निमीलयन् पक्ष्माऽग्रग्रथिताऽजस्राऽस्रविस्राविणी विलोचने विस्मृतज्वरसंज्वरः सुचिरम् आलिलिङ्ग । कथंकथम् अपि चिराद् विमुक्तम् अपसृत्य कृतनमस्कारं प्रणतजननीकम् उपागतम् आसीनं च तनयं शयनाऽन्तिके विगतनिमेषनिश्चलेन चक्षुषा व्यलोकयत् । राजा पस्पर्श च पुनः पुनर् वेपथुमता पाणितलेन क्षयक्षामकण्ठश् च कृच्छ्राद् इवाऽवादीत्– वत्स कृशोऽसि इति । भण्डिस् त्वकथयत्– देव तृतीयम् अहः कृताऽऽहारस्याऽस्याऽद्य इति ।

तच् श्रुत्वा राजा बाष्पवेगगृह्यमाणाऽक्षरं कथंकथम् अप्यायतं निःश्वस्योवाच– वत्स जानामि त्वां पितृप्रियम् अतिमृदुहृदयम् । ईदृशेषु विधुरयति धीमतोऽपि धियम् । अतिदुर्धरो बान्धवस्नेहः सर्वप्रमाथी । यतो नाऽर्हस्यात्मानं शुचे दातुम् । उद्दाममहादाहज्वरदग्धोऽपि दह्ये खल्वहम् अधिकतरम् अनेनाऽयुष्मदाधिना । निशितम् इव शस्त्रं तक्ष्णोति मां त्वदीयस् तनिमा । सुखं च राज्यं च वंशश् च प्राणाश् च परलोकश् च त्वयि मे स्थिताः । यथा मम तथा सर्वासां प्रजानाम् । निरभिलाषोऽस्मि जीवितव्ये । भिषगनुरोधः पाययति माम् औषधम् । तद् उत्तिष्ठ । कुरु पुनर् एव सर्वाः क्रियाः । कृताऽऽहारे च त्वट्यहम् अपि स्वयम् उपयोक्ष्ये पथ्यम् इति ।

एवम् अभिहितस्य चाऽस्य शोकानलः संदुधुक्षे । क्षणमात्रं च स्थित्वा पित्रा पुनर् आहारार्थम् आदिश्यमानो धवलगृहाद् अवततार । चकार च चेतस्यकाण्डे खल्वयं समुपस्थितो वज्रपातः किम् अत्र करवाणि इति ।

राजपुरुषेणाऽधिष्ठितश् च गत्वा स्वधाम कृताऽश्रुपातान्, कतिचित् कवलान् अगृह्णात् । आचमश् च चामरग्राहिणम् आदिदेश विज्ञायाऽगच्छ कथम् आस्ते तातः इति । गत्वा च प्रतिनिवृत्य च देव तथैव इति

विज्ञापितस् तेनाऽगृहीतताम्बूल एवोत्ताम्यता मनसाऽऽर्त्ताऽभिलाषिणि सवितरि सर्वान् आहूयोपह्वरे वैद्यान् किम् अस्मिन्नेवंविधे विधेयम् अधुना इति विषण्णहृदयः पप्रच्छ । ते तु व्यज्ञापयन् देव धैर्यम् अवलम्बस्व, कतिपयैर् एव वासरैः पुनः स्वां प्रकृतिम् आपन्नं स्वस्थं श्रोष्यसि पितरम् इति ।

तेषां तु भिषजां मध्ये पौनर्वसवो युवाऽष्टादशवर्षदेशीयस् तस्मिन्नेव राजकुले कुलक्रमाऽऽगतो ज्ञाताऽष्टाङ्गाऽऽयुर्वेदस्य भूभुजा सुतनिर्विशेषं लालितः प्रकृत्यैवाऽतिपटीयस्या प्रज्ञया यथावद् विज्ञाता व्याधिस्वरूपाणां रसायनो नाम वैद्यकुमारकः साऽस्रस् तूष्णीम् अधोमुखोऽभूत् । पृष्टश् च राजसूनुना सखे रसायन कथय तथ्यं यद्यसाध्विव पश्यसि इति सोऽब्रवीत् देव श्वः प्रभाते यथाऽवस्थितम् आवेदयितास्मि इति ।

गतेषु च भिषक्षु क्षतधृतिः क्षपामुखे क्षितिपालसमीपम् एव पुनर् आरुरोह । तत्र च दाहो महान् आहर हारान् हरिणि ! मणिदर्पणान् मे देहे देहि वैदेहि ! हिमलवैर् लिम्प ललाटं लीलावति ! घनसारक्षोदधूलीर् निधेहि धवलाक्षि ! निक्षिप चक्षुषि चन्द्रकान्तं कान्तिमति ! कपोले कलय कुवलयं कलावति ! चन्दनचर्चां रचय चारुमति ! पाटय पटमारुतं पाटलिके ! मन्दय दाहम् इन्दुमति ! अरविन्दैर् जनय जलार्द्रया मुदं मदिरावति ! समुपनय मृणालानि मालति ! तरलय तालवृन्तम् आवन्तिके ! मूर्धानं धावमानं बधान बन्धुमति ! कन्धरां धारय धारणिके ! उरसि सशीकरं करं कुरु कुरङ्गवति ! संवाहय बाहू बलाहिके ! पीडय पादौ पद्मावति ! गृहाण गाढम् अङ्गम् अनङ्गसेने ! का वेला वर्तते विलासवति ! नैति निद्रा कथाः कथय कुमुद्वति ! इत्येवंप्रायान् पितुर् आलापान् अनवरतम् आकर्णयन् दूयमानहृदयो दुःखदीर्घां जाग्रद् एव निशाम् अनैषीत् ।

उषसि चाऽवतीर्य राजद्वारदेशोपसर्पिणा परिवर्धकेनोपस्थापितेऽपि तुरङ्गे चरणाभ्याम् एवाऽऽजगाम स्वमन्दिरम् । तत्र च त्वरमाणो भ्रातुर् आगमनाऽर्थम् उपर्युपरि क्षिप्रपातिनो दीर्घाऽध्वगान् अतिजविनश् चोष्ट्रपालान् प्राहिणोत् । प्रक्षालितवदनश् च परिजनेनोपनीतम् अपि प्रतिकर्म नाऽग्रहीत् । अग्रतः स्थितानां राजपुत्रयूनां विमनसां रसायनो रसायनः इति जल्पितम् अव्यक्तम् अश्रौषीत् । पर्यपृच्छच् च तान् भद्राः कथयत किं रसायनः इति । पृष्टाश् च ते सर्वे समम् एव तूष्णींबभूवुः । भूयो भूयश् चाऽनुबध्यमाना दुःखेन कथंकथम् अप्याचचक्षिरे देव *पावकं प्रविष्टः* इति । तच् च श्रुत्वा सद्यो विवर्णताम् अगात् । आसीच् चाऽस्य चेतसि न श्रावयत्यप्रियं वचनम् अरतिकरम् इतर इवाऽभिजातो जनः इति । दुःखार्तश् च न जगाम राजसद्म । समुत्ससर्ज च सर्वकार्याणि । शयनीये निपत्योत्तरीयवाससा सोत्तमाङ्गम् आत्मानम् अवगुण्ठ्याऽतिष्ठत् ।

इत्थंभूते च देवे हर्षे राजनि च तदवस्थे सर्वस्यैव लोकस्य कपोलेषु कराः, लोचनेष्वश्रुस्रुतयः, नासाग्रेषु दृष्टयः, कर्णेषु रुदितध्वनयः, जिह्वासु हा कष्टानि, लपनेषु श्वसितानि, हृदयेषु दुःखान्यभवन् । नाऽभजत नेत्रोदराणि निद्रा । व्यलीयन्त हासाः । न प्रावर्तत वाणी । कथास्वपि नाऽश्रूयन्त परिहासाः । नाऽज्ञायन्त गीतगोष्ठ्यः । नाऽस्मर्यन्त लास्यानि । नाऽगृह्यन्त प्रसाधनानि । उपभोगा आहाराश् च नाऽक्रियन्त । पानगोष्ठ्यो नाऽदृश्यन्त । वन्दिवाचो नाऽश्रूयन्त । दिवाऽपि नाऽमुच्यन्त शयनानि ।

भूतानां भयम् उत्पादयन्तो महोत्पाताः समुदभवन् । अचलद् धरित्री । ऊर्ध्वोबभूवुर् धूमकेतवः ककुभां, धूम्रं चाऽभवद् भुवनम् । भ्रष्टभासि भानुमण्डले भयङ्करकबन्धोऽदृश्यत । ज्वलितपरिवेषमण्डलाऽऽभोगभास्वरः प्रत्यदृश्यत श्वेतभानुः । अदह्यन्त दिशः । स्रुतशोणितशीकराऽऽदृश्यत वसुधा । अकालमेघपटलैर् अरुध्यन्त दिशः । परुषाविरे घोरा घननिर्घोषाः । द्युमणिधाम धूसरीचक्रुः पांशुवृष्टयः । विरसविराविणीनाम् उन्मुखीनां शिवानां राजयो ववाशिरे । राजधामनि धूमायमानकबरीविभागविभावितविकाराः प्राकाशन्त प्रतिमाः कुलदेवतानाम् । उपसिंहासनं बभ्राम भ्रामरं पटलम् । अटताम् अन्तःपुरस्योपरि क्षणम् अपि न शशाम व्याक्रोशी वायसानाम् । श्वेताऽऽत-

पत्रमण्डलमध्याल् लोहितं खण्डं माणिक्यस्य चञ्चच्चञ्चुर् उच्चैर् उच्चखान कूजज्जरद्गृध्रः । महोत्पातदूयमानश् च देवो हर्षः कथम् अपि निनाय निशाम् ।

अन्यस्मिन्नहनि समीपम् अस्य राजकुलाद् द्रुतगतिवशविशीर्यमाणाऽलङ्कारझाङ्कारिणी, आकुलचरणचलद्वाचालिततुलाकोटिः, स्खलितविशालश्रोणिशिञ्जानरशना, अदृष्टकवाटपट्टसंघट्टस्फुटितललाटपट्टा, प्ररुदती, वेत्रलताम् उत्सृजन्ती, नम्रांऽसस्रंसिना नीलतमेन शोकोचितेन धम्मिल्लरचनारहितेन शिरोरुहसञ्चयेन चञ्चता प्रावृतकुचा, मुहुर् मुहुः करौ धुनाना, क्व कुमारः क्व कुमारः इति प्रतिपुरुषं पृच्छन्ती, वेलेति नाम्ना यशोमत्याः प्रतिहारी आजगाम । विषण्णलोकलोचनप्रत्युद्गता चोपसृत्य कुट्टिमन्यस्तहस्तयुगलाऽधोमुखी विज्ञापितवती देव परित्रायस्व परित्रायस्व, जीवत्येव भर्तरि किम् अध्यवसितं देव्या इति ।

ततस् तद् आकर्ण्याऽप्रतिपत्तिर् आसीद् देवो हर्षः । उत्थाय च त्वरमाणोऽन्तःपुरम् अगात् । तत्र च मर्तुम् उद्यतानां राजमहिषीणाम् आलापान् दूराद् एवाऽशृणोद् । दह्यमानश्रवणश् च तैः प्रविशन्नेव निर्यान्तीम्, दत्तसर्वस्वापतेयाम्, गृहीतमरणप्रसाधनाम्, प्रत्यग्रस्नानाऽऽर्द्रदेहाम्, कुसुम्भबभ्रुणी वाससी दधानाम्, ताम्बूलदिग्धरागम् अधरम् उद्वहन्तीम्, रक्तकण्ठसूत्रेण कुचाऽन्तराऽवलम्बिना समुपेताम्, तिर्यक्कुटिलकुण्डलकोटिकण्टकाऽऽकृष्टतनुना हारेण कण्ठम् उत्पीडयन्तीम्, सरसकुङ्कुमाऽङ्गरागाम्, अश्रुबिन्दुभिर् अंशुकोत्सङ्गम् आपूरयन्तीम्, वलयैर् विगलद्भिः समुपेताम्, कण्ठ आप्रपदीनां कुसुममालां हृदये च चित्रफलकम् अविचलं धारयन्तीम्, पतिप्रासयष्टिम् उपगूहमानाम्, नृपाऽऽतपत्रस्य पुरो नेत्रोदकम् उत्सृजन्तीम्, पत्युः पादपतनसमुद्गमदभ्यधिकबाष्पाऽम्भःप्रवाहप्रतिरुद्धदृशः कथम् अपि प्रतिपन्नाऽऽदेशान् सचिवान् संदिशन्तीम्, अनुनयनिर्वर्तितविधुरवृद्धबन्धुवर्गवर्धमानध्वनिभिर् गृहाऽऽक्रन्दैर् आकृष्यमाणश्रवणाम्, धात्र्या जरत्या धार्यमाणाम्, सख्या समालिङ्गिताम्, परिजनेन गृहीतसर्वाऽवयवेन परीताम्, कुलपुत्रोच्छ्वसितैश् च महत्तरैर् अधिष्ठिताम्, कञ्चुकिभिर् अतिवृद्धैर् अनुगताम्, भूपालवल्लभान् कौलेयकान् अपि सास्रम् आलोकयन्तीम्, सपत्नीनाम् अपि पादयोः पतन्तीं मातरं ददर्श ।

दूराद् एव च देवो हर्षो बाष्पायमाणदृष्टिर् अम्ब ! त्वम् अपि मां मन्दपुण्यं त्यजसि ? प्रसीद निवर्तस्व इत्यभिदधान एव सस्नेहं चरणयोर् न्यपतत् । देवी तु यशोमती तथा तिष्ठति पादनिहितशिरसि विमनसि कनीयसि प्रेयसि तनये गुरुणोद्वेगाऽऽवेगेनाऽवष्टभ्यमाना स्नेहसम्भारेण निर्भराऽऽविर्भूतेनाऽभिभूयमाना कृतप्रयत्नाऽपि निवारयितुं न शशाक बाष्पोत्पतनम् । उत्कटकुचोत्कम्पप्रकटिताऽसह्यशोकाऽऽकूता च गद्गदिकागृह्यमाणगलविकला, निःसामान्यमन्युतरलीक्रियमाणाऽधरोद्देशा, पुनरुक्तस्फुरणनिबिडितनासापुटा, निमील्य नयने, नयनाऽम्भःसेकप्लवेन प्लावयन्ती विमलौ कपोलौ, संछाद्य तनुना पटान्तेन किञ्चिद् उत्तानितं वदनम्, दूयमानमानसा स्मरन्ती प्रस्नुतस्तनी प्रसवदिवसाद् आरभ्य सकलम् अङ्कशायिनः शैशवम् अस्य, ज्ञातिगृहगतहृदयाऽम्ब ! तात ! न पश्यतं पापां परलोकप्रस्थितां माम् एवम् अतिदुःखिताम् इति मुहुर् मुहुर् आक्रन्दती पितरौ, हा वत्स ! विश्रान्तभागधेयया न दृष्टोऽसि इति प्रेष्ठं ज्येष्ठं तनयम् असन्निहितं क्रोशन्ती, अनाथा जाता इति श्वशुरकुलवर्तिनीं दुहितरम् अनुशोचन्ती, निष्करुण ! किम् अपराद्धं तवाऽमुना जनेन इति दैवम् उपालभमाना, नास्ति मत्समा सीमन्तिनी दुःखभागिनी इति निन्दन्ती बहुविधम् आत्मानम्, मुषिताऽस्मि कृतान्त नृशंस त्वया इत्यकाण्डे कृतान्तं गर्हनाणा मुक्तकण्ठम् अतिचिरं प्राकृतप्रमदेव प्रारोदीत् ।

प्रशान्ते च मन्युवेगे सस्नेहम् उत्थापयामास सुतम् । हस्तेन चाऽस्य प्ररुदितस्य पक्ष्मपालीपुञ्ज्यमानाऽश्रुकणनिवहां दृष्टिम् उन्ममार्ज । स्वयम् अपि कठोररागपरिपीयमानेन धवलिम्ना मुच्यमानोदरे क्वथदश्रुस्रवत्पर्यन्ते शुक्लशीकरतारतारकितपक्ष्मणी सूक्ष्मतराऽश्रुबिन्दुपरिपाटीपतनाऽनुबन्धविधुरे लोचने पुनः पुनर् आपूर्यमाणे प्रमृज्य,

वाष्पाऽऽर्द्रगण्डगृहीतां च श्रवणशिखरम् आरोप्य शोकलम्बाम् अलकलताम्, अधःस्रस्तविलोलबालिकाव्याकुलितां च समुत्सार्य तिरश्चीं चिकुरसटाम्, अश्रुप्रवाहपूरितम् आर्द्रं च किञ्चिच् च्युतम् उत्क्षिप्य हस्तेन स्तनोत्तरीयम्, राजहंसाऽऽस्यसमुद्गीर्णेन पयसा प्रक्षाल्य मुखम्, कलमूकलोकविधृते वासःशकले शुचिनि समुन्मृज्य पाणी, सुतवदनविनिहितनिभृतनयनयुगला चिरं स्थित्वा, पुनः पुनर् आयतं निःश्वस्याऽवादीत्– वत्स ! नाऽसि न प्रियो निर्गुणो वा, स्तन्येनैव सह त्वया पीतं मे हृदयम्, अपि च पुत्रक ! कुलकलत्रम् अस्मि, वीरजा वीरजाया वीरजननी च मादृशी पराक्रमक्रयक्रीता कथम् अन्यथा कुर्यात्, भरतभगीरथनाभागनिभेन ते पित्रा गृहीतः पाणिः, आसेवितः सेवासम्भ्रान्तसामन्तसीमन्तिनीसमावर्जितजाम्बूनदघटाऽऽभिषेकः शिरसा, लब्धो मनोरथदुर्लभो महादेवीपट्टबन्धसत्कारलाभो ललाटेन, आपीतौ युष्मद्विधैः पुत्रैर् अमित्रकलत्रबन्दिवृन्दविधूयमानचामरमरुच्चलचीनांऽशुकधरौ पयोधरौ, सपत्नीनां शिरःसु निहितं नमन्निखिलकटककुटुम्बिनीकिरीटमाणिक्यमालाऽऽर्चितं चरणयुगलम्, एवं कृतार्थसर्वाऽवयवा किम् अपरस् अपेक्षे क्षीणपुण्या, मर्तुम् अविधवैव वाञ्छामि, तद् अहम् त्वां तावत् तात ! प्रसादयामि न पुनर् मनोरथप्रातिकूल्येन कदर्थनीयाऽऽस्मि इत्युक्त्वा च देवी पुत्रस्य पादयोर् अपतत् ।

स तु देवो हर्षः ससम्भ्रमम् अपनीय चरणयुगलम् अवनमिततनुर् उभयकरविधृतवपुषम् अवनितलगतशिरसम् उदनमयद् मातरम् । दुर्निवारतां च शुचः समवधार्य कुलयोषिदुचितां च ताम् एव श्रेयसीं मन्यमानः क्रियां कृतनिश्चयां च तां ज्ञात्वा तूष्णीम् अधोमुखोऽभवत् ।

अभिनन्दति हि स्नेहकातराऽऽपि कुलीनता देशकालाऽनुरूपम् । देव्यपि यशोमती पुत्रं परिष्वज्य समाघ्राय च शिरसि निर्गत्य चरणाभ्याम् एव चाऽन्तःपुरात् पौराऽऽक्रन्दप्रतिशब्दनिर्भराभिर् उपरुध्यमानेव दिग्भिः सरस्वतीतीरं ययौ । तत्र च स्त्रीस्वभावकातरदृष्टिपाताऽऽर्चयित्वा चित्रभानुं प्राविशत् । इतरोऽपि मातृमरणविह्वलो बन्धुवर्गपरिवृतः पितुः पार्श्वं प्रायात् । अपश्यच् च स्वल्पाऽवशेषप्राणवृत्तिं परिवर्त्यमानतारकं जनयितारम् । असह्यशोकोद्रेकाऽभिद्रुतश् च त्याजितः स्नेहेन धैर्यम् आश्लिष्याऽस्य पादौ विमुक्ताऽऽरावश् चिरं रुरोद ।

राजा तु तम् उपरुध्यमानदृष्टिर् अविरतरुदितशब्दाऽऽश्रितश्रवणः प्रत्यभिज्ञाय शनैः शनैः पुत्र ! नाऽर्हस्येवं भवितुम्, अध्यास्यताम् अयं लोकः, उह्यतां राज्यभारः, सातत्येन शस्त्राऽभ्यासः कार्यः, निग्राह्यतां चापलजातम् इत्येवं वदन्नेवाऽपुनर् उन्मीलनाय निमिमील लोचने ।

ततोऽस्तं याते सवितरि दृश्यमाने चन्द्रमसि कृष्णचामरमालाऽऽलङ्कृतां शवशिबिकाम् आरोप्य स्वयं समर्पितस्कन्धैः सामन्तैः नरेन्द्रः प्रभाकरवर्धनः पुरोहितपुरःसरैः पौरैः सह सरितं सरस्वतीं नीत्वा नरपतिसमुचितायां चितायां हुताशसत्क्रियया यशःशेषताम् अनीयत । देवोऽपि हर्षः पुञ्जीभूतेन लोकेन राजकुलसम्बद्धेनाऽशेषेण शोकमूकेन परिवृतो निर्व्यवधानायां धरण्याम् उपविष्ट एव तां निशीथिनीं सराजको जजागार ।

ततः मुक्तकण्ठम् आरटत्सु कृकवाककुलेषु, सद्यस् तनूभूते तमसि, अभावम् अभिलषत्सु प्रदीपेषु, स्फुरदरुणकिरणवपुषि प्रतिपन्ने नभसि, अस्तम् उपगते रजनिकरे, दिवम् आरूढे सवितरि चचाल स्नानाय देवो हर्षः । ततः शोकाऽऽकुलकतिपयकञ्चुकिमात्राऽवशेषेषु शुद्धान्तेषु, कक्ष्यान्तरवर्तिनि पितृपरिजने, विषादिन्युपरिरुदन्निषादिनि च स्तम्भनिषण्णे निष्पन्दमन्दे राजकुञ्जरे, मन्दुरापालकाऽऽक्रन्दव्यथिते चाऽजिरभाजि राजवाजिनि, विश्रान्तजयशब्दकलकले च शून्ये च महास्थानमण्डपे दह्यमानदृष्टिर् निर्जगाम राजकुलाद् अगाच् च सरस्वतीतीरम् । तस्यां स्नात्वा पित्रे ददावुदकम् । अवस्नातश् चाऽनिष्पीडितमौलिर् एव परिधायोद्गमनीयदुकूलवाससी निःश्वासपरो निरातपत्रो निरुत्सारणः समुपनीतेऽपि सप्तौ चरणाभ्याम् एव भवनम् आजगाम ।

देवम् अपि हर्षं तदवस्थं पितृशोकविह्वलीकृतम्, सर्वासु क्रियासु विमुखम्, पितृपितामहपरिग्रहाऽऽगताश् चिरन्तनाः कुलपुत्राः, वंशक्रमाहितगौरवाश् च ग्राह्यगिरो गुरवः श्रुतिस्मृतीतिहासविशारदाश् च जरद्द्विजातयः, श्रुताऽभिजनशीलशालिनो मूर्धाऽऽभिषिक्ताश् चाऽमात्या राजानः, यथावद् अधिगताऽऽत्मतत्त्वाश् च संस्तुता मस्करिणः, समदुःखसुखाश् च मुनयः, संसाराऽसारत्वकथनकुशला ब्रह्मवादिनः, शोकाऽपनयननिपुणाश् च पौराणिकाः पर्यवारयन् ।

अस्वतन्त्रीकृतश् च तैर् देवो हर्षो मनसाऽऽपि नाऽलभत शोकाऽनुप्रवणम् आचरितुम् । प्रचुरमित्राऽनुनीयमानश् च सनाभिभिः कथंकथम् अप्याहारादिकासु क्रियास्वाभिमुख्यम् अभजत । भ्रातृगतहृदयश् चाऽचिन्तयद्– अपि नाम तातस्य मरणम् उपश्रुत्य आर्यो बाष्पजलस्नातो न गृह्णीयाद् वल्कले, इहाऽऽगतो वा राजभिर् अभिधीयमानो न पराचीनताम् आचरेद्, अतिपितृपक्षपाती खल्वार्यः इति ।

एतानि चाऽन्यानि च चिन्तयन् दर्शनोत्सुकहृदयो भ्रातुर् आगमनम् उदीक्षमाणो देवो हर्षः कथंकथम् अप्यतिष्ठत् ।

■

(पूर्णिमा ८४ अङ्कको ६२ पृष्ठपछि)

नेवारराज्य र ब्राह्मण

—महेशराज पन्त

अघिल्लो अङ्कमा नपरेका, तर यस अङ्कमा आवश्यक पुस्तक वा लेखको छोटकरी रूप र तिनको समग्र रूप खुलाई तयार गरिएको, रचयिताको नाउँको वर्णक्रमानुसारको तालिका यस प्रकार छ—

डिल्लीरमण रेग्मी २०२३

= वि. सं. २०२३ मा कलकत्ताबाट फर्मा के. एल. मुखोपाध्यायद्वारा प्रकाशित, डिल्लीरमण रेग्मीको **मेड्ईभल् नेपाल्** [मध्यकालको नेपाल] को २ भाग ।

डिल्लीरमण रेग्मी २०२३ क

= वि. सं. २०२३ मा कलकत्ताबाट फर्मा के. एल. मुखोपाध्यायद्वारा प्रकाशित, डिल्लीरमण रेग्मीको **मेड्ईभल् नेपाल्** [मध्यकालको नेपाल] को ३ भाग ।

धनवज्र वज्राचार्य, रामजी तेवारी, देवीप्रसाद भण्डारी, भोलानाथ पौडेल, शङ्करमान राजवंशी, गौतमवज्र वज्राचार्य, महेशराज पन्त र नयनाथ पौडेल २०१९

= वि. सं. २०१९ मा ललितपुरबाट जगदम्बा-प्रकाशनद्वारा प्रकाशित; धनवज्र वज्राचार्य, रामजी तेवारी, देवीप्रसाद भण्डारी, भोलानाथ पौडेल, शङ्करमान राजवंशी, गौतमवज्र वज्राचार्य, महेशराज पन्त र नयनाथ पौडेलको **इतिहास–संशोधनको प्रमाण–प्रमेय** ।

पूर्णरत्न वज्राचार्य २०४६

= वि. सं. २०४६ मा काठमाडौँबाट श्री ५ को सरकार शिक्षा तथा संस्कृतिमन्त्रालय, पुरातत्त्वविभाग, राष्ट्रिय अभिलेखालयद्वारा प्रकाशित **अभिलेख**को १० अङ्कका ८७–१२२ पृष्ठमा छापिएको, पूर्णरत्न वज्राचार्यको **भूमिसम्बन्धी केही ताडपत्र–तमसूक** भन्ने निबन्ध ।

भोलानाथ पौडेल र धनवज्र वज्राचार्य २०१६

= वि. सं. २०१६ मा काठमाडौँबाट भोलानाथ पौडेल र धनवज्र वज्राचार्यद्वारा प्रकाशित, उनीहरूकै **इतिहास–संशोधन** ४६ क्रमागत सङ्ख्या ।

रोलम्ब २०४० क

= वि. सं. २०४० मा ललितपुरबाट जोशी रिसर्च इन्स्टिच्यूटद्वारा प्रकाशित **रोलम्ब**को ४ वर्ष १ अङ्का ३२–३४ पृष्ठमा छापिएको **इतिहासको कुरा** भन्ने निबन्ध ।

शङ्करमान राजवंशी २०२३

= वि. सं. २०२३ मा प्रकाशित **पूर्णिमा**को १२ अङ्का १७–२१ पृष्ठमा छापिएको, शङ्करमान राजवंशीको **सिद्धिनरसिंह मल्लभन्दा अगाडिका पाटनका शासकहरूका केही ताडपत्र** भन्ने निबन्ध ।

२ क सङ्ख्या

यो लिखतपत्र ३ सङ्ख्याको रूपमा प्रकाशित हुनुपर्ने हो तापनि यसको फोटो भरखरै मेरो हातमा परेकोले २ क सङ्ख्याको रूपमा यहाँ प्रकाश गरेको छु ।

ने. सं. ४७१ [वि. सं. १४०८] प्रथमाषाढशुक्लद्वितीया

नेपाल–जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको रीलसङ्ख्या एच् १७४/७२

मूलपाठ

१. (ॐ) श्रेयोस्तु[१] ॥ सम्वत् ४७१ प्रथमाषाढशुक्लद्वितीया ॥ श्रीललितभूम्यायां । श्रीमानीग्लोत्तरे । श्रीकोबहार धाछें शिकोछे सद्विवाशिन देवज्ञ धवलू भारोस नाम्ना शकाशात् ॥ तस्मिन्नेव स्थाने । कारण्डबहार खण्डचोक-वास्तव्य राम उझा ‸ पुत्रसहानुमतानां स्वकीयं स्वभुज्यमानिक ० ॥ नि...

२. नामप्रदेशे ॥ धार्ण्णक भ्रातपुत्र दास ‸ जस उभय क्षेत्रयो पश्चिमतः ॥ तिलंवनोछे ० जंकस्य क्षेत्रे रुत्तरतः ॥ श्रीहटकोबहार जव वो क्षेत्रे ‸ धनिकस्ये क्षेत्रे ‸ श्रीयम्पिम्विहारीयक्षेत्रे ‸ एते शीमायाम्पूर्व्वतः ॥ धरमार्ग्गस्य दक्षिणतः ॥ एतत्मध्ये चतुरोपनिकं यत्क्षेत्रे रोब ४ ताक्षेत्र(स)-

३. म्परिभोज्ञ ० ॥ तद्यथानप्रप्रवर्त्तमानविसिष्टसञ्चारार्घेन । यथोचितमूल्यमादाय क्रयविक्रयस्वादीनेन । तेनानिवर्त्तकन्यायेन क्रयेन विक्रीयतम्भवति ॥ यदि सत्या देवक राजिक विना सङ्कटोत्पत्तिव्यावादकाले धार्ण्णकानां सोध्य ० ॥ शाक्षि श्रीहटखानिम्मं द्विज श्रीगोवर्द्धन...

२४ सङ्ख्या

ने. सं. ५७२ [वि. सं. १५०९] वैशाखकृष्णदशमी

नेपाल–जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको रीलसङ्ख्या ई ६७०/४१

नेपाल राष्ट्रिय अभिलेखालयमा ४९ सङ्ख्याको बट्टामा क्रमसङ्ख्या ७२० को रूपमा मूल पत्र छ ।

मूलपाठ

१ ॐ श्रेयोऽस्तु ॥ सम्वत ५७२ वैसा(ख)कृष्ण । दसंम्या तिथो श्रीयंबूमहानगरे । श्रीसातीगलके । श्रीथंविहारी लिबीछे गृहवाष्टव्य सावध्र सूर्जराम । भ्रात्य मानध्र भारो चंद तद्भयस स्वयं माधारन लाछकोक्षेत्रनामप्रदेसे ‸ द्विजवर श्रीरथनदेवजुस भूमे पछिसत । स्वल्पमार्गस्य उत्रत । श्रीग्रसनत्वालभूमे

२. बू रोब ४ ततक्षेत्रस्य ‸ पूर्व्व– ल तलपत्र नष्टाभावनिमीतेन एतत सूधपत्र ‸ संलिक्ष ‸ परिसुधीकरना सुद्धपत्र भाखा चाठुं अत परं कालात्पुरुषात्वेन वा श्रीश्रीराजकुलश्रीपात्रकुलेन वा अंन्यत्र जत कुत्रापि हष्टगतेन वा तंन–पत्र जदि पापनूया तदा देय पूर्व्व आधार धनिनेय समप्रनीयं

---

१. फोटोमा श्रे को अघिल्लो भागसम्म देखिँदैन । यसै गरेर दोस्रो पङ्क्तिको छेउको त्रको सामै र तीनै पङ्क्तिका अन्त्य पनि देखिँदैनन् ।

३. देन केनापि व्यावादोपपीदा कर्तुं च कारयुर्तुं च न लभते। प्रते बंथलाछ संगरंतिगुथिसमुचयसके हुङथे भोगन तयास थ्वपनिस्यं अलोन बिलोन तानङान॰, करभ्रोन[२] सुछिनोस्न थव बूया ताग्व तलपति ज्वंङन ।। हात वव द्वाकाले॰ संगरंति . . .

२५ सङ्ख्या

ने. सं. ५७२ [वि. सं. १५०९] आश्विनकृष्णद्वितीया

नेपाल-जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको रीलसङ्ख्या ई २१२८/२०

यस पत्रमा बायाँपट्टि फट्केमा माटाको वरिपरि थोप्लैथोप्ला भएको गोलो छाप छ र त्यहाँ श्री अक्षर लेखिएको छ।

मूलपाठ

१. ९ श्रेयोऽस्तु ॥ सम्वत ५७२ अशुनिकृष्णदुतियायाः तिथौ ॥ श्रीमतश्रीश्री ‹ पशुपतिभटारकस्थाने ॥ श्रीनवहर, श्रीपुर्व्वाघाटमहापाञ्चालिस्थानायाः नकनिह्म गृहवास्तव्यं, द्विजबरोत्म, श्रीमहेद-पति, श्रीपदुजुस भ्रातृ वसुश्रम, तदुभयस, सहानुमते, सुकियं सुपुजिमानिकं ॥ तत्रव स्थाने, श्रीराजविहारि महाबुद्धाद्धिवाशिन, श्रीचाविहारि वता लिबिछे ग-

२. हवास्तव्यं, भिषु श्रीमनिकराजजुस, नामना सकासात, स येव दोलानचो, वातिकानमपरदेसे । स्वननि जक्षराज भारोस वातिकाया पछिमत। श्रीजीवदेवजुस वातिकाया, उत्तरत। श्रीश्वननिबहिरिकस्य वातिकाया, पूर्व्वतो दक्षणत, एतेषा मध्य, भोगवृद्धान त्रियपरिखावदीनां बंदहस्तेनो गृहीत जथाव्यवहार बल स्व कसस, यौचेल बल कर्ष त्या जुरो, स गृहीत खत-

३. शिवका अके च कतोपि गुदाम शिवका ६ तदा धारनकस्य निमतेन, जदि संकत व्यावाद पीडा स्यात्तदा धारकेन परिसोधनियं च, चोङन धनिस्यं शश मकाया जुरो ०, तलपत्र मकाया जुरो, अत्रार्थे, दृष्टशाखि, खारनिह्म द्विजवरोत्म श्रीहषुजुसः सायेस, वर्तरपो माङमाल्व जुरो, सेक प्रमान शुभ ॥ पुन भाषा हङा उदेसन चवग्व, [३] भोगन काया जुरो शुभ ॥[४]

२६ सङ्ख्या

ने. सं. ५७४ [वि. सं. १५११] आश्विनशुक्लद्वादशी

नेपाल राष्ट्रिय अभिलेखालयमा ७० सङ्ख्याको बट्टामा क्रमसङ्ख्या १०२६ को रूपमा मूल पत्र छ।

---

२. तानङान॰ पछि चिह्न दिई तल खाली ठाउँमा सबभन्दा अगाडि पङ्क्तिको सङ्केत गर्न १ लेखेर करभ्रोन थपिएको छ।

३. पहिले लेखिएका अक्षर मेटी उदेसनं चवग्व, यति अक्षर लेखिएका छन्।

४. जुरोपछि धेरै ठाउँ छोडी तेस्रो पङ्क्तिको छेउमा शुभ लेखिएको छ।

मूलपाठ

१. ॰ सम्बत ५७४ अश्विनिशुद्धि १२ प्रधानांगपात्र श्रीजयजुतपाल अपास वन्मनसनः श्रीतेदोबहार शिखिलि-
२. कार जगता भारोसके । ससमण्डल बू नेपकत्या पसादारपाया क्रयप्न गुन्दम्म शिवका दश शिवकाङ्क
३. शिवका १० स बयन नियार दिन १५ साक्षि द्विजव्र श्रीरथनराजंजुस । प्रधानाङ्गपात्र श्रीउजोतपाल वन्मनस । पंडु
४. मुल्मीस एते दृष्टाः बयसं त्कार निक्षेव दम्म षु ६ जुरो॰ भुय निक्षेव दम्म २ भुय निक्षेव दम्म १६[५] शुभ[६]
५. भुय निक्षेव दम्म ६६ थ्वते अङ्क सर्व्वसोधन धूंग्व जुरो॰

२७ सङ्ख्या

ने. सं. ५७५ [वि. सं. १५१२] ज्येष्ठशुक्लसप्तमी

नेपाल राष्ट्रिय अभिलेखालयमा ६६ सङ्ख्याको बट्टामा क्रमसङ्ख्या ६६७ को रूपमा मूल पत्र छ ।

मूलपाठ

१. ॰ श्रेयोऽस्तु ।। सम्बत ५७५ जैटशुद्धि ७ थंथो खोखना दोयछें दुंदू वंतावासिन अखय भावोस पुत्र सहस ⁞⁞ [७]
२. हस्तोद्धार गुन्दम्म शिवका सप्त शिवका ० कृतः शिवका ह्लस ७ तस्य व्रषंप्रति कलन्त्र विदिदेष स्वस्थ धा- ⁞⁞
३. न्यमानि वा आड ३ कुड स्वं ३ तस्य वदेकोदेस रणि स्ववास वंता मूलछे द्वार १ लिफुलिबि स्वशिमास शुद्धि बु ⁞⁞
४. बन्दक जुरो ० भाषा बन्दक मूल कलन्त्र दको फुकोन पयाच माल्व । टोल मदो ० सायेस मूल कलन्त्र बु दाम । प्रते ⁞⁞

---

५. भुय निक्षेव दम्म १६ अर्कै हस्ताक्षरमा लेखिएको छ ।
६. १६ र शुभको बीचमा केही ठाउँ खाली छोडिएको छ ।
७. मूलमा ताडपत्रको बायाँपट्टिको पाठ र दायाँपट्टिको पाठ छुट्याउन बायाँपट्टिको हरेक पङ्क्ति टुङ्गिदा यस्ता ⁞⁞ चिह्न दिइएका छन् ।

५. दिवग्त नाथुया दहं दुबिक्व लेया देया धनिनाम[८] गेस्यं चोता । धनि वंथो खोखना अभय भावोस । भ्रात्यसहस[९] परिवेह ॥

(दायाँपट्टि छेउमा)

१. मदोः अत्र साक्षि श्रीथंबू ।[१०]

२. श्रोतुंथि वंतानिह्म द्विजन्न ।

३. श्रीउह्लासजुसः वंथोछे ।

४. जोतिराज भारोस । श्रीका-

५. चगंथि जीवराज भारोस ए-

(दायाँ फट्केमा)

ते तृय दृष्टः

(पछाडिपट्टि)

अख यया

२८ सङ्ख्या

ने. सं. ५८२ [वि. सं. १५१८] पौषशुक्लदशमी

नेपाल–जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको माइक्रोफिल्मको रीलसङ्ख्या ई २१२९/८

यस पत्रमा बायाँपट्टि फट्केमा माटाको, वरिपरि थोप्लैथोप्ला भएको गोलो छाप छ र त्यहाँ श्री अक्षर लेखिएको छ ।

---

८. नि र मको बीचको डिकोमा यस्तो ᵛ चिह्न दिई तल खाली ठाउँमा बायाँ यस्तो X चिह्न र दायाँ यस्तो ↖ चिह्नको बीचमा ना थपिएको छ ।

९. भावोसको सभन्दा पछाडिको दण्ड । को शिरमा यस्तो ᵛ चिह्न दिई तल खाली ठाउँमा दायाँ र बायाँ यस्तो X चिह्नको बीचमा भ्रात्यसहस थपिएको छ ।

१०. मूलमा ताडपत्रको बायाँपट्टिको पाठ र दायाँपट्टिको पाठ छुट्टचाउन बायाँपट्टिका पङ्क्ति टुङ्गिदा पहिलो र तेस्रो पङ्क्तिमा यस्तो । चिह्न, दोस्रो पङ्क्तिमा यस्तो ¦ चिह्न छ । चौथो र पाँचौं पङ्क्तिमा भने केही पनि चिह्न छैन ।

मूलपाठ

१. ᳵ श्रेयोऽस्तु ।। सम्बत् ५८२ पौषशुक्लदशम्यायान्तिथौ श्रीयंबूबु मायां श्रीगांगुलंगे । श्रीकेलंमण्डपस्तोलके थंथसालगृहाद्विवास्तव्य भ्राता कान्सकार रूपशिहङ भारोस नाम्ना सकाशातः । तत्रैव गृहवास्तव्य भ्रात्य कान्सकार, वंताशिहङ भारोस नाम्ना सुक्रीयं स्वभुज्यमानिक०, ।। तत्रैव थंथसालपातालभुंनामसंज्ञक०, ।। धारणस्य गृहे पश्चिमतः । धनिकस्य

२. वास्तुभूमेरुत्तरतः पूर्व्वतः । मार्गस्य दक्षणतः ।। एतत्मध्ये एकवास्तु भूमिकाङ्कतो अङ्के च गृहभूमिका ववत छि १ गंदिसिग्य, ल्वह्वं सहीत सालभुंस चवंकोबु[11] धारणस स्वाधिकार जुको जुरो०, । तलपति छे०, चोडपति याङ मदकार जुरङान, धनिस मोदन त्यस्यं, धारणसके बु चवंग्व ।।[12] तत्गृहभूमिकाया०, गृहप्रवेशकाले, वहिद्वाराङ्ग न प्रालसंछन्न कूपस्यन्दीका जक्षणीस्थापन स्वशिमासह स्म-

३. परिभोग्य०, । तत्भूमीकाया०, यथादेशकालसंप्रवर्त्तमानसंचारार्घेन सुवर्ण्णमुलमादाय, क्रीविक्रीस्वादिनावर्त्तकं न्यायेन क्रीविक्रीयतं ।। तत्रा धारकस्य निमित्तेन, यदि संकटविवादपीडा स्यात् तदा धारणकेन प्रसोधनीयं । भाषा वंथो अंङ रूपशिहङ भास जुरो०, वंता भारोन, सिलाहार जुक्व दिचके तेव ।। अत्राथे य दृष्ट साक्षि वंक्व द्विजवर श्रीजीवतेजजुस: प्रते घ-

(पछाडि बायाँपट्टि)

१. रसारनो, गुथि लेया देया पोलेसनो

२. क्रीन काया जुरो०, एक प्रमाणश्चेति ।

३. सेव थंथसाल, पाथाल भुंया क्रीपत्रः ।।

(पछाडि दायाँपट्टि)

पतिपो १ सह सोधपत्रः

मुलपतिस पि कास्यं चोया

२९ सङ्ख्या

ने. सं. ५८२ [वि. सं. १५१९] वैशाखशुक्लपञ्चमी

नेपाल राष्ट्रिय अभिलेखालयमा ३५ सङ्ख्याको बट्टामा क्रमसङ्ख्या ५२४ को रूपमा मूल पत्र छ ।

---

११. १ पछि यस्तो $\overset{\vee}{\wedge}$ चिह्न दिई तल खाली ठाउँमा बायाँ यस्तो ९ चिह्न र दायाँ यस्तो X चिह्न दिई बीचमा गंदिसिग्य, देखि चवंकोबुसम्म थपिएको छ ।

१२. तलपतिछे०, देखि चवंग्वसम्म केरिएको छ ।

मूलपाठ

(बायाँपट्टि छेउमा)

१. ॥ सम्बत ५८२ वेशाखशुद्धि ५ मेगराज भा-
२. रोस सकासात् ।। येता भावोस भ्रातृसह
३. स्वभुज्यमानिकं ् जोनाखवातक्षेत्रप्रदे-
४. शे अंक शिवका २२ आवदि वर्ष ५ सा-
५. क्षि श्रीहरखदेवजुसः शशि भारोश जिव-
६. शिङ भारो त्रय दृष्ट

१. ॐ श्रेयोऽस्तु ।। सम्बत ५८२ वेशाखशुक्लः पञ्चम्याया ० ् श्रीललितब्रुमाया ० ् श्रीमानीग्लके उत्तरस्थः श्रीनकविहारिस्थानेः तत्रेव विहारि लिबिछे योता गृहवास्तव्यः मेगराज भारोश नाम्ना सकासात् ।। श्रीयंपिवहार योताछेवास्तव्यः येता भावोः भ्रातृ जयता भावो द्वयोस नाम्नेण स्वकीयं स्वभुज्यमानिक ० ् ।। जो-
२. नाखवाटक्षेत्रनामप्रदेशेः योयकोछे कायस्थ अभय भारोश क्षेत्रस्य पश्चिमतः ध्वप्वंगाडविहारिया धार्ण्णकस द्वयो क्षेत्र उत्तरतः श्रीकोमतीमह्लि जिवयिया क्षेत्रस्य पूर्व्वतः तवलाछ उदयराम बबा कायस क्षत्रस्य दक्षिनतः एतेषाम्मध्ये द्वादस रोप्नि यत्क्षेत्र बू स्वण्डी १२ ता क्षेत्र सकर्षक ० ् पञ्चवषाब्दीना बन्द-
३. कतेनोदिस्य तेन गृहीतः शुवर्ण्ण गुन्दम्म शिवका बाबीश शिवकाङ्क शिवका २२ दम्म नशि २ तलपत्रस्मेत गुदसह[१३] आवदि वर्ष ५ तत् शुवर्ण्णोपवृद्धि स्यात् ।। ताक्षेत्र वर्ष भोगलब्धिमात्र परिभोग्य ० ् । देविकराजिकविना सङ्कटव्यावाडकाले धार्ण्णकेन परिसोध्ये ।। पयायेस यहङ दाम याङ माल्वः प्रत्य श्रीबहारस दशिपोत दोहरपेस आवदिन ज्व-

(पछाडिपट्टि)

१. ङा अत्रार्थे साक्षि श्रीसोहलनिह्म द्विजवर श्रीहर्षदेवजुस
२. धाह्लेशिको यंताछे शशि भारोशः श्रीनकबहिरि लिबिछे :
३. जिवशिङ्ग भारोश त्रय दृष्ट शुभ ।। पह्लिवेहे बिया दोः ।।

३० सङ्ख्या

ने. सं. ५८३ [वि. सं. १५२०] आषाढशुक्लद्वितीया

नेपाल राष्ट्रिय अभिलेखालयमा ४६ सङ्ख्याको बट्टामा क्रमसङ्ख्या ६८३ को रूपमा मूल पत्र छ।

---

१३. २२ पछि तल खाली ठाउँमा यस्तो $\overset{\vee}{\wedge}$ चिह्न दिई दम्मदेखि सहसम्म थपिएको छ र सहको हपछि यस्तो X चिह्न दिइएको छ।

मूलपाठ

१. ॰ श्रेयोऽ सम्बत् ५८३ आषाढशुक्ल । द्वितीया ०्र श्रीबूबाहार येतागृहद्विवास्तव्यः श्रीहृदयबोधिजुस नाम्ना सकासात ।

२. स येव बिहार यंतागृह श्रीभारोजुस नाःमेन स्वकीयं स्ववीर्जंमानीकं ्र बूबाहार लिबिछें येता पातालभूंनाम-

३. प्रदेसेः जथाचतुघातेन परिवेस्थितः[14] मेकद्वारछे भुंद्वार छि १ लिबिस्मेतः ता गृह सकर्ष समंपरिभोग्यं ्र जथानग-

४. रकालवत्तप्रमानेन संचारार्घेन जथोचित्मुलामादाय क्रीयविक्रीयस्वाद्विनेन तेनानिवत्तकंन्यायेन क्रीयविक्रीय-

५. तं भवतुः ता गृह संखंतविवादकाले धानकेन परीसोधनीयं ्र साक्षि वंलानिह्मं द्विजवर श्रीजयसिह्ङदेवजुस मेक दृष्ट ।।।

(दायाँपट्टि [illegible]उमा)

१. श्रीभारोजुस

२. पुत्रसहस र-

३. नि स्वाद्विकार

४. जुको क्रीन का-

५. या जुरो ०्र शुभ ।।

(पछाडिपट्टि)

॰ किपंन अंकं वंम निय २०

३१ सङ्ख्या

ने. सं. ५८५ [वि. सं. १५२१] मार्गकृष्णद्वितीया

नेपाल–जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको माइक्रोफिल्मको रीलसङ्ख्या ई १९२७/१३

मूलपाठ

१. ॰ श्रेयोऽस्तु ।। सम्बत ५८५ मार्ग्गशिरकृष्णः ।। द्वितियायां तिथो ।। श्रीललितब्रुमायां श्रीमानिग्लके ्र दक्षनस्थः ।। श्रीपिंथो वंलानिह्मः येकुलिछें ्र गृहाद्धिवास्तव्यः द्विजवर श्रीराजपति सो- ■■[15]

१४. पहिले लेखिएका अक्षर मेटी वेस्थित लेखिएको छ ।

१५. मूलमा ताडपत्रको बायाँपट्टिको पाठ र दायाँपट्टिको पाठ छुट्याउन बायाँपट्टिको पाठको हरेक पङ्क्ति टुङ्गिदा यस्ता ■■ चिह्न दिइएका छन् ।

२. मश्रमनस नाम्ना शकाशात ।। येखालंषु स्वतबाहार वंता मूलछें ·ॱ गृहाद्धिवास्तव्यः रावुत जितशिहृङ भारोस नाम्नेन सूकियं स्वभूज्यामानिक ·ॱ ।। स्वानववातिकानामप्रदेसेः मुलमागेन ∷

३. पछिमत ।। श्रीथंबु कुङनछें ॱ वास्तव्यः आसराम मुल्मीस वातिकायां उर्त्तरत ॱ ।। श्रीदक्षनविहारकुतुंबज प्रधानमाहापात्र श्रीजयशगतिशिहृङ भारोसवो ·ॱ जगा भासवोः श्रीहृतको- ∷

४. बाहार सर्व्वसङ्गस वातिकाया तृयस वातिकाया पूर्व्वत ।। श्रीगाह्लविहारकुतुंबज प्रधानाङ्गपात्र श्रीजयशिहृङ पाल भारोस वातिकाया दक्षनस्थ ।। एतत्मध्य चतुर क्षाः क्यतः ∷

५. वातिका क्ष पि ४ श्वतेस अर्द्ध भागस वंथो रशि लंतो थव बह्लि जुरोः जितशिहृङ[१६] भारोयाः योथो रशि श्रीलक्षमदेवजुस भ्रात्यसहस बह्लि थस्यं धुग्व जुरो ॱ· ता बातिका सत्रकं समप- ∷

६. रिग्यं तद्यथानग्यतकालप्रवतमानसंचारार्धेन जथोचितमुलमादाय क्रविक्रस्वादिसमन तेनानिवतकन्यायना क्रयेन विक्रयनत भवतिः जदि सत्या सखतव्या- ∷

(दायाँ छेउमा)

१. बादकाल तदा धार्ण्णकेन
२. परिस्वधनियं ·ॱ ।। रीव थे-
३. थे पुजमदोः भाषा येज्यो-
४. ङन लछङन येनेमालो ·ॱ
५. लंख्वलंछ याङि छङ येने-
६. मालो ·ॱ साक्षि श्रीजोटबाह-

(दायाँ फट्केमा)

१. र यकुलिछे ·ॱ वास्त-
२. व्यः आदितराम भा-
३. रोस मेक दृष्ट शुभ ।

(पछाडिपट्टि)

१. पुन भाषा श्व अंक सर्व्वसो-
२. धन धुग्व जुरो शुभः ।।

---

१६. जुरोको विसर्ग र तको बीचमा शिरमा यस्तो × चिह्न दिई तल खाली ठाउँमा दायाँ यस्तो × चिह्न दिई जि थपिएको छ र त्यसपछि पङक्तिको सङ्केत गर्न २ लेखिएको छ ।

३२ सङ्ख्या

ने. सं. ५८६ [वि. सं. १५२२] मार्गकृष्णअष्टमी

नेपाल-जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको माइक्रोफिलमको रीलसङ्ख्या ई १३९४/१२

नेपाल राष्ट्रिय अभिलेखालयमा ५१ सङ्ख्याको बट्टामा क्रमसङ्ख्या ७५१ को रूपमा मूल पत्र छ ।

यस पत्रमा बायाँपट्टि फट्केमा माटाको, वरिपरि थोप्लैथोप्ला भएको गोलो छाप छ र त्यहाँ श्री अक्षर लेखिएको छ ।

मूलपाठ

१. ८ श्रेयोऽस्तु ॥ सम्बत ५८६ मार्गशिरकृष्णः ॥ अस्तम्यांयां तिथो ॥ श्रीललितब्रुमाया · श्रीमानिग्लके दक्षनस्थः ॥ श्रीथंबु त्वंङनछे · गृहाद्धिवास्तव्यः जीवतेज मुल्मीस नाम्न शकाशातः ॥ श्रीथंबु गजराज भारोस नाम्नेन सुकीयं स्वभूज्येमानिकं ॥ श्रीथंबु रनि स्वबा × × कात × × × × × ज्यकोंनाम प्र(देशे)

२. मुलमार्गेन पछिमत ॥ श्रीथंबु थंथ हृङे येताछे · वास्तव्यः कृता भारोसः रूपराज भारोसः दोयोस व्यजनवातिकाया उर्त्तरत ॥ श्रीथंबु तुथिखाछे · वास्तव्यः गंगराज भारोसः व्यजनवातिकायां पूर्व्वत ॥ थंबु मधा भारोसः गृहांगनस्य शिमायां दक्षनस्थ ॥ एतत्मध्य × × × × × × × छे · येताछे · या ि× ×

३. प्ल छि थंतले कोतले नो धापलान स्वछनं ॥ क्रय स्यदिनिकार जक्षथापनं ‚ ‚[१७] ता गृह सक्रयकं समपरिभोग्य · तद्यथा नप्रतकालप्रवतमानसंचाराघेन जथोचित्मुलमादाय क्रविक्रीस्वादिसनेन तेनानिवर्त्तकन्यायन क्रयेन विक्रेनतं भवति जदि सत्या संखतव्याकाले तदा धार्ण्णकेन परिस्वधनि(यं) × × × × × काया जुरो · अ(त्र) साक्षि ‚ श्री-

(पछाडिपट्टि)

१. थंबु श्रीयंतमि योताछे · द्विजवर श्री-

२. जगानन्द उपाध्याय सोमश्रमनः दृष्ट ॥

३३ सङ्ख्या

ने. सं. ५८९ [वि. स १५२५] माघकृष्णद्वितीया

नेपाल-जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको माइक्रोफिलमको रीलसङ्ख्या ई १८८७/१६

यस पत्रमा बायाँपट्टि फट्केमा माटाको, वरिपरि थोप्लैथोप्ला भएको गोलो छाप छ र त्यहाँ श्री अक्षर लेखिएको छ ।

---

१७. दुइटा दण्डपछि यस्तो X चिह्न दिई तल खाली ठाउँमा क्रयदेखि थापनं ‚ ‚ सम्म थपिएको छ ।

मूलपाठ

१. ‌ॡ श्रेयोऽस्तु ।। सम्बत ५८९ माघकृष्ण ।। द्वितियायाः । श्रीललितब्रुमाया ‌ । श्रीमानीग्लके पछिमस्थ ।। श्रीहृङाया हतकोविहाराद्धिवास्तव्य ।। वज्राचार्य श्रीजिवसेनजुसः नाम्ना स्वकियं स्वभुज्यमानिक ० ।। श्रीविथोविहार श्रीचैत्यरंङ येतागृहवास्तव्य ।। जयतराम भारोसः

२. नाम्ना सकाशात् ।। चलतीक्षेत्रनामप्रदेशेः ।। मार्गस्य दक्षनतोश्च पछिमत ।। श्रीङ.खाचोकः वज्राचार्य श्रीजयदेवजुस क्षेत्रैः श्रीपिथोविहार श्रीपत्रस्तुक्षेत्रे उत्रत ।। श्रीसोलहनिह्म द्विजवर श्रीगयपतिजुस क्षेत्रे पूर्व्वत ।। एतेखा मधेः तृयरोपनिक ० जत्क्षेत्र रोवाङ्क रो

३. रोव ३ ता क्षेत्र सकर्षकं स्मपरिभोग्य ० जथानप्रप्रवर्त्तमान्ः शन्चारार्घेनः जथोश्चितमूल्यमादायः क्रीविक्री-स्वादिस्त्वेनः क्रेन विक्रीतम्भवति ।। ता क्षेत्रं सकटव्यावादकाले धाण्णकेन परिसोधनिय ० ।। साक्षि श्रीवंलाञ्ह्मि लिबिछें धर्म्म भारोस ।।

(पछाडिपट्टि)

ॡ चलतीक्षेत्रं क्रीपत्र ० शुभ ।।

३४ सङ्ख्या

ने. सं. ५९६ [वि. सं. १५३३] आश्विनशुक्लचतुर्थी

नेपाल–जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको माइक्रोफिलमको रीलसङ्ख्या ई २६८२/११

यस पत्रमा बायाँपट्टि फट्केमा माटाको, वरिपरि थोप्लैथोप्ला भएको गोलो छाप छ र त्यहाँ श्री अक्षर लेखिएको छ ।

मूलपाठ

१. ॡ श्रेयोऽस्तु ।। सम्बत ५९६ अश्विनिशुक्लचतुर्थ्यायां तिथौ ।। श्रीललितब्रुमायां श्रीमानिग्लके पूर्व्वत श्रीवंकूबहीरि लिबिवाशिनी पदुंकस्य नाम्ना सकाशात ।। श्रीविद्याधरजसोधरसोमसंस्कारित श्रीनकबहार योता वास्तव्य वज्राचान्य भिक्षु श्रीअमृतपालजुस पुत्रसहस नाम्ने स्वकियं स्वबुजमानिकं ।। ज्याठशि-

२. कोवाटिकानामप्रदेशे ।। श्रीदक्षिणबहार पोत्रवस्तुवाटिकाया पश्चिमत ।। श्रीसोनिह्म द्विजवर श्रीगुनदेवजुस वाटिकाया उर्त्तरत ।। श्रीयंगल केलाछ श्रीवशधरजुसः सक्षहृङास वाद्यंवाटिकाया पूर्व्वत ।। श्रीबुबहार श्रीकीर्त्तिबोधिजुस । श्रीथंबु शुथा भारोस भ्रात्यसहस द्वय वाटिकाया दक्षिणत ।। एतेवा मधे ।। पनसेः-

३. काद्विकः सेकः कर्षाक्यत जत वाटिका कष १ पन १ ता वाटिका सकर्षसमंपरिभोग्यं जद्यथाकालप्रवर्त्तमान-सन्चारार्घेन जथोचितमुलमादायः क्रीयविक्रीयस्वादिन तेनानिवृतक ० न्यायेन क्रीय विक्रीयत भवतु ।। ता वाटि जदि संकटव्यावादकाले धार्ण्णकेन परिसोधनिय ० शाक्षि श्रीवचछबहार श्रीमेलोजुस दृष्ट शुभं

(पछाडिपट्टि)

ॡ ज्याठशिको वाटिका क्रीपत्र ।।

३५ सङ्ख्या

ने. सं. ५९९ [वि. सं. १५३५] माघकृष्णएकादशी

नेपाल–जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको माइक्रोफिल्मको रीलसङ्ख्या ई ११०९/१८ र २२३८/४०

यस पत्रमा बायाँपट्टि फट्केमा माटाको, वरिपरि थोप्लैथोप्ला भएको गोलो छाप छ र त्यहाँ श्री अक्षर लेखिएको छ ।

मूलपाठ

१. श्रेयोऽस्तु ।। सम्बत् ५९९ माघकृष्णएकादस्यां श्रीख्वप्वंब्रुमायां श्रीवांदिमस्थाने ˎ तवचपाडटोल गृहकाद्धिवाशिन ˎ मालाकार लुन्तयि नाम्ना सकाशात ˎ स एव स्थाने ˎ गडछेंटोल गृहकैवास्तव्य ०ˎ मालाकारनि ˎ माजलि पुत्र ˎ पयाक ˎ उभय नाम्ना शुकीयं स्वभूज्यमानिकं ।। श्रीश्रीराजकुलभूमेन ˎ पश्चिमत ˎ दक्षिणतश्च ˎ मङ्गुष्ठचां उत्तरत ˎ रथ्यायां पूर्व्वत एतन्मधे ˎ गडछेंटोल श्राव-
२. खलेननिया योथो पाथलभू ०ˎ नामसंधेय ०ˎ लाछन ˎ वंथु पाथल क्वठ छि १ ततपाथलभूं ˎ मार्गधारापूर्व्व स्वशिमापरिभोगं ˎ ततपाथलभूं यथादेशकालप्रवर्त्तमानस्तथा सञ्चारार्घेण सुवर्ण्णमुलमादाय ˎ क्रयविक्रय-स्वाधिनेन ˎ क्रयेन ˎ विक्रीयतम्भवति ।। ततपाथलभूं यद्यस्यां देविक राजिक व्याघात प्र तदा धार्ण्णकेन ˎ स्वयं परिसोधनियं ।। प्रते ˎ थ्व भूंया भर्ण्णदम्म
३. धार्ण्णकया ˎ पिता ˎ द्विवंगत ˎ रणसिया ˎ मडपय धालेस लेयादेया ˎ पोलेस बिया जुरों ˎ अत्राथे दृष्टश्रुत-ज्ञातार साखि योपाछें ˎ मनिकराज मुलमीस ˎ योबिलाछटोल विप्र श्रीजखराजजुस यंछंटोल सगतिराम भारो ˎ लिखित ˎ जिवराज कस्त शुभमस्तु ।।

(पछाडिपट्टि)

१. ६ लाछन ˎ वंटा ˎ पाथलभूया

२. क्रयपत्र ।।

३६ सङ्ख्या

ने. सं. ६०३ [वि. सं. १५३९] माघकृष्णतृतीया

यो पत्र शङ्करमान राजवंशी २०४० : ८१ मा छापिएको छ ।

३७ सङ्ख्या

ने. सं. ६०३ [वि. सं. १५४०] श्रावणशुक्लद्वितीया

नेपाल–जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको माइक्रोफिल्मको रीलसङ्ख्या ई १९७०/४३

मूलपाठ

१. ९ सम्बत ६०३ श्रावणशुद्धि २ श्रीवंकु यंतछे: प्रजापति जिवा थकुरवोः स्वगोत्र जयराज थकुरवोः
२. स येव ग्वाछेः लिविछे सोतलंछे दिया आभास चोरङा भाव थ्वते: भाषा थ्व लं छेदिस जिवा थकुर वा-
३. छुस्यं तया थ्व षापास षवो बह्न द्वयकं षटग्वह्न गोये द्वयके मदोः शिषल बिस्यं तेतु दो जुरो ०, थ्वते । -
४. स षा गेय द्वयकं षटग्वह्न फुकाले थ्व षालेस्यं अंङनपं जयराजनं पेस्यं यंने तेव जुरो०, चान बाजा जो-
५. ये दोः पुन भाषाः जयराजया छे वह्निस भिग्व नभिग्व जुको जोये दोयाः जयराजपनि ह्यं म-

(दायाँपट्टि छेउमा)

१. द्वाकाले तान वेरस ववंचिन षा खंङन वनेदो
२. अघंतिस वने मदोः थ्यतेया , शाक्षि श्रीदथविहा-
३. र द्विजवर श्रीअमृतदेवजुसः वंकु मण्डिल । -
४. कार जिवयि उझाभासः दथलाछ वंथछे क्ष-
५. मराज मुलमीस एत दृष्ट ॥ थ्वते भाषा नेभि दो

३८ सङ्ख्या

ने. सं. ६०५ [वि. सं. १५४१] फाल्गुनशुक्लचतुर्दशी

यो पत्र पूर्णरत्न वज्राचार्य २०४५ : ८५ मा छापिएको छ ।

३९ सङ्ख्या

ने. सं. ६०८ [वि. सं. १५४५] आश्विनशुक्लचतुर्दशी

नेपाल–जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको माइक्रोफिल्मको रीलसङ्ख्या ई १८८७/१२

यस पत्रमा बायाँपट्टि फट्केमा माटाको, वरिपरि थोप्लैथोप्ला भएको गोलो छाप छ र त्यहाँ श्री अक्षर लेखिएको छ ।

मूलपाठ

१. ९ श्रेयोऽस्तु ॥ सम्बत ६०८ अश्विनिशुक्ल । चतुदस्याया तिथौः श्रीललितबुरुमाया श्रीमानिग्लके दक्षिनस्थ श्रीथंबु वंथछेगृह उह्लास भारोस नामनाश सकासातः स यव थाने थंथ्वछे येतागृहः पयाक भारोस नामनेन श्वकियं स्वभुज्यमानिकं यल दुंथं चिमाबुक्षेत्रनामप्रदेसेः पंडु मुलमीस क्षेत्रे-
२. न पछिमत ०, श्रीमधनशिहृङ वन्मनस क्षेत्रेन उत्रत ०, रुपजारा भारोया क्षेत्रेन पूर्व्वत ०, श्रीअमृतशिहृङ वन्मनस क्षेत्रेन दक्षिनत एतेखा मध्य नेरशिन सप्तरोपनिकं जतक्षेत्र रोव ७ थ्वतेस धार्ण्ण स्वाधिकार षूवोस छिवो जुकोस ऋखसने प्ररिभोग जथानग्रकालपवतमानेन संचाराघन जथोचि-

३. तमूलमादाय क्रेयविक्रियस्वादिनेन तेनानृवतकंन्यायन क्रेयविक्रियतं भवतु ता क्षेत्र राजिक देविक विना संक्तव्यावादकाले धार्ण्णकेन प्रसोधनि अत्रार्थे साक्षि तुथिषाछेनिह्म द्विजवर श्रीलखमनजुस दृष्ट ॥ क्रेय प्न गुन्दम शिवका पि ४ एव सोधान धुंग्व जुरो ॥ शुभं ॥

४० सङ्ख्या

ने. सं. ६१५ [वि. सं. १५५२] आश्विनकृष्णदशमी

नेपाल राष्ट्रिय अभिलेखालयमा ४६ सङ्ख्याको बट्टामा क्रमसङ्ख्या ६८७ को रूपमा मूल पत्र छ।

मूलपाठ

१. ᳀ श्रेयोऽस्तु ॥ सम्बत ६१५ अश्वणिकृष्णदसंम्यायां तिथौ श्रीललितब्रुमाया ० श्रीमानिगलके पछिमस्थ ॥ श्रीसोलहनिह्म ब्रह्मपुरो द्विजवर श्रीहरिदेवजुस नाम्नेन स्वकीयं स्वभुज्यमानिक ० श्रीजसो-
२. धमहाविहार यंतागृहः[१८] वज्राचार्य श्रीजीवकितजुसः श्रीहृदयकितजुस उभयो नाम्ना सकासात्। ववंदजल-धुनिक्षेत्रनामप्रदेशे जथाचत्राघातेन परिवेस्थित ० साद्धसहः अष्टरोपनिक ० जत क्षेत्र रोवाङ्क रोव च्या-
३. त्या ८ ॥ ता क्षेत्रस्य अष्टभागस्य मेकभाग क्षेत्र सक्रषक ० परिभोग्यं जथानगरकालप्रवृत्तमानसञ्चारार्घेन जथोश्चितमुल्येमादाय क्रिविक्रीस्वादिनेन तेनानिवृत्तकंन्यायेन क्रेन विक्रीयतम्भवतिः ज-
४. दि सत्या देविक राजिक विना संषतव्यावादकाले तदा धाण्णकेन स्वयं परिसोधनिय ० साक्षि श्रीश्रिवच्छविहारः पद्मराज भारोस मेक दृष्ट। क्रि प्न गुन्दम्म शिवका च्या ८ थ्वते बु सर्व सोधान द्वहरपं धुंग्व जुरो ० शुभ ॥

४१ सङ्ख्या

ने. सं. ६१७ [वि. सं. १५५४] ज्येष्ठशुक्लतृतीया

नेपाल–जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको माइक्रोफिल्मको रीलसङ्ख्या ई १९२६/११

यस पत्रमा बाँयापट्टि फट्केमा माटाको, वरिपरि थोप्लैथोप्ला भएको गोलो छाप छ र त्यहाँ **श्री** अक्षर लेखिएको छ।

मूलपाठ

१. ᳀ श्रेयोऽस्तु ॥ सम्बत ६१७ जेष्ठशुक्ल। तृतियायां तिथौ श्रीललीतब्रुमायां। श्रीमानिगलके पूर्वस्थ ॥ यवलं मगुडिमंडो ग्वाछेवाशिनिः गुनिमयि भस नाम्ना सकासात्। दुंपात बारचोछेगृहाद्धिवास्तव्य जीवसिंह भारोस नाम्नेन स्वकीयं स्वभुज्यमानिक ० मातिलंक्षेत्र-
२. नामप्रदेशे सलकोविहार पंडु भावोस क्षेत्रेन पश्चिमतः श्रीज्यार्थविहार यंताया क्षेत्रेन उत्रतः क्षेलशीमाया ०

---

१८. ताडपत्र दोब्रचाउँदा यहाँनिर डोब परेकोले यंताको अनुस्वार देखिँदैन।

पूर्वतः स येव पण्डु भावोस क्षेत्रेन दक्षिनत एतेषां मधे दशरोप्निक जत क्षेत्र बु रोव मोण्डि १० ता क्षेत्रस्य धार्ण्ण स्वादिकारन ध्यंबोस छिबो क्षेत्र सकषं परिभोग्यं

३. जथानगरकालप्रवृत्तमानसंचारार्घेन जथोश्चितमुल्यमादाय श्रीविक्रीस्वादिनेन तेनानिवृत्तकंन्यायेन क्रेन विक्री-यतम्भवतिः ता क्षेत्र संवतव्यावादकाले तदा धार्ण्णकेन परिसोधनियं, साक्षि वषनिह्म द्विजवर श्रीजषुजुस श्रुत तलपति मकाया गे (लुरसनो)[१९] अकर्ण्ण जुरो शुभ ॥

(पछाडिपट्टि)

मातिर बु

पत्र

४२ सङ्ख्या

ने. सं. ६१९ [वि. सं. १५५५] फाल्गुनशुक्लचतुर्दशी

नेपाल–जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको माइक्रोफिल्मको रीलसङ्ख्या ई १८७४/२९

यस पत्रमा बायाँपट्टि फट्केमा माटाको, वरिपरि थोप्लैथोप्ला भएको गोलो छाप छ र त्यहाँ श्री अक्षर लेखिएको छ ।

मूलपाठ

१. ☉ श्रेयोऽस्तु ॥ सम्बत ६१९ फाल्गुणशुक्लचतुर्द्दस्यां तिथौ श्रीललीतब्रुमाया ०, । श्रीमानिगलके पछिमस्थ ॥ श्रीपिंथोविहार कनक भंदिरि भारोस नाम्ना सकासात । वंथषा येत ग्वाछेंवासिनी मनकीमयि भस नाम्नेन स्वकीयं स्वभुज्यमानिकं योदो-

२. लक्षेत्रनामप्रदेशे श्रीसोहलनिह्म द्विजवर श्रीरथनदेवजुस क्षेत्रेन पश्चिमतः ङाषाचुक श्रीरार्मसिंहजुस क्षेत्रेन उत्तरतः स्वल्पमार्गशीमाया ०, पूर्वतः नकपसलयाः पोतोकोया क्षेत्रेन दक्षिनत एतेषां मधे पञ्चरोपनिकं जत क्षेत्र रोवाङ्क बु रोव ५ ता क्षेत्र सक-

---

१९. मूल ताडपत्रको तेस्रो पङ्क्तिको दायाँ छेउको तल्लो खण्ड भाँचिएर गएकोले त्यस पङ्क्तिको दायाँ छेउका केही अक्षरको माथिल्ला भाग नष्ट भएका छन् । तीमध्ये चार अक्षर निकै नै नष्ट भएकाले ती पढ्न सकिन्न । पढ्न नसकिएका ती अक्षरको पूर्ति यहाँ अरू अरू लिखतपत्रको आधारमा गरिएको छ । त्यस्ता लिखतपत्रका उदाहरणको रूपमा ने. सं. ६१८ फाल्गुनकृष्णचतुर्थीको ताडपत्र र बर्नहार्ड क्योल्भर र हेमराज शाक्य २०४२ : १३१–१३२ मा छापिएको, ने. सं. ६२८ ज्येष्ठशुक्लचतुर्थीको ताडपत्रलाई औँल्याउन सकिन्छ। बर्नहार्ड क्योल्भर र हेमराज शाक्य २०४२ : १२९–१३० मा छापिएको ने. सं. ४५६ ज्येष्ठशुक्ल-नवमीको ताडपत्रमा चाहिँ ल्वरसना अकर्ण्ण जुरो ०, लेखिएको कुरा यस प्रसङ्गमा स्मरणीय छ । ने. सं. ६१८ फाल्गुनकृष्णचतुर्थीको ताडपत्र अहिलेसम्म प्रकाशित नभएकोले परिशिष्टको रूपमा त्यसलाई यहाँ प्रकाश गरिएको छ ।

३. षकं परिभोग्य॰ जथानगरकालप्रवृत्तमानसंचारार्घन जथोश्रितमूल्यमादाय श्रीविक्रीश्वादिनेन तेनानिवृत्तकंन्यायेन क्रेन विक्रीयतम्भवतिः ता क्षेत्र संषतव्यावादकाले धार्ण्णकेन परिसोधनियं साक्षि श्रीपिथोविहार प्रधानमहापात्र श्रीहर्षपाल व-

(दायाँ फट्केमा)

१. र्मनस दृ-

२. ष्ट शुभ ॥

४३ सङख्या

ने. सं. ६२५ [वि. सं. १५६१] माघकृष्णत्रयोदशी

नेपाल–जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको माइक्रोफिल्मको रीलसङख्या ई २६८२/२६

यस पत्रमा बायाँपट्टि फट्केमा माटाको, वरिपरि थोप्लैथोप्ला भएको गोलो छाप छ र त्यहाँ श्री अक्षर लेखिएको छ ।

मूलपाठ

१. ॎ श्रेयोऽस्तु ॥ सम्बत् ६२५ माघकृष्ण ॥ त्रयोदश्यायां ॥ श्रीललीतब्रुमायां श्रीमानिग्लके स्थाने सत्रसाला योतागृहवास्तव्य शशि भारोस नामनेन स्वकीयं स्वभुन्यमानिकंः वंला मुतु मुगुडि वंतागृह विजयरामप्रमुखन पाद्योगुठिसमुहस नामना सकासात ॥ द्वलवातिकानामप्रदेशे

२. क्षेलशिमायां पश्चिमतोः पूर्व्वतश्चः श्रीहृतिग्ल चैत्रकार अखयराजया भुमेन उत्तरत ॥ देवग्य हाको भारोया वातिकायां दक्षिणत ॥ एतेखां मधे सार्द्धाद्धिकमेकर्क्षप्रमानवातिका र्क्ष छि १ त्या ॥ ता वातिका सर्क्षकं स्मपरिभोग्यं तद्यथानगरकालप्रवर्त्तमानसंचारार्घेन ज-

३. थोश्रितमोल्यमादाय क्रयविक्रयस्वाद्धिनेन त्वेनानिवर्त्तकं न्यायेन क्रीन विक्रीनतं भवति जदि सत्या देविक राजिक विना संषट्व्यावाडकाले तदा धार्ण्णकेन परिसोधनियं ॥ अत्रार्थे साक्षिः श्रीवंलानिह्यं ब्रंह्मपुरो द्विजवर श्रीमेलह्य सोमश्रर्म्मनस मेक श्रुत ॥ शुभं

४४ सङख्या

ने. सं. ६२६ [वि. सं. १५६३] भाद्रकृष्णपञ्चमी

नेपाल राष्ट्रिय अभिलेखालयमा ४६ सङख्याको बट्टामा क्रमसङख्या ६८६ को रूपमा मूल पत्र छ ।

मूलपाठ

१. ॎ श्रेयोऽस्तु ॥ सम्बत ६२६ भाद्रपदवद्धि ५ श्रीबुविहार यण्टाछेँ वज्राचार्य्य श्रीकुशुमबोधिजुसः हस्ते ××× दम्म शिवका दश

२. शिवकाङ्क शिवका १० तस्य भोगबन्दकोदेश लिबिछे[२०] रनि वासः यंता सोतछे द्वार छि १ भाषा थ्व दामया व्रषंप्रति कलन्त्र ल्याषन धनिस्न

३. थ्वते छे भोगन भुगत्रय यंने जुरो ०् स्वेछादिः सायस प्रचरपो दामः प्रत्येव निजराशि ल्याषस भोग्न ज्वंङा धनि तवङ्यालगृह रावुत्त तो-

४. यिव भारोसः भाषा थ्व छेंस रनिया त्वबुस्वं उहङा व्रषंप्रति देयवाड दम्म स्वं मथाचके माल्व साक्षि श्रीग्वाछें-विहार श्रीलुंतनजुस दृष्ट शुभ ।।

(पछाडिपट्टि)

१. (८) श्रेयोऽस्तु ।। सम्बत ६२८ मार्ग्गशिरशुद्धि ७ भाषा – थो क्षेश

२. भोगन ज्वंङ तया छे रनियास्यं ङंबोस स्वंबो षाछें धनिस्के

३. तोह्लन धनिस्यं ् क्रिबिक्रिन कास्यं ् धनिस मो – – – –

४. जोय जुकोया हृङथ्य ०् जोयाथ्यं ् मूल लनं जोय जुरो ०् साक्षि (श्री)-

५. वलानिह्मं द्विजवर श्रीमेजह्मंजुस दृष्ट ।। वाशनेको पोताड – जुरो

४५ सङख्या

ने. सं. ६४२ [वि. सं. १५७६] आश्विनशुक्लएकादशी

नेपाल–जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको माइक्रोफिल्मको रीलसङख्या ई २२३७/१४

मूलपाठ

१. ८ ॐ श्रीचण्डिकाय कुब्जिकेश्वरायः ।। अद्य वाराहकल्पेत्यादि ।।७।। श्रैयोऽस्तु ।। सम्बत् ६४२ अश्विनिशुक्ल ।। एकादश्यां संक्रान्तिदिने[२१] श्रीवलानिह्म ब्रह्मपुरिवास्तव्यः द्विजवर श्रीविभुदेवजुसः द्विजवर श्रीगनपतिजुसः भ्रात्यसह ·् द्विजवर श्रीशिवपतिजुस भ्रात्यसह ·् एते द्विजोत्तमः समूहस[२२]

---

२०. श र रको बीचमा तल यस्तो ^ चिह्न दिई माथि खाली ठाउँमा लिबिछे थपिएको छ र पङक्तिको सङ्केत गर्न छेपछि २ लेखिएको छ ।

२१. श्यां र श्रीको बीचमा यस्तो : चिह्न दिई माथि खाली ठाउँमा बायाँ यस्तो : चिह्न र दायाँ यस्तो X चिह्न दिई संक्रान्तिदिने थपिएको छ ।

२२. मूल ताडपत्रको बायाँपट्टिको पाठ र दायाँपट्टिको पाठ छुट्याउन बायाँपट्टिको पाठको हरेक पङक्ति टुङ्गिदा यस्तो । चिह्न दिइएको छ ।

२. स्वहस्तेन स्वविद्यमानेनः स्ववाचा प्रतिवन्नेन · भूतेन भाषाः भोंतिलिवाटिका कर्ष छि १ त्या ।। भूय द्वोलवलः कर्ष छि १ त्या ।। द्वय वाटिकाः येता विज्यापति श्रीमत्श्रीश्रीकुब्जिकेश्वर भर्त्तारकासकेः निक्षेप्न दुन्ता जुरोः एतत्निमितिकानां · श्रीश्रीराजकुल श्रीपात्रकुल स्वगो-

३. गोत्र–लु दुजनेन वाः तस्करेन वाः यावत्चन्द्रावर्कमेदनि वहन्तिः तावन्तो थिर भवंन्तिः शुनातो[२३] लोप यातं श्रीपरमेश्वरस निग्रहः भवन्तिः पञ्च माहापातक भवन्तिः एते द्विज[२४]समूहसनः त्रयंप्र अविछिनः युगादिदिन कोह्लो श्रीपरमेस्वरशके ० स्वान छास्यं यंज-

(दायाँपट्टि छेउमा)

१. माल्वः साक्षि येतास ए-

२. तोल ग्वाछेः जयकित-

३. हाव भारोस दृष्ट शुभ

४६ सङ्ख्या

ने. सं ६५० [वि. सं. १५८७] ज्येष्ठशुक्लचतुर्दशी

नेपाल जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको माइक्रोफिल्मको रीलसङ्ख्या ई १८८७/३१

यस पत्रको वायाँपट्टि फट्केमा माटाको, वरिपरि थोप्लैथोप्ला भएको गोलो छाप छ र त्यहाँ श्री अक्षर लेखिएको छ ।

मूलपाठ

१. ॥ श्रेयोऽस्तु ।। सम्बत ६५० जैष्टशुक्लचतुर्द्दस्या ० तिथौ । श्रीललितब्रुमाया ० श्रीमानिगलके उत्रविहार श्रीपिंथोविहारकुटुम्बज प्रधानमाहापात्र श्रीजयविलपाल वर्मनस नाम्नेन प्रसादार्थेन स्वकियं स्वभुज्येमानिक ० श्रीनकबाहार येतागृह साक्येभिक्षु श्रीगोडोजुस नाम्ना सकाशातः स येव नकबाहार येता मूलगृहनामप्रदेशेः ज्ञानसिङ भारोस स्वत गृहशि-

२. माया पश्चितः श्रीअमृतस्यंनजुस गृहशिमाया ० उत्रतः श्रीउजोतसिङजुस स्वतगृहशिमाया ० पोर्व्वतः विहाराङ्गनस्य दक्षिणतः एतेषा मधेः लथ्यामार्ग्गेन दक्षिणगमनंः ता नकबाहार परिमण्डलेः ता दक्षिनमुलगृह उत्राभिमुषः ता दक्षिणमुलगृह द्वालमेकं द्वाल छि १ लिफु लिबि स्वशिमासह थ्वते छेरा धार्ण्णपात्रस स्वादिकारन चतुरभागस्य मेकभागगृह

---

२३. शुनानो हुनुपर्ने ।

२४. ते र सको बीचमा यस्तो : चिह्न दिई तल खाली ठाउँमा पङ्क्तिको सङ्केत गर्न १ लेखेर द्विज थपिएको छ र त्यसपछि यस्तो X चिह्न दिइएको छ ।

३. तत्गृहवस्थितबाहिरिद्वलाङ्गन स्यंदनिका जक्षनिस्थाप्ना प्लालसंछान कुत स्वशिना सक्षकं स्मपरिभोज्ञ जथानगलकालप्रवृर्त्तमानसंश्वारात्धेन जथोश्रितमुल्येमादाय क्रीविक्रीस्वादिनेण तेणानिवृर्त्तकंन्यायन क्रेन विक्रीयतम्भवति जदि सत्या देविक राजिक विना संबटव्यावादकाले धार्णकेन परिस्वधनियं साक्षि श्रीस्वहल-निह्मं द्विजत्र श्रीजयविलदेवजु-

(दायाँ फट्केमा)

सं दृष्ट शुभं

४७ सङ्ख्या

ने. सं ६५२ [वि. सं. १५८९] ज्येष्ठशुक्लद्वितीया

नेपाल–जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको माइक्रोफिल्मको रीलसङ्ख्या ई १९२७/१४

यस पत्रमा बायाँपट्टि फट्केमा माटाको, वरिपरि थोप्लैथोप्ला भएको गोलो छाप छ र त्यहाँ श्री अक्षर लेखिएको छ ।

मूलपाठ

१. ८ श्रेयोऽस्तु ।। सम्बत् ६५२ ज्यैष्टशुक्लः द्वितीयां तिथौ श्रीललिटब्रुमायां श्रीमानिग्लके पछिमत[२५] श्रीपीथो वंलानिह्म ब्रह्मपुरो द्विजवर श्रीभोमपतिदेव सोमश्रमनस नामनान सकासात ्श्रीदक्षिण-विहाराद्विवास्तव्य ्कुटुंबज प्रधानमहामहमहापात्र श्रीजयभीमसिंह मल्ल वर्मनस (श्र)ि[२६]जयहेदयसिंह मल्ल वर्मनस ्भ्रातापुत्रसहस ्श्रीजयअभ-

२. यसिंह मल्ल वर्मनस ्भ्रात्य श्रीजयउधरर्णसिंह मल्ल वर्मनस ्श्रीजयविक्रमसिंह मल्ल वर्मनस ्श्रीजयराघव-सिंह मल्ल वर्मनस ्एते पात्रसमूहन प्रशादितं सुकीयं सुभुज्यमानिकं ज्यावल अभयबलिलिव माक्ववातिकानामः प्रदेशे ्ता वातिका ्श्रीपुलचोया ्सपलंशीमायां पश्चिमतः ।। (श्री)[२६]गाडबाहार गुथिया वातिकाया ० उत्ततः ।। श्रीवच्छबाहाल

३. श्रीवसूराजजुसवो दिवंगत जयकितजुस कायवो उभेत वातिकाशीमायां पूर्व्वतश्च ्दक्षिणत एतेषां मध्य सार्द्धाद्विकद्वयक्षांङ्क वातिकामे क्ष त्या २ ।। ता वाटिका नेपातन एते वातिका शक्षक शमपरिभोग्य ्जथानगरकालप्रवर्त्तमानसंचाराघेन जथ्वश्रितमोलमादाय क्रिप्रविक्रीयस्वा(द)[२६]नेन तेनानुवर्त्तकंन्यायन क्रयविक्रयतम्भवतु ता वाति-

---

२५. पहिले लेखिएका अक्षर मेटी पछिमत लेखिएका छन् ।

२६. ताडपत्र दोब्रयाउँदा डोब परेकोले पहिलो पङ्क्तिमा श्र, दोस्रो पङ्क्तिमा श्री र तेस्रो पङ्क्तिमा द स्पष्ट देखिँदैन ।

४. का राजिक देविक विना स० षट्व्यादकाले ‸ तदा प्रसादित श्रीतिभेस्न ‸ सुधक वेष जुय ‸ अत्र पत्राथो स्थित-कर्ण्णाय । शाक्षि श्रीपात्रवंसावतार रावुत ‸ विजयसिंह भारोस ‸ सातबाहार रावुत आशयि भारोस ‸ वंता-बाहार रावुत जर्षासिंह भारोस ‸ रावुत माधवसिंह भारोस ‸ रावुत केशवराज भारोस ‸ एते पञ्चभयस दुष्ट प्रमान जुरो ० ‸ शुभ ।।

(पछाडिपट्टि)

१. १ हृङ थ्व क्षंस क्रिन काया वातिकाया क्रि ८न गुन्दम्म शिवका प्ल ‸

२. नसि २ ऋष स्वं ३ शिवका नसि २ स अंङ्क सर्व्व सोधान दुंतं

३. दोहरपं धुंगो ‸ शाक्षि श एव पञ्चभयसं दृष्ट प्रमान ‸ शुभ ।।

(दायाँ छेउमा)

ज्या वर

वाटि का

कर्ष २

४८ सङ्ख्या

ने. सं. ६५३ [वि. सं. १५८९] मार्गशुक्लद्वादशी

नेपाल-जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको माइक्रोफिलमको रीलसङ्ख्या ई ४६२/२६

मूलपाठ

१. १ शुभ ।। श्रेयोऽस्तु ।। सम्बत् ६५३ मार्ग्गशिरशुक्लद्वादश्यां तिथो श्रीखप्वंब्रमायां ‸ श्रीशिवग्लस्थाने ‸ खनिमंटोल ‸ काढ्विवासिन ग्राहक ‸ मधर्नसिंह भारोस नाम्ना सकासात् ‸ अत्रैव श्रीचनिग्लस्थाने ‸ बोडोला-छटोल ‸ कैवास्तव्यं ‸ धार्ण्णक ‸ शशि भारो ‸ अर्ज्जुन भारो ‸ उभयकस्य नाम्नेन

२. स्वकियं ‸ स्वभुज्यमानिकं ‸ थानस्य ‸ उत्तरदिश ‸ प्रद्यशे ‸ तिलं ‸ वकेन ‸ पश्छिमत ‸ उत्तरत ‸ नद्यायान पूर्व्वत मूलमार्गेन दक्षिणतश्च ‸ एतन्मध्ये दाम खा ‸ द्वल ‸ क्षेत्रनामसंध्येयं ‸ तस्य क्षेत्र ‸ सप्तरोपनिक रोव ७ तत क्षेत्र ‸ जथादेशकालप्रवर्त्त ‸ मानतस्था ‸ सञ्चारार्घेन ‸ सुवर्ण्णमुलमादाय क्रयविक्रय ‸ स्वाधिनेन ‸

३. क्रयन विक्रीयस्त भवति ‸ ततक्षेत्र जद्यश्यां देवीक ‸ राजिक ‸ व्याघाटपरेण तदा धार्ण्णके ‸ न स्वयं परिशोध-नियं ‸ अत्रार्थे दृष्टसाक्षि ‸ थव टोल ‸ विप्र श्रीबाबुदेवजुस ‸ लिखिति जयहर्ष कस्तया शुभ ।। थंथ्व ‸ बंधस ‸ लंख ‸ कायदव जुरों ‸ शुभ ।।

४९ सङ्ख्या

ने. सं. ६५३ [वि. सं. १५९०] वैशाखशुक्लतृतीया

नेपाल–जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको माइक्रोफिल्मको रीलसङ्ख्या ई ९७०/३९

नेपाल राष्ट्रिय अभिलेखालयमा ६४ सङ्ख्याको बट्टामा क्रमसङ्ख्या ९४७ को रूपमा मूल पत्र छ।

यस पत्रमा बायाँपट्टि फट्केमा माटाको, वरिपरि थोप्लैथोप्ला भएको गोलो छाप छ र त्यहाँ श्री अक्षर लेखिएको छ।

मूलपाठ

१. ℓ श्रेयोस्तु। सम्बत् ६५३ वैशाषशुक्ल ।। तृती(या)न्तिथौः विप्र श्रीकृष्णदास ब्राह्मनस नाम्नेन शुकीयः शुबू(ज्यमानिक ०ू) श्रीयंबुमाहानगरे ू श्रीसातिगल[२७] ×...

२. बाबु जीव भारोया क्षेत्रसिमायां उत्तरतः अन्नदानगोत्थिस भुमे पूर्व्वतः जयताकस्य क्षेत्रेन दक्षनतः एतेषाम्मधे ू सार्द्धाद्धिकद्वयरोपनिक ०ू क्षेत्राङ्कतोपि बू रोव २।। त... ।प)-

३. त्रार्थे साक्षि दृष्ट किशिलागल वंलखुं ब्रह्मपुरि राजउपाध्याय श्रीलुंगुदेवजुसः प्रते थ्व बु दान बिया ू बु थ्व धारणतों कोबि वंनेस क्रेन काया जुरो ०ू तलपति दानपत्र पि...

(पछाडिपट्टि)

ℓ लौबाझोड बुया क्रेपत्र ।।

५० सङ्खया

ने. सं. ६५७ [वि. सं. १५९३] कार्तिकशुक्लद्वितीया

यो पत्र रोलम्ब २०४० क : ३३ मा छापिएको छ।

५१ सङ्खया

ने. सं. ६६० [वि. सं. १५९७] वैशाखकृष्णनवमी

नेपाल–जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको माइक्रोफिल्मको रीलसङ्ख्या ई १८७४/२५

यस पत्रमा बायाँपट्टि फट्केमा माटाको, वरिपरि थोप्लैथोप्ला भएको गोलो छाप छ र त्यहाँ श्री अक्षर लेखिएको छ।

---

२७. सातिको माथिल्लो भाग र लको धेरैजसो भाग मूल ताडपत्रमा भाँचिएर गएका छन्।

मूलपाठ

१. ᳄ श्रेयोऽस्तु ॥ सम्बत ६६० वैशाखकृष्णनवनम्यायां तिथौ श्रीललीतब्रुमायां ˎ श्रीमानिग्लके दक्षिनस्त श्रीनकबहार येतागृहाद्धिवास्तव्यः साक्यभिक्षु श्रीगुडोजुस नाम्ना सकात ˎ चाकलं यंता कोबिछेगृह प्रजापति जयताज थकुरया ०ˎ नाम्नेन स्वकियं स्वभुर्ज्यमानिकं ˎ सजब्रोक्षेत्रनामप्रदेशः श्रीतुंथि वंता द्विजवर श्रीलुंगुदेवजुस क्षेत्रशिमायां पश्चिमतो उर्त्तरतश्च ·ˎ श्रीदक्षिनबहार यंताया क्षेत्रशिमायां ˎ पुवंत ·ˎ ×××

२. था भारोयावो श्रीरा[२८]जविहारि लिबिछे जशराज भारोयावो नेह्मंश क्षत्रेन दक्षिनत ०ˎ एतेषा मधे ता क्षेत्र सप्तरोपनिकं जत क्षेत्र रोवाङ्क रोव मोण्डि ह्लश ७ थ्वते बुश शप्तभागस्य तृयभाग जुको बु जुरो एते ता क्षेत्र सक्रषकं स्वपरिभोज्ञं जथानग्रकालप्रवतमानसंश्चारार्घेन जथोश्चितमुलमादाय क्रिविक्रीस्वादिनेन तेनानिवृर्त्तकंन्यायन क्रेन विक्रीयतम्भवति जदि सत्या देविक राजिक विना ता ह्लशबोश स्वंबो

३. जुको क्षेत्र संषटव्यावादकाले तदा धार्ण्णकेन परिसोधनियं ˎ अत्र पत्राथेः साक्षि धार्ण्ण सोग्वत्र प्रजापति जशा थकुरया मेक ॥ दृष्ट ॥ ता क्षेत्रया क्रि प्न द्राकोबुं सर्व्व स्वधान पोलन धुंग्व जुरो शुभ ॥

५२ सङ्ख्या

ने. सं. ६६५ [वि. सं. १६०१] मार्गशुक्लचतुर्दशी

नेपाल-जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको माइक्रोफिल्मको रीलसङ्ख्या ई १८९४/३१

यस पत्रमा बायाँपट्टि फट्केमा माटाको, वरिपरि थोप्लैथोप्ला भएको गोलो छाप छ र त्यहाँ श्री अक्षर लेखिएको छ ।

मूलपाठ

१. ᳄ श्रेयोऽस्तु ॥ सम्बत ६६५ मार्ग्गशिरशुक्लचतुर्द्दश्या ०ˎ तिथौ श्रीललितब्रुमाया ०ˎ श्रीमाणीगलके दक्षिणस्थ श्रीथंबु तुंथि वंता ब्रह्मपुरो द्विजवर श्रीलुंगुदेवजुस नाम्नेण स्वकीयं ˎ स्वभुज्यमाणिक ०ˎ श्रीणकविहार येतागृह श्रीगुडोजुस नाम्ना शकासात् ॥ संजवोक्षेत्रणामप्रदेशे ॥ क्षेत्रशीमाया ०ˎ पश्चिमत् ॥ हाथ्वंगुठिया क्षेत्रशीमाया ०ˎ उत्तरत ॥ धनिश क्षेत्रशीमाया ०ˎ पूर्व्वत ॥ धाण्णकश क्षेत्रशिमाया ०ˎ दक्षिणत ॥ – – – मढे ॥ सार्द्धा(द्विक) मेकरो-

२. पनिक ०ˎ जत् क्षेत्र रोवाङ्क रोव मोण्डि छि १ पयि नशि २ ता क्षेत्र सक्रषकं परिभोज्ञे ॥ जथानगरकालप्रवृर्त्तमाणसश्चारार्घेण यथोश्चित्मूल्यमादायः क्रीविक्रीस्वादिनेन त्वेनानिवृर्त्तकं ˎ न्यायण क्रेण विक्रीयतम्भवति ॥ जदि श्यात् ॥ देविक राजीक विना ˎ शङ्कुठव्यावादकाले तदा धार्ण्णकेन परिसोधनियं ˎ अत्र पत्रार्थे दृढिः करणायः साक्षि स येव थंबु थंथोछें जयकीताम भंदिरि(भा)रोस मेक दृष्ट ॥ (शु)भ ॥ क्री प्न

२८. श्री र ज को बीचमा यस्तो $^{\vee}_{\wedge}$ चिह्न दिई माथि खाली ठाउँमा पङ्क्तिको सङ्केत गर्न र लेखेर यस्तो X चिह्नको बीचमा रा थपिएको छ ।

(दायाँ फट्‌केमा)

१. सर्व्व सोधन

२. धुंग्व शुभ

५३ सङ्ख्या

ने. सं. ६६६ [वि. सं. १६०२] मार्गशुक्लचतुर्थी

नेपाल–जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको माइक्रोफिलमको रीलसङ्ख्या ई ४९२/१९

यस पत्रमा बायाँपट्टि फट्‌केमा माटाको, वरिपरि थोप्लैथोप्ला भएको गोलो छाप छ र त्यहाँ श्री अक्षर लेखिएको छ।

मूलपाठ

१. ॐ स्वस्ति ।। श्रीश्रीजयप्राण मल्लदेव प्रभु ठाकुरसन, प्रसादारपा, स्थानस्य दक्षिणदिशप्रदेशे, मंगुष्ठचायां, पछिमत, उत्तरत, श्रीश्रीराजकुलभुमेन पूर्व्वत, ब्रह्म नि हेरुजुकस्य गृहेण दक्षिणतश्च एतन्मध्ये तवचपाड-टोल बंदे राजकुल लिबछेँ, वंटा मुलछेँ खा नस्य २ थ्व छेँन कँको, ये सोक मातानसहित थ्व छेँन कँको यं, तत्गृहबहिद्वाराङ्गणगवाक्ष-

२. स्यन्दनिकायक्षस्थापनमार्ग्गधारापूर्व्व स्वसिमापरिभोगं, त 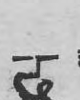 ह यथादेशकालप्रवर्त्तमानस्तथा संचारार्घेण,

सुवर्ण्णपुष्पमालार्घप्रढोकितमादाय क्रयविक्रयस्वाधिनेन क्रयेन विक्रियतं भवति, श्रीखप्वभूम्यां, श्रीशिव-गलस्थाने, यंपलाछटोल, गृहाधिवासिन, डोय क्वाठनायकनाम्ने प्रसादीकृतं, अत्र पत्रार्थे दृष्टसाक्षी, भारो सिंह कस्त अमरसिंह भारो

३. लिखिति कायस्थ विष्णुसिंह, सम्बत् ६६६ मार्ग्गशिरशुक्ल ४ शुभं ।। श्रीश्रीजयप्रभु ठाकुरस भूय प्रसादारपा, स एव स्थाने, पूर्व्व चाल्राघाटेन परिवेस्थितं, येथो मूलस खा पाथलभुं आदिन समस्तं क्रयविक्रयस्वाधिन याङन प्रसन्न जुया जुरों ।।

५४ सङ्ख्या

ने. स. ६६८ [वि. सं. १६०५] ...कृष्णदशमी

नेपाल–जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको माइक्रोफिलमको रीलसङ्ख्या ई २०९३/३५

यस पत्रमा बायाँपट्टि फट्‌केमा माटाको गोलो छाप छ। त्यस छापको फोटो स्पष्ट नभएकोले अरू बयान गर्न सकिएन।

मूलपाठ

१. ९ श्रेयोऽस्तु । सम्बत् ६६८ ××××× (कृ)ष्णपक्षे: दसंम्यान्तिथौ: श्रीनंदिसा(ल) ×××× (व)ाशीन येथखाछें गृहाद्विबाशीन ××××××××× (स्वह)[२९]स्तेन ‸ स्वविद्यमानेन ‸ स्ववाचा प्रती(प्र[३०]न्नभूतेन) सा[३१]ल यखा ‸ यंमंधेक्षेत्रनामप्रदेसे ।। मू ×××××××× दक्षनतः द्विजवर श्रीरामदेवजुस ‸ र्ल ××××× यस्य उत्तरतः द्विजवर श्रीजितदेवजुस क्षेत्रेन ××× ××× नद्वयस्य पूर्व्वतः एतेषाम्मध्य ।। पञ्चरोपनिकं ‸ त ...

२. निमितेन श्रीयंबुब्र‸मायां ‸ श्रीगाङ्गलंगे ‸ श्रीयोतुंबाहार ‸ दिथछें गृहाद्विवाशीन ‸ भिक्षुश्री ‸ लुंगुंसिहजुस नामध्ययाये ‸ एतत सुधपत्र लिखितं भवति ‸ अट परं ‸ कारान्त्र पुरुषा(न्तर)[३२] वो ‸ श्रीश्रीराजकुल पात्रकुलवो ‸ स्वहस्त परहस्तवो ‸ (याव)त् दूर्ज्जनहस्ते वा ‸ पूर्व्व मूल तलपत्र संप्राप्तकाले ‸ ×× नो भवति ‸ तत जडि पीडा स्यात् तदा संप्रदातुना परिस्वधनियश्च । पुन भाषा थ्व बुया तलपत्र अरोन विरोन जुस्यं...

३. राजकुल पात्रकुल अपराप्र सुछिनों हङवतं ‸ थ्व बुया तलपत्र ज्वंङन थ्व बुस विवाद वव द्वाकाले ‸ थ्व सुधपत्र चोस्यं बिव ‸ उफोल भारोन सुधकं लिधिङ यञ्जमाल ।। तलपत्र सुया लकन लुलसनों अक्रन जुरों ।। अत्र पत्रार्थे दृष्टसाक्षि धारनस स्वभ्रात्य ‸ डोय भारो ।। मेक प्रमान जुरों ।।

५५ सङख्या

ने. सं. ६७१ [वि. सं. १६०८] आषाढशुक्लसप्तमी

नेपाल–जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको माइक्रोफिल्मको रीलसङ्ख्या ई २८२३/१८

यस पत्रमा बायाँपट्टि फट्केमा माटाको, वरिपरि थोप्लैथोप्ला भएको गोलो छाप छ । त्यस छापको भित्रपट्टि अलि ठूलठूला थोप्ला भएको गोलो छ । छापको बीचमा खड्ग छ, त्यसको धेरैजसो भाग मालाले घेरिएको छ । खड्गको दायाँबायाँ श्री अक्षर छन् । खड्गको बीँडमुनि दायाँबायाँ फूल छन् ।

मूलपाठ

१. ९ स्वस्ति ।। श्रीश्रीजयविश्व मल्लदेव प्रभु ठाकुरसन ‸ प्रसादारपा ‸ स्थानस्य दक्षिणदीशप्रदेशे ‸ शर ××

---

२९. मूल ताडपत्र भाँचिएकोले स्वहको तल्लो भाग अलिकति मात्र देखिन्छ ।

३०. मूल ताडपत्र भाँचिएकोले प्रमा लगाएको रेफ मात्र देखिन्छ ।

३१. मूल ताडपत्र भाँचिएकोले साको माथिल्लो भाग देखिँदैन ।

३२. मूल ताडपत्र भाँचिएकोले न्तरको अलिकति भाग मात्र देखिन्छ ।

(ग्व)[३३]ष्टिक्षत्रेण, पछिमत, उत्तरत, सोल्पमार्ग्गेण, पूर्व्वत, पूयिकस्य, क्षत्रेण, दक्षिण[३४]तश्च एतन्मध्ये, तिसिपुषुरिक्षत्रनामसंधेयं तस्य क्षत्राङ्क अष्टरोपनीकं रोव ८ तत् क्षत्र यथादेश-

२. कालप्रवर्त्तमानस्तथा संचारार्घेण सुवर्ण्णपुष्पमालार्घप्रढौकीतमादाय क्रयविक्रयस्वाधिनेन क्रयेन विक्रीयतं भवति ।। श्रीखप्वंभूम्यां, श्रीचनिगलस्थाने, तलमंडेटोलगृहाधिवासिन्, लुंगडोनाम्नेन प्रसादिकृतं अत्र पत्रार्थे दृष्टसाक्षी उपाध्या डोयजु उल्लाशराजु, कुसुम

३. भारो लिखिति कायस्थ हरि ।। सम्बत् ६७१ आषाढशुद्धि ७ शुभ ।।

५६ सङ्ख्या

ने. सं. ६७२ [वि. सं. १६०८] चैत्रशुक्लपञ्चमी

नेपाल–जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको माइक्रोफिल्मको रीलसङ्ख्या ई २८२३/२०

यस पत्रमा बायाँपट्टि फट्केमा माटाको, वरिपरि थोप्लैथोप्ला भएको गोलो छाप छ । त्यस छापको भित्रपट्टि अलि ठूलठूला थोप्ला भएको गोलो छ । छापको बीचमा खड्ग छ, त्यसको धेरैजसो भाग मालाले घेरिएको छ । खड्गको दायाँबायाँ श्री अक्षर छन् । खड्गको बीँडमुनि दायाँबायाँ फूल छन् ।

मूलपाठ

१. १ स्वस्ति ।। श्रीश्रीजयजीत मल्लदेव प्रभु ठाकुरसन, श्रीश्रीजयविश्व मल्लदेव प्रभु ठाकुरसन, प्रसादारपा स्थानस्य उत्तरदीसप्रदेशे, धरसिमायां पश्चिमत, ब्रह्मभोज्येग्वष्ठिक्षत्रेण उत्तरत, मुलमार्ग्गेण पूर्व्वत, श्री ३ चं गुगरुडनारायणस्य ग्वष्ठिक्षत्रेण दक्षिणतश्च, एतन्मध्ये, कंतिलंक्षत्र-

२. नामसंज्ञकं तस्य क्षत्राङ्क दशरोपनीकं रोव १० तत क्षत्र यथादेशकालप्रवर्त्तमानस्तथासंचारार्घेण, सुवर्ण्ण-पुष्पमालाप्रढोकीतमादाय क्रयविक्रयस्वाधिनेन, क्रयेन विक्रीयतम्भवति, श्रीखप्वंभूम्यां, श्रीचनिगलस्थान, तलमण्डेटोल चलंङाछें, गृहाधिवासिने, लुं-

३. गडुकस्य नाम्नेन प्रसादिकृतं, अत्रार्थे दृष्टश्रुतसाक्षि, विश्वसिंह भारो, तेखाचो, पयाक, उपाध्याय डुयजु, उल्लाशराजजु, विज्यापति, कुसुमराम, लिखिति कायस्थ शुठाया ।। सम्बत् ६७२ चैत्रशुक्लपञ्चम्यां तिथौ शुभं ।।

(पछाडिपट्टि)

कतिलं बु

---

३३. मूल ताडपत्र भाँचिएकोले ग्वको तल्लो भाग अलिकति मात्र देखिन्छ ।

३४. मूल ताडपत्र भाँचिएकोले णको तल्लो भाग मात्र देखिन्छ ।

५७ सङ्ख्या

ने. सं. ६७४ [वि. सं. १६१०] मार्गशुक्लपूर्णिमा

नेपाल-जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको माइक्रोफिलमको रीलसङ्ख्या ई २१०१/२० र एच् १७५/२६

यस पत्रमा बायाँपट्टि फट्केमा माटाको, वरिपरि थोप्लैथोप्ला भएको गोलो छाप छ र त्यहाँ श्री अक्षर लेखिएको छ ।

मूलपाठ

१. ॐ श्रेयोऽस्तु ॥ सम्बत् ६७४ मार्गशिरशुक्लपूर्णमाश्या ०् तिथौ श्रीललितब्रुमाया ०् श्रीमाणीगलके पूर्व्वस्थ ॥ श्रीनोगल ह्लोलबाहार लिबिछेंगृह द्विजवर श्रीमाधवदेवजुस नाम्नेण स्वकीयं ् स्वभुज्यमाणिक ०् श्रीकोबाहारक्वाठ ष्वंत वंकुलिगृह जितेराम भारोस नाम्ना शकासात् ॥ गुतासिकोक्षेत्रणामप्रदेशे ॥ श्रीबाहारया क्षेत्रशीमाया ०् पश्चिमत ॥ उत्तरतश्च ॥ श्रीकोनिह्म चिरण भारोस क्षेत्रशीमाया ०् पूर्व्वत ॥ येखालंषु देवज्ञे ॥ ह-

२. र्षराज भारोस क्षेत्रशीमाया ०् दक्षिणत ॥ एतेषाम्मद्धे ॥ मेकरोपनिक ०् जत्क्षेत्र रोवाङ्क रोव छि १ ता क्षेत्र सक्रषक ०् परिभोज्ञे ॥ जथानगरकालप्रवृत्तमानसंचारार्घेन जथोचितमूल्यमादायः क्रीविक्रीस्वादिनेन त्वेनानिवृत्तक ०् न्यायन क्रमेण विक्रीयतम्भवति ॥ जदि श्यात् देविक राजिक विना शङ्कद्व्यावादकाले तदा धार्ण्णकेन परिसोधनियं ् अत्र पत्रार्थे दृढिः करणाय साक्षि धार्ण्णसा सोर भ्रातय द्विजवर श्रीगोविन्ददेवजुस

(दायाँ फट्केमा)

दृष्ट शुभ

(दोस्रो पङ्क्तिको परिभोज्ञेको पको ठीक मुनिदेखि लेखिएको पङ्क्ति)

क्री पन सर्व्व सोधान धुंग्व ॥

(पछाडिपट्टि)

गुता सिंको

५८ सङ्ख्या

ने. सं. ६७८ [वि. सं. १६१४] पौषकृष्णषष्ठी

नेपाल राष्ट्रिय अभिलेखालयमा ६१ सङ्ख्याको बट्टामा क्रमसङ्ख्या ९०२ को रूपमा मूल पत्र छ ।

नेपाल-जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको माइक्रोफिलमको रीलसङ्ख्या ई १५३४/६६

यस पत्रको बायाँपट्टि फट्केमा माटाको गोलो छाप छ र त्यस छापको बीचमा त्रिशूल छ ।

मूलपाठ

१. ༄ श्रेयोऽस्तु ।। सम्बत् ६७८ पौखकृष्णषष्ठयान्तिथौ ˎ श्रीखर्प्वभूम्यां ˎ श्रीचनिगलस्थाने ˎ यिविलाछटोलकाधिवासिने ˎ ग्राहक ˎ शुभराजभारोकस्य नाम्ना सकासात् ˎ श्रीशिवगलस्थाने ˎ खनिमंटोलके वास्तव्यं ˎ धार्ण्णक ˎ हनामाहानभारोकस्य नाम्ने शुकियं ˎ स्वभुज्यमानिकं ˎ गृहमण्डलेस्मिन् ˎ मंगुष्ठचायां ˎ पश्चिमत ˎ विप्र श्रीलुंगडदेवजुस गृहेन उत्तरत ˎ अङ्गनायां पूर्व्वत

२. धार्ण्णकस्य गृहभुमेन ˎ दक्षिणतश्च ˎ एतन्मधे खनिमंटोल ˎ चद्वंननिगृहनामसंज्ञकं ˎ ननि वंता मूलया स्वबोस नेबो थंनक्व ˎ छेडिया लंबो तोडते माल निर्म्मित्तन ˎ तलेया कुछि यं हास्यं वंङ जुरों ˎ यंथु धारास ˎ सपाखा हायके दव ˎ पाखा हायके दव धास्यं ˎ वं स्वचकं ˎ छुनों वालके धाय मद्रु जुरों ˎ तत गृह अध ऊर्द्ध बहिद्वारांगनस्यंदनीकायक्षस्थापनमार्ग[३५]-

३. धारा पूर्व्व स्वशिमापरिभोगं ˎ ततयथादेशकालप्रवर्त्तमानस्तथासंचारार्घेण सुवर्ण्णमुलेमादाय ˎ क्रयविक्रयस्वाधिवासिनेन ˎ क्रयेन विक्रीयतम्भवतिः यद्यस्यां देवीकराजिकव्याघातपरेण तदा धार्ण्णकेन स्वयं परिसोधनीयं ˎ अत्रार्थे दृष्टसाखि ˎ खनिमंटोल ˎ जयराज भारो ˎ घतखाटोल ˎ हाकु कर्म्मिहास ˎ लिखिति कायस्थ शुठा शुभ

५९ सङ्ख्या

ने. सं. ६७८ [वि. सं. १६१४] चैत्रशुक्लद्वितीया

यो पत्र शङ्करमान राजवंशी २०२३ : १८–१९ मा र पूर्णरत्न वज्राचार्य २०४६ : ८८–८९ मा छापिएको छ।

६० सङ्ख्या

ने. सं. ६७९ [वि. सं. १६१५] चैत्रशुक्लषष्ठी

नेपाल राष्ट्रिय अभिलेखालयमा ३३ सङ्ख्याको बट्टामा क्रमसङ्ख्या ४९२ को रूपमा मूल पत्र छ।

नेपाल–जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको माइक्रोफिल्मको रीलसङ्ख्या बी ६९७/२५१

यस पत्रमा बायाँपट्टि फट्केमा माटाको, वरिपरि थोप्लैथोप्ला भएको गोलो छाप छ र त्यहाँ श्री अक्षर लेखिएको छ।

मूलपाठ

१. ༄ श्रेयोऽस्तु ।। सम्बत ६७९ चैत्रशुक्ल ।। षष्टमायान्तिथौ ।। श्रीफनांविदेश श्रीग्वारकुथिविहार शुक्लकिवन्स पात्र श्रीचैत्रसिंहवर्मनसन प्रसादारपा नाम्नेन स्वकीयं शुभुर्ज्यमानिकं ।। स एव स्वदेश यिछछेगृह ।। जिवराज

३५. मूल ताडपत्रको दायाँ छेउ भाँचिएर गएकोले र्गको रेफ र सामै देखिँदैन।

भारोस नाम्ना सकासात् ।। ह्लशगलदोलक्षत्रनामपरदेशे ।। ता क्षेत्र ् द्वल शीमान पश्चिमत ।। श्रीयंताबाहारया शिमायां ् उत्त्ररत ... (पूर्व्व)-

२. त ।। धार्ण्णकश क्षेत्रेन दक्षिणत ।। एतेषां मध्ये ।। जत क्षेत्र रोवांक रोव[३६] थ्वते क्षेत्रश धलन पुरत सह एते क्षेत्रस धाण्ण स्वादिकार जुको सक्रषकं परिभोज्नं ् जथानगलकारप्रवृतमानसञ्चारार्घेत्र जथोश्रितमूलेमादाय क्रीयविक्रीयस्वादिने[३७]न तेनानृवृतकंय्यायन क्र्ये विक्र्येयतम्भवतु ।। जदि सत्या राजिक देविक विना संषट्व्यावादकारे तदा धा(र्णकेन स्वयं परि)-

३. सोदनियं ् अत्र पत्राथ्य दृधिक्रनाय साक्षि श्रीथंबु बकनिह्म ब्रह्मपोलो द्विजवल श्रीपयाकदेवजुस मेक दृष्ट ।। थ्वते बुया क्री प्न सर्व्व सोधान दोह्लप धुग्व जुरो शुभ ।।

६१ सङ्ख्या

ने. सं. ६८० [वि. सं. १६१६] माघकृष्णप्रतिपदा

भोलानाथ पौडेल र धनवज्र वज्राचार्य २०१६ : ७–८ मा, धनवज्र वज्राचार्य, रामजी तेवारी, देवीप्रसाद भण्डारी, भोलानाथ पौडेल, शङ्करमान राजवंशी, गौतमवज्र वज्राचार्य, महेशराज पन्त, नयनाथ पौडेल २०१८ : १२ मा र डिल्लीरमण रेग्मी २०२३ : २६३ मा यस पत्रको केही अंश छापिएको छ, डिल्लीरमण रेग्मी २०२३ क : १३१ मा चाहिँ पूरै पाठ छापिएको छ ।

६२ सङ्ख्या

ने. सं. ६८७ [वि. सं. १६२३] माघकृष्णसप्तमी

नेपाल–जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको माइक्रोफिल्मको रीलसङ्ख्या ई १८८२/८

यस पत्रमा बायाँपट्टि फट्कैमा माटाको, वरिपरि थोप्लैथोप्ला भएको गोलो छाप छ र त्यहाँ श्री अक्षर लेखिएको छ ।

मूलपाठ

१. ॰ श्रेयोऽस्तु ।। सम्बत ६८७ माघवद्धि ७ श्रीसोहरनिह्म द्विजवर श्रीहरिवंशदेव(जु) द्विजव श्रीहरिकृष्णदेवजु द्विजव श्रीहरिरुद्रदेवजु भ्रात्येसहस तिभयसन दिवङ्गत जिवरनजुया दह दुदक्व छेवडि चेर क्रडाया भाष थ्वते भावोश थव दहं दुदको छेश शुद्धिस मुल जुववया स्वबोश छिबो वंथ्व देन्ह्या तलपा चेन प्र- y।[३८]

---

३६. रोव र थ्वतेको बीचमा केही ठाउँ खाली छोडिएको छ ।

३७. पहिले लेखिएका अक्षर मेटी स्वादिने लेखिएको छ ।

३८. मूल ताडपत्रको बायाँपट्टिको पाठ र दायाँपट्टिको पाठ छुट्याउन बायाँपट्टिको पाठको हरेक पङ्क्ति टुङ्गिँदा यस्ता y। चिह्न दिइएका छन् ।

२. मानन । क्षेत्र तले जुववदा बछि ये चेरेन रिफुश शुद्धि जुरो, माताया चपडि व सोक छ कवर शह ।। मातानया छे मखंववश अद्धभाग ये थवरे जुरो दव्व केदश दह दुदकोश अद्धभाग यंथ्व देशी जुरो भुथुडि अद्धभाग ये थरे रणि, लाछन ता पातालभुश शुद्धि, तवननि योताछेश, शुद्धिश प्यबोश छिबो छे- य।
३. ङ तन जुरो, दथ्व केबश हरिवंशजुन छे दनकारे थ्व भुश छानों वारके मदो गरुनारके । बु रोव गु ६ पोदोर बु रोव शलंषु १६ खोशलं बु रोव षु ६ टकोबु रोव चया ८ बिजिरिटंङिन बु रोव शलंपि १४ बरषुनिदोको बु रोव गु ६ थवते बु जुकोया अद्धभाग जुरो ·, थवते वडि श्रीहरिरुत्रजु भ्रात्ये सहस सोधोवडि जि- य।
४. व मजिव धास्यं थेथेरयं िथु चमदो, दहिन वामश थव थेथे येतोरे मेले हेने मदो, भाषा थ्व बु श्रीहरिकृष्णजुया रावुत्त बडि बिया पारदोसिक कास्यं तरया, रावुत्त बडि बिया बुयाश ववो रवत्तन मकातोरेया, श्रावन हङापाथें शववोस ग्रशन येरवं काय जुरो, शववो रवत्तन कारङाव चोस्यं तया प्रमा- य।

(दायाँपट्टि छेउमा)

१. न जुरो साक्षि ।। थबु तुथि वता – ज व – ।। – – व सिं-
२. हदेवजु वंलानिह्म द्विजवर श्रीहेदयदेवजु श्रीबुब-
३. हार श्रीभारदेवजु एते त्रय दृष्ट ।। शुभ ।।

६३ सङ्ख्या

ने. सं. ६८७ [वि. सं. १६२३] चैत्रशुक्लप्रतिपदा

नेपाल राष्ट्रिय अभिलेखालयमा ३९ सङ्ख्याको बट्टामा क्रमसङ्ख्या ५७४ को रूपमा मूल पत्र छ ।

नेपाल–जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको माइक्रोफिल्मको रीलसङ्ख्या बी ६६७/२२७

यस पत्रमा बायाँपट्टि फट्केमा माटाको, वरिपरि थोप्लैथोप्ला भएको गोलो छाप छ र त्यहाँ श्री अक्षर लेखिएको छ ।

मूलपाठ

१. ९ श्रेयोऽस्तु ।। सम्बत् ६८७ चैत्रशुक्लप्रतिपद्या ०, तिथौ श्रीललितब्रुमाया ०, श्रीमानिगलके पश्चिमतः श्रीवं ध्वाषाबाहार खण्डचोक येतागृह अमात्य मेलु भारोश नाम्ना शकासात् ।। श्रीनडिह्लङ वण्टागृह नापित जयसिंह क्रमीश भ्राते जीवराज क्रमीस द्वयोश नाम्नेण स्वकीयं, स्वभुज्यमानिक ०, कंफोद्वलक्षेत्रनामप्रदेशेः कोमति भेवत ग्वाछें जषाया क्षेत्रशीमाया पछिमत[३९] ।। छग्ल दुछें ग्याणचन्दया, भोंया क्षेत्रशीमायां, उत्तरत ।। प्रपाटशीमाया ०, पूर्व्वत
२. झोंतापोल जागुठिया क्षेत्रशीमाया ०, दक्षिणत ।। एतेषाम्मध्ये ।। सप्तरोपनिक ०, जत् क्षेत्र रोवाङ्क रोव ह्रश ७ ता क्षेत्रस धार्ण्ण रवादिकारण अर्द्धभाग जुरो ०, ता क्षेत्र सत्रषक ०, परिभोज्ञे ।। जथानगरकालप्रवृत्तमान-

---

३९. पहिले लेखिएका अक्षर मेटी शीमाया पछिमत लेखिएको छ ।

संचारार्घेण यथोच्चितमूल्यमादाय: क्रीविक्रीस्वादिनेन त्वेनानिवृत्तक०ऽ न्यायन ऋण विक्रीयत०ऽ भवति ॥ जदि श्याट् देविकराजिक विना शङ्कटव्यावादकाले तदा धार्ण्णकेन परिसोधनिय०ऽ अत्र पत्रार्थे साक्षि श्रीसोह-

३. लनिह्मं ब्रह्मंपुरो द्विजवर श्रीरुद्रकेशदेवजुश मेक दृष्ट ॥ शुभ ॥ हाथो हिथ्व चोया मद्यो श्री पन सर्व्व सोधान धुंग्व जुरों ऽ

६४ सङ्ख्या

ने. सं. ६९० [वि. सं. १६२७] नष्टभाद्रकृष्ण

यो पत्र रोलम्ब २०४० क : ३३ मा छापिएको छ ।

६५ सङ्ख्या

ने. सं. ६९४ [वि. सं. १६३१] श्रावणकृष्णसप्तमी

नेपाल जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको माइक्रोफिलमको रीलसङ्ख्या ई २१००/४७

मूलपाठ

१. ... (दक्षि)ण पाश्व जाम्बुदीपे । पशुपतिसंनिधाने वाशुकीक्षेत्रे वाग्मत्यां दक्षिणकुले श्रीआर्यावृत्तदेशे ललीतपत्तने इहैव स्थानेः पुण्यभूमौ ॥ अद्य श्रैयोऽस्तु ॥ सम्वत् ६९४ श्रावणमासे कृष्णपक्षे ॥ सप्तंम्यायां तिथौ ॥ कृत्तिकनक्षेत्रे ॥ ध्रुवयोगे ॥ जथाकर्ण्णमुहुर्त्ते०ऽ सोमवासरे ॥ सिंहराशिगते स(वि)तरि

२. ... × ॥ श्रीयेबातोर येबाछें स्वपिता ताम्बकार रयनराज भारोस नाम्नेण स्वहस्तेन स्वविद्यमानेन स्ववाचा पतिप्रणेन भूतेन ॥ थनाबु रोव मोण्डि थु ६ थ्वतेश थुबोस छिबो जकबु जथाचतुराघाटेण परिवेस्थितं ॥ भुय वोहो टव टंका द्वयो टंकाङ्क टंका र्नास २ एतत्र क्षेत्र तंका दिवङ्गत पुत्रि[४०] अभयमयी भरिस्तं निमिता

३. ... (स)मूहस नाम्ना पनिक्षेपेन संप्रदत्ता भवंति ॥ अत् पलं कालान्तपुरुषान्तरे वा ॥ जावत् चन्द्रार्क्कमेदं-न्यादि उपस्थित ॥ तावत् लोपालोप कतु न लभेते ॥ जदि केनापि लोप कृत्वा गोब्राह्मणादिपञ्चमहापातकिनो भवंति ॥ भाषा एतत्र क्षेत्रया वों तंकाया वो व्रशानन व्रथंप्रति श्रीह्लागलविहारिस जीवद्य

४. ... थ्व०ऽ दम्म १ ला धरिपाट २ निश्राव जोछि १ भोजावोछि १ थ्वते श यव प्रमेश्वरस ह्लवने दान बिस्यं प्रमेश्वरश स्वान छास्यं अविच्छिनि याङ निस्त्रपं यंजमाल्व०ऽ भुय ह्यं १ मात्राज भोपयकं यंजमाल्व०ऽ थ्वते चिन्ता याक गोष्टि ताम्बकार जिकिताज भारोऽ ताम्रकार इन्द्रसिंह भारोऽ ताम्रकार हाकु भारोऽ ताम्बकार लुंगुसिंह भा-

४० दिवङ्गतपछि यस्तो × चिह्न दिई माथि खाली ठाउँमा यस्तो × चिह्नको बीचमा पुत्रि थपिएको छ ।

५. (रो)... (ताम्ब)कार रथनराज भारो थ्वतेस्यं चोस्यं तको निस्त्रपं यंजमाल्व० ।। वत्तपतार्यं साक्षि श्रीथंबुतोर वषनिह्मं ब्रह्मपुरो द्विजवरोत्तम श्रीपयाकदेवजुश मेक दृष्ट ।। शुभ ।।

(पछाडिपट्टि)

दान पत्र

६६ सङ्ख्या

ने. सं. ६९५ [वि. सं. १६३२] आषाढशुक्लअष्टमी

नेपाल–जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको माइक्रोफिलमको रीलसङ्ख्या ई १८३६/४

यस पत्रमा बायाँपट्टि फट्केमा माटाको गोलो छाप छ। फोटोमा छाप स्पष्ट नआएकोले अरू बयान गर्न सकिँदैन।

मूलपाठ

१. १ श्रेयोऽस्तु ।। सम्बत् ६९५ आषाढशुक्लअष्टम्यायां तिथौ श्रीललितब्रुमायां श्रीमानिग्लके पश्चिमस्थ श्रीसोहरनिह्मं यिनायकोछें ब्रह्मपुलो द्विजवर श्रीपयाकदेवजुश नाम्ना सकासात् श्रीष्वाखड नकबाहार-गृह ।। जिवर्णसिंह भारोश नाम्नेण स्वकियं सोभुर्ज्यमानिक ० पुलचो ग्वाथको बुक्षेत्रनामप्रदेशे ० अतकिबाहार वस्तु भारोपनिश क्षत्रशिमायां पश्चिमत ।। वितु माहात भारोश क्षत्रेन उर्त्तरत ।। रथर्नासिह भारोश क्षत्रेन पुर्व्वत ।। तवननि हरषराम माहानया क्षत्रेन दक्षिनत ।। एतेषाम्मद्धे ता क्षत्रमेकरोपनिकं जट् क्षेत्र

२. रोवाङ्क रोव मोण्डि छि १ एते ता क्षत्र सकषकं शनपरिभोज्ञे जथानप्रकारप्रवर्त्तमानसंचारार्घेन जथोश्रितमुल्य-मादाय क्रिविक्रीत्वादिनेन तेनानिवर्त्तन्यायन क्रिन विक्रीयत ० भवति जदि स्यात् देविकराजिक विना ता क्षत्र संकटव्यावाडद्वाकारे तदा धार्ण्णकेन परिसोधनियं अत्र पत्रा साक्षि ।। धार्ण्णकश भ्रातापुत्र विजर्यासिह भारोश मेक ।। दृष्ट ।। क्रि प्न दको सर्व्व सोधान पाचकं धुग्व जुरो ० शुभ ।।

६७ सङ्ख्या

ने. सं. ६९७ [वि. सं. १६३३] मार्गकृष्णअष्टमी

नेपाल–जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको माइक्रोफिलमको रीलसङ्ख्या ई १९२६/३१

यस पत्रमा बायाँपट्टि फट्केमा माटाको, वरिपरि थोप्लैथोप्ला भएको गोलो छाप छ र छापको बीचमा स्वस्तिकचिह्न छ।

मूलपाठ

१. १ श्रेयोऽस्तु ।। सम्बत् ६९७ मार्ग्गशिरकृष्णअष्टम्यां तिथौ ˎ श्रीधर्म्मपुरिस्थाने ˎ तुंथिछेंकाधिवासिने ग्राहक ˎ पयार्कसिह भारो संज भारो उभय नाम्ना सकाशात् ˎ श्रीखप्वंभूम्यां ˎ तलमण्डेटोलकैवास्तव्यं धार्ण्णक विप्र श्रीकृष्णदेवजुस नाम्ने शुकियं स्वभुज्यमानिकं ˎ वेजनवातिका ˎ श्रीश्रीराजकुलभुमेन पश्चिमत ˎ मार्ग्गेण उत्तरत ˎ डोय भारोकस्य वातिकायां

२. पूर्व्वत ˎ कमलसिह नायक ˎ लुंगडु भारोकस्य भूम्यां दक्षिणतश्च ˎ एतन्मध्ये ˎ देशको वेजनवातिका क्वतछि १ येथु द्व व्वाकन सहित ˎ थ्व व्वाकया चात्राघात वंथु लं ˎ येथु रुपसिहया योथु ग्राहकया ˎ यंथु जयतसिहया जुरों ˎ तत गृह वेजनवातिका ˎ यथादेशकालप्रवर्त्तमानस्तथा संचारार्घेण सुवर्ण्णमुलेमादाय ˎ क्रयविक्रयश्चाधिनेन क्रयन [(वक्रीयतं भ)वति । य-

३. द्यस्यां देवीकराजिकव्याघातपरेन तदा धार्ण्णक परिसोधनीयं ˎ अत्र पत्रार्थे दृष्टश्रुतसाखि ˎ खप्वं ˎ बोंद्व लाछ कोबिछें ˎ इन्द्रसिंह भारो ˎ थेमि क्वटोल हरख दुवार ˎ लिखिति कायस्थ शुठा शुभ ।।

६८ सङ्ख्या

ने. सं. ६९९ [वि. सं. १६३५] पौषशुक्लत्रयोदशी

यो पत्र रोलम्ब २०४० क : ३३ मा छापिएको छ ।

परिशिष्ट

ने. सं. ६१८ [वि. सं १५५४] फाल्गुनकृष्णचतुर्थीको, ताडपत्रमा लेखिएको लिखतपत्र

– महेशराज पन्त

नेपाल–जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको माइक्रोफिल्मको रीलसङ्ख्या ई २६८३/९

यस पत्रमा बायाँपट्टि फट्केमा माटाको, वरिपरि थोप्लैथोप्ला भएको गोलो छाप छ र त्यहाँ श्री अक्षर लेखिएको छ ।

मूलपाठ

१. १ श्रेयोऽस्तु ।। सम्बत् ६१८ फाल्गुणकृष्णः चतुर्थ्यां तिथौः श्रीललीतब्रुमायां श्रीमानिग्लके आग्नेय श्रीथंपात

त्वकछेबाहार यंकुलि वास्तव्यनीः भरिमाया नामना सकासात् । ख्वखना वंथो देशः येथो दुंदु येकुलि लिबि[१] छे जयत भावोकस्य नामनेन स्वकीयं स्व(भुज्यमानिकं)[२] । ह्म् दोल यंता वलवाटिकानामप्र[३] (देशे) ... सि-

२. ह वन्मनस वाटिकायां ृ पश्चिमत । श्रीज्याठबाहार जव वोया वाटिकायां ृ उत्तरत । जलधुनिगुठिसमूहस वाटिकायां ृ पूर्व्वत । श्रीग्वाछेबाहार ृ श्रीअखयजुश[४] वाटिकायां ृ दक्षिनत । एतेषा मधेः सेकपनाद्धिकः ऋषं मेकाकृत ृ जत वाटिका र्कषछि १ प्न छि १ सकर्षक सम्परिभोग्य । तद्यथानगरकालप्रवर्त्तमान-संचारा(घेंन[५]) ...

३. ऋयविक्रयस्वादिनेन तेनानिवृत्तकंन्यायेन क्रीन विक्रीस्तम्भवति । ता वाटिका जदि सत्य देविकराजिक विना संषटव्यावाडकाले तदा धार्ण्णकेन परिसोधनीयं । अत्रार्थे साक्षि धार्ण्णक स्वभ्रात्य अभराज भावो मेक श्रुत ।। शुभ ।। तलपति मदो धारङान मकाया ृ श्रीश्रीराजकुल ृ श्रीपात्रकुल ृ गे लुरसनो अकण्ण जु(रो)

□

बलदेवको पालामा वि. सं. ११११ मा सारिएको कुलालिकाम्नायको पुष्पिका

– महेशराज पन्त

नेपाल–जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको रीलसङ्ख्या ई २८३८/२४ मा ताडपत्रमा लेखिएको कुलालिकाम्नायको एउटा पुस्तकको माइक्रोफिल्म छ । एक सय अन्ठाउन्नौँ पत्रमा त्यो पुस्तक टुङ्गिएको छ । सबभन्दा पछिल्लो पत्रको एक टुक्रा भाँचिएर गएको र पछाडिपट्टिको पातोमा लेखाइ घोटिएर गएकोले त्यस पुस्तकको पुष्पिका अविकल छैन तापनि पढ्न सकिए जति भाग यस प्रकारको छ—

---

१. मूल ताडपत्र भाँचिएकोले लि लिबिको डिकोभन्दा माथिको भाग देखिँदैन ।

२. मूल ताडपत्र भाँचिएकोले भुको तर्कुल्ले र सामैको तल्लो भाग तथा कको ক মাত্র देखिन्छ ।

३. मूल ताडपत्र भाँचिएकोले लदेखि प्रसम्मका अक्षरको डिकोभन्दा तलका भाग मात्र देखिन्छन् ।

४. जु र वाको बीचमा माथि यस्तो ʻ र तल यस्तो ८ चिह्न दिई माथि खाली ठाउँमा यस्तो ˊ चिह्न दिई श थपिएको छ ।

५. मूल ताडपत्र भाँचिएकोले घेंको डिकोभन्दा माथिको भाग देखिँदैन, नको भने अघिल्लो अलिकति भाग मात्र देखिन्छ ।

इति कुलालिकाम्नाये श्रीमत्कुब्जिकामते समस्तज्ञानावबोधश्चर्यानिर्द्देशो नाम पञ्चविंशतिमः पटलः समाप्तः ॥०॥

पञ्चोत्तरसप्त्यधिके शतेब्दे मासे शिते चैत्रत्रयोदशीदिने ।
राज्ये महाश्रीबलदेवनाम्ने जगद्धिते पूर्ण्णमचन्द्रतुल्ये ।
खुप्पुब्रुमायां स्थितिकृद्वणिग्जनो नाम्ना [ख पत्र] – – – – प्रसिद्ध लोके ।
लिखापितं श्रीमतपुस्तकोत्तमं गुरोः प्रसादात्परलोकस्त्रयसे ॥
श्रीमत्पशुपतिस्थाने मतं तन्त्र वरोत्तमे ।
लिखितं रविनामेन श्रीमतं ज्ञानसागरमिति ॥ ॥

खुप्पुब्रुमा [भक्तपुर]का एक जना बेपारीले सार्न लाएको र पशुपति इलाकामा रवि भन्नेले सारेको कुलालिकाम्नायको यो पुस्तक ने. सं. १७५ [वि. सं. ११११] चैत्रशुक्लत्रयोदशीको दिन राजा बलदेवको पालामा सारिसिद्धिएको हो भन्ने कुरा यताबाट बुझिन्छ । यो पुस्तक सार्न लाउने बेपारीको नाउँ भएको ठाउँमै ताडपत्रको एक टुका भाँचिएर गएको र त्यहीँ अक्षर अलि घोटिएर गएकोले बेपारीको नाउँ भने थाहा हुन सकेन।

लूच्यानो पेतेकको नेपालको मध्यकालको इतिहासमा बलदेवको पहिलो लिखत ने. सं. १६६ [वि. सं. ११०६] वैशाखकृष्णसप्तमीको र पछिल्लो लिखत ने. सं. १८० [वि. सं. १११६] माघशुक्लतृतीयाको भएकोले[१] यस पुष्पिकाबाट बलदेवको राज्यकालमा थपघट केही हुँदैन तापनि अहिलेसम्म बलदेवको पालाका ७ वटा लिखत पाइएकामा यसबाट उनको पालाको एउटा अर्को लिखत थपिन गएको छ ।

□

ज्योतिर् मल्लको पालामा वि. सं. १४७२ मा सारिएको हितोपदेशको पुष्पिका

– महेशराज पन्त

नेपाल–जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको माइक्रोफिल्मको रीलसङ्ख्या ई २८२३/१३ मा ताडपत्रमा लेखिएको हितोपदेशको एउटा पुस्तकको माइक्रोफिल्म छ । मानीगल [पाटन]मा बस्ने लक्ष्मीराज भन्नेले ज्योतिर् मल्लको पालामा ने. सं. ५३६ [वि. सं. १४७२] माघशुक्लपञ्चमी आदित्यवारको दिन सारिसिद्धयाएको सो पुस्तकको पुष्पिका यस प्रकारको छ—

१. वि. सं. २०४० मा रोमबाट इस्तितुतो इतालियानो पेर इल मेदिओ एद एस्त्रेमो ओरियेन्तेद्वारा प्रकाशित, लूच्यानो पेतेकको मेड्इईभल् हिस्टरि अफ् नेपाल्को दोस्रो संस्करणको ४४ पृष्ठ ।

इति हितोपदेशे सन्धिर्न्नाम चतुर्थः कथासङ्ग्रहः समाप्तः ।।   ।।

श्रेयोऽस्तु सम्बत ५३६ माघशुक्लपंचंम्यां तिथै उत्रभद्रनक्षत्रे परिघयोगे आदित्यवासरे । एतद्दिने हितोपदेशपुस्तकं लिखितं सपूर्ण दिने ।। श्रीश्रीजयजोतिमल्लदेवस्य विजयराज्ये ।। श्रीमानीगल कोबिच्छेंगृहादिवास्तव्यः लक्ष्मीराजेन लिषितमिति ।।   ।।

सुशास्त्ररत्नञ्च हितोपदेश ् स्वकीय अर्थ प्रतिलेखितञ्च ।

लक्ष्मी च राजे इति नामधेयं शुद्धो मशुद्धो न हि दोषकेय ०् ।।

शुभः मस्तु सर्व्वं ।। जगता ।। शुभः ।।

□

राजविहारको विषयमा

– महेशराज पन्त

थथु चाबही [माथिल्लो चाबहिल]को विषयमा लेख्दै जाँदा जोन केर लकले एक ठाउँमा यस्तो लेख्नुभएको छ—

सेभ्अर्अल् मड्अर्न् राइट्अर्ज् यूज् द नेम् राज् विहार यान्ड् दिस् नेम् डज् अपीर् अन् यान् इन्स्क्रिप्शन् डेट्इड् एन्. एस्. ७७५ ह्विच् इज् सिट्युएट्इड् याट् द आङ्न् अफ् द क्वापा–द्य, बट् दिस् रिफर्ज् टु ए डोनर् हू बिलङ्ज् टु राज् विहार यान्ड् इट् इज् बाइ नो मीन्ज् सर्टिन् द्याट् ही वज् फ्रम् हीर् यान्ड् द्याट् दिस् इज् राज् विहार। दि ओल्ड्एस्ट् डेट्इड् पीस् याट् द बही इज् दिस् इन्स्क्रिप्शन् अफ् एन्. एस्. ७७५ याट् ह्विच् टाइम् ए फिन्इअल् वज् अफर्ड् ।[१]

[आजभोलिका केही रचयिताहरू राजविहार भन्ने नाउँ व्यवहार गर्छन् । यो नाउँ त्यहाँको क्वापा–द्यको गृहमा रहेको, ने. सं. ७७५ को अभिलेखमा देखा पर्छ । तर यसमा राजविहारका दानपतिको उल्लेख छ । उनी यहीँकै हुन् र यो राजविहारै हो भन्ने चाहिँ कति पनि पक्का छैन। त्यस बहीमा सबभन्दा पुरानो, मिति भएको लेख ने. सं. ७७५ मा गजुर चढाइएको कुरा परेको यो अभिलेख हो ।]

आफूले लेखेको माथिको कुरा सिद्ध गर्न लकले कान्तिपुर–शिलालेख–सूचीको ८१ पृष्ठको निर्देश गर्नुभएको छ ।[२]

त्यो पुस्तक पल्टाई हेर्दा त्यहाँ प्रताप मल्लको पालाको ने. सं. ७७५ चैत्रकृष्णत्रयोदशीको चावहिलको एउटा शिलालेखको एक अंश छापिएको देखियो। त्यस शिलालेखमा दानपति श्रीराजविहारावस्थित... श्वते

---

१. वि. सं. २०४२ मा काठमाडौंबाट सहयोगी प्रेस प्राइभेट लिमिटेडद्वारा प्रकाशित, जोन केर लकको बुद्धइस्ट् मनअस्टरिज् अफ् नेपाल् [नेपालका विहार]को ३९४ पृष्ठ ।

२. सोही पुस्तकको ५०६ पृष्ठ, २७ सङ्ख्याको टिप्पणी ।

प्रमुखन... राजविहालस ् गजुरी छाया [दानपति श्रीराजविहारमा बस्ने... यिनीहरूद्वारा राजविहारमा गजुर चढाइयो] भनी लेखिएकोले उनी [अर्थात् दानपति] यहीँकै हुन् र यो राजविहार हो भन्ने चाहिँ कति पनि **पक्का छैन** भनी लकले लेखेको सोह्रै आना बेठीक छ भन्ने कुरामा शङ्का छैन ।[३]

राजविहारको चर्चा माथि नेवारराज्य र ब्राह्मण भन्ने मेरो निबन्धमा २५ सङ्ख्याको रूपमा छापिएको, ने. सं. ५७२ आश्विनकृष्णद्वितीयाको पत्रमा आएको कुरा यस प्रसङ्गमा उल्लेखनीय छ । पशुपति नवहरमा बस्ने दुइ जना ब्राह्मण दाजुभाइले (**श्रीमतश्रीश्रीपशुपतिभटारकस्थाने ।। श्रीनवहर ् श्रीपुर्व्वाघाटमहापाञ्चालिस्थानायाः नकनिह्नं गृहवास्तव्यं ् द्विजवरोत्म श्रीमहेदपति ् श्रीपद्दुजुस भ्रातृ वसुथम ् तदुभयस ् सहानुमते**) त्यहीँ ठाउँमा राजविहारको महाबुद्धमा बस्ने, चाविहारको पूर्वपट्टिको चोकको घरमा बस्ने एक जना भिक्षु [शाक्य/वज्राचार्य]लाई (**तत्रव स्थाने ् श्रीराजविहारि महाबुद्धाधिवाशिन ् श्रीचाविहारि वता लिविछे गहवास्तव्यं ् भिषु श्रीमनिकराजजुस ् नामना सकासात**) तीन वर्षको लागि आफ्नो हकभोगको तीन **कर्ष** [पौने एक रोपनी] बारीमध्ये आधा **कर्ष** [दुइ आना][४] बारी ६ **गुदाम शिवकामा** बन्धक राखेको कुरा त्यस पत्रमा प्रमाणित गरिएको छ ।

बारी बन्धकी राख्ने दाजुभाइको वतन खुलाउँदा **श्रीमतश्रीश्रीपशुपतिभटारकस्थाने ।। नवहर** भनी लेखिएकोले **नवहर** भन्ने ठाउँ पशुपति इलाकामा पर्ने देखिन्छ । **नवगृह**का पाञ्चालिकहरूलाई स्वशासनसम्बन्धी केही अधिकार सुम्पी[५] मानदेवसंवत् ७१ कार्तिकशुक्लद्वितीयाको दिन नरेन्द्रदेवले गरिदिएको सनद शिलापत्र देउपाटन कसाहीटोलको[६] भएकोले त्यस ठाउँको नाउँ **नवगृह** भएको देखिन्छ ।[७] ने. सं. ५२३ कार्तिककृष्णचतुर्दशीको दिन सारिसिद्धचाइएको एउटा पुस्तकमा सार्ने मान्छेको वतन खुलाउँदा **देवपत्तननगरे, श्रीनवगृहस्थाने** भनी लेखिएकोले **देवपत्तन** [देउपाटन] शहरको कुनै भाग **नवगृह** नाउँले पछिसम्म पनि प्रसिद्ध थियो भन्ने स्पष्ट छ ।[८]

---

३. वि. सं. २०२७ मा काठमाडौँबाट श्री ५ को सरकार शिक्षामन्त्रालय पुरातत्त्वविभाग राष्ट्रिय अभिलेखालयद्वारा प्रकाशित, शङ्करमान राजवंशीको **कान्तिपुर–शिलालेख–सूची**को ८१ पृष्ठमा त्यो शिलालेखको एक अंश मात्र प्रकाशित छ । पूरा पाठको लागि यही निबन्धको परिशिष्ट हेर्नू ।
यस शिलालेखमा सबभन्दा पहिले **महाराजविहार** र तल दुइ ठाउँमा चाहिँ **राजविहार** मात्र लेखिएको कुरा उल्लेखनीय छ । **महाराजविहार** र **राजविहार** दुवै नाउँ चलेको थियो भन्ने कुरा त्यतातिरका अप्रकाशित अभिलेखबाट थाहा पाइन्छ भनी मेरी शेफर्ड स्लसरले लेखेको कुरा पनि यस प्रसङ्गमा स्मरणीय छ (वि. सं. २०३९ मा प्रिन्स्टनबाट प्रिन्स्टन युनिभर्सिटी प्रेसद्वारा प्रकाशित मेरी शेफर्ड स्लसरको **नेपाल् मण्डल**को १ भागको २७६ पृष्ठ) ।

४. ४ कर्ष = १ रोपनी (वि. सं. २०२१ मा प्रकाशित **पूर्णिमा**को १ अङ्कका ३०–३३ पृष्ठमा छापिएको शङ्करमान राजवंशीको **कर्षको अर्थ** भन्ने निबन्ध) ।

५. वि. सं. २०३५ मा काठमाडौँबाट त्रिभुवनविश्वविद्यालयको नेपाल र एशियाली अनुसन्धानकेन्द्रद्वारा प्रकाशित, धनवज्र वज्राचार्य र टेकबहादुर श्रेष्ठको **पाञ्चाली (पञ्चायत) शासन-पद्धतिको ऐतिहासिक विवेचना**का ९७–९८ पृष्ठ ।

६. वि. सं. २०३० मा काठमाडौँबाट त्रिभुवनविश्वविद्यालयको नेपाल र एशियाली अध्ययनसंस्थानद्वारा प्रकाशित, धनवज्र वज्राचार्यको **लिच्छविकालका अभिलेख**का ४७४–४७५ पृष्ठ ।

७. उही पुस्तकको ४७६ पृष्ठ ।

८. वि. सं. २०२२ मा प्रकाशित **पूर्णिमा**को ६ अङ्कमा छापिएको गौतमवज्र वज्राचार्यको **वृजिकरथ्या** भन्ने निबन्ध, सो अङ्कको १३ पृष्ठ ।

ने. सं. ५७२ को माथि चर्चा गरिएको लिखतपत्रमा पहिले श्रीमतश्रीश्रीपशुपतिभटारकस्थाने लेखी त्यसपछि श्रीनवहर लेखिएकोले त्यही नवगृहलाई नवहर शब्दले बुझाइएको हो भन्ने कुरा वासघरको वासहर[९] भए जस्तै गरी अच्को बीचमा रहेको घ्को ह् भई नवघरको नवहर बनेको हो भनी ठोकेर भन्न सकिन्छ। बारी बन्धकी राख्ने दाजुभाइको वतन खुलाउँदै जाँदा त्यही लिखतपत्रमा श्रीनवहरपछि श्रीपुर्व्वाघाटमहापाञ्चालिस्थानायाः भनी लेखिएकोले नवहरको पनि एक भागलाई पूर्वपट्टिको आघाट [सिमाना] भएको महापाञ्चालीस्थान भनी बुझाइएको देखिन्छ । देउपाटन कसाहीटोलको, माथि चर्चा गरिएको शिलापत्र नवगृहका पाञ्चालिकहरूलाई स्वशासन सुम्पी राखिएकोले पछि गएर त्यस ठाउँमा पाञ्चालीको ठूलै अड्डा बसेको त होइन भन्ने कुरा मनमा खेलन थाल्छ । आजभोलिको नवालीटोलको सम्बन्ध यही नवगृह / नवहरसँग यसरी जोड्न सकिन्छ तापनि कालवशात् कुनै टोलको इलाका घट्न बढ्न सक्ने हुनाले नरेन्द्रदेवको माथि चर्चा गरिएको शिलापत्र अहिले जहाँ छ, त्यो ठाउँ अहिले कसाहीटोल कहलिएको देखिँदा नवगृहको इलाका पछि खुम्चिन गएको अडकल हुन्छ।

दुइ जना ब्राह्मण दाजुभाइसँग जग्गा बन्धक लिने भिक्षु [शाक्य / वज्राचार्य]को वतन खुलाउँदा त्यही ठाउँमा राजविहारको महाबुद्धमा चाविहारको पूर्वपट्टिको चोकको घर भनी त्यस लिखतपत्रमा लेखिएको कुरामा केही टिप्पणी गर्नुपर्ने भएको छ।

राजा श्रीधर्म्मदेव... तेन... राजविहार धमरेचैत्यभटारिके प्रतिष्ठित ०[१०] भनी नेपालको सबभन्दा पुरानो वंशावलीमा एक ठाउँमा लेखिएको कुराको यस प्रसङ्गमा सम्झना हुन्छ। राजा धर्मदेवले राजविहार भन्ने विहार

---

९. गर्भागारं वासगृहम् (अमरकोष २।२।८ क)को टीकामा

जातरूप–

... वासगृहं वासहरे ।

(जातरूपको टीका (कैसरपुस्तकालयको लेखोट पुस्तकको ५६० सङ्ख्या [नेपाल–जर्मनहस्तलिखितग्रन्थ-संरक्षणपरियोजनाको माइक्रोफिल्मको रीलसङ्ख्या सी १२१/१] को ४३ क पत्रको ४ पङ्क्ति ।)

सर्वानन्द–

गर्भागारद्वयमीश्वराणां वासहर इति ख्याते। ...

(वि. सं. १९७२ मा अनन्तशयनबाट राजकीयमुद्रणयन्त्रालयद्वारा प्रकाशित, त. गणपति शास्त्रीद्वारा सम्पादित श्रीमदमरसिंहविरचितं नामलिङ्गानुशासनं क्षीरस्वामिप्रणीतया अमरकोशोद्घाटनाख्यया व्याख्यया वन्द्यघटीय-श्रीसर्वानन्दप्रणीतया टीकासर्वस्वाख्यया व्याख्यया च समेतं [क्षीरस्वामीले बनाएको अमरकोशोद्घाटन भन्ने व्याख्याले र वन्द्यघटीय श्रीसर्वानन्दले बनाएको टीकासर्वस्व भन्ने व्याख्याले सहित श्रीमान् अमरसिंहले बनाएको नामलिङ्गानुशासन]को २९ पृष्ठ।)

बृहस्पति–

... गृहमध्यभागस्य वासहरेति ख्यातस्याप्येतदेव नाम इत्येके।

(वि. सं. २०३० मा कलकत्ताबाट संस्कृत कलेजद्वारा प्रकाशित, कालीकुमार दत्तद्वारा सम्पादित, अमरसिंह-विरचिते नामलिङ्गानुशासने रायमुकुटकृता पदचन्द्रिका (मूलसहिता) [अमरसिंहले बनाएको नामलिङ्गानु-शासनमा रायमुकुटले बनाएको पदचन्द्रिका (मूलसहित)] को दोस्रो भागको ३९ पृष्ठ।)

१०. वि. सं. २०४२ मा वीस्बादेनबाट फ्रन्स स्टाइनर फेर्लागद्वारा प्रकाशित, धनवज्र वज्राचार्य र कमलप्रकाश मल्लको द गोपालराजवंशावलीको २९ पृष्ठ, मूल वंशावलीको २१ क पत्रका २–३ पङ्क्ति।

र धमरे भन्ने चैत्यको प्रतिष्ठा गरेको जस्तो ऊवाट्ट हेर्दा यताबाट देखिन्छ तापनि च शब्द नआएकोले व्याकरणमा नजकडिएको यस वाक्यको अर्थ गर्दा राजविहारमा राजा धर्मदेवले धमरेचैत्य बनाए भनी ऐतिहासिकहरूले लेखेको ठीक देखिन्छ।[११] चाबहिलको ठूलो चैत्य धर्मदेवचैत्य[१२] भनी कहलाएकोले राजविहार भनेर प्राचीन वंशावलीमा माथिल्लो चाबहिललाई बुझाइएको देखिन्छ।

माथि चर्चा गरिएको लिखतपत्रमा बन्धक राख्नेहरूको वतन खुलाउँदा सबभन्दा पहिले श्रीमतश्रीश्रीपशुपति-भटारकस्थाने लेखिएकोले र बन्धक लिनेको वतन खुलाउँदा तत्रव स्थाने [त्यही ठाउँमा] भनेर मात्र अरू विवरण दिइएकोले राजविहारलाई पनि त्यो लिखतपत्र लेख्नेले पशुपतिको इलाकाभित्र गाभेकोमा सन्देह छैन। राजविहारको महाबुद्ध भनी त्यस लिखतपत्रमा चाबहिलको चैत्यलाई बुझाइएको देखिन्छ र ठूलो चैत्यलाई महाबुद्ध भन्ने परम्परा भएको कुरा आजसम्म पनि वीर अस्पतालनिरको ठूलो चैत्य महाबौद्ध कहलाएको कुराको पनि यस प्रसङ्गमा सम्झना हुन्छ। राजविहार र महाबुद्ध लेखिसकेपछि मात्र चाविहारको पूर्वपट्टिको चोकको घरमा बस्ने भनेर त्यस लिखतपत्रमा लेखिएकोले चाविहारलाई राजविहारको लगापातमा गाभेकोमा सन्देह छैन।

□

परिशिष्ट

— महेशराज पन्त

प्रताप मल्लको पालाको वि. सं. १७१२ को चाबेलको शिलालेख

यस शिलालेखको छापा नेपाल राष्ट्रिय अभिलेखालयमा अभिलेखसङ्ख्या ११० को रूपमा छ। त्यही छापाबाट यो पाठ पढिएको हो।

मूलपाठ

१.[१]
२. – वात्तारण ‾ ‾ ‾ धनच्छवप्रदाता च पातु वो पमेश्वर ।। श्री-
३. मत्महाराजविहारवाशिनो ‸ भिक्षुश्रीजयतप्रमुख(ा)-
४. दिसवाना सुखद लोकान्ते सुखातर्ग्गत ‸ इत्यर्थेन ‾ ‾

---

११. उदाहरणार्थ नेपाल् मण्डलको १ भागको २७६ पृष्ठ।
१२. नेपाल् मण्डलको १ भागको २७६ पृष्ठ र बुड्इस्ट् मन्ग्रस्टरिज् अफ् नेपाल्‌को ३९९ पृष्ठ।
१. पहिलो पङ्क्तिको अक्षरको धेरैजसो भाग छापामा नआएकोले पाठ पढ्न सकिएन।

५. नज्ञा ‒ ‒ ‒ ।। श्रेयोस्तु सम्बत् ७७५ चैत्रकृष्णत्रयो-
६. द्वस्यां तिथौ । धनेष्टनक्षत्रे ‚ शुक्रर्म्मयोगे बृहस्पतिवा-
७. रसरे ‚ मेषलासिगते ‚ सवितरि ‚ मकरासिगते चन्द्रम-
८. सि ।। महाराजाधिराज श्री ‒ कवीन्द्रजयप्रत्तापमल्लदेव-
९. स्य विजयराज्य ‚ दानपति श्रीराजविहारावस्थित शा-
१०. क्यभिक्षु श्रीजयत जर्यांत जिनदेव ‚ रथंजति हाकु रमि
११. देव ‚ गुजय ‚ मजु ‚ जयरत्न क्यशलदेव ‚ शाक्यमुनि ‚ देव-
१२. सिं थ्वते प्रमुखन ‚ पादुसिवा जुयाव राजविहालस ‚ ग-
१३. जुरि छाया ।। शिजल जुको दिसिसिवा खलकन गुनजोति
१४. विजय ‚ देवरथं थुति प्रमुखन दोहोलपा जुरो ।। गुरु-
१५. भराड सिकमुलिया मुराचार्य्य जुगिदेव ‚ कर्माचा-
१६. य जिनामुनि उपाध्या कुशलदेव ‚ थकारि
१७. [२]

□

धर्मदे/धनदेचैत्यसम्बन्धी केही कुरा

– महेशराज पन्त

नेपाल् मण्डलमा चाबेलको चैत्यको विषयमा लेख्दै जाँदा एक ठाउँमा यस्तो लेखिएको छ—

> वन् नीर्‌बाइ इन्स्क्रिप्शन् इज् डेट्इड् एन्. एस्. ७७७ कार्तिक (ए. डी. १६५६); यान्ड् रिकर्ड्ज् रिपेर्ज् टु द "धर्मदेव-चैत्य" बाइ प्रतापमल्ल; अनद्अर् इज् डेट्इड् एन्. एस्. ८३५ पौष-कृष्ण (१७१४), यान्ड् रिकर्ड्ज् महिन्द्रसिंह'ज् रिपेर्ज् टु "धर्मदेव-चैत्य" ...[१]
>
> [नजीकैको एउटा अभिलेख ने. सं. ७७७ कार्तिकको छ र धर्मदेवचैत्यको प्रताप मल्लले जीर्णोद्धार गरेको कुरा त्यहाँ लेखिएको छ, अर्कोचाहिँ ने. सं. ८३५ पौष–कृष्णको छ र महीन्द्रसिंहले धर्मदेवचैत्यको जीर्णोद्धार गरेको त्यहाँ लेखिएको छ ।]

२. सबभन्दा पछिल्लो पङ्क्तिका धेरै अक्षर छापामा आएका छैनन् र आएको जति पनि राम्ररी पढ्न सकिँदैन ।

१. वि. सं. २०३९ मा प्रिन्स्टनबाट प्रिन्स्टन युनिभर्सिटी प्रेसद्वारा प्रकाशित मेरी शेफर्ड स्लसरको नेपाल् मण्डल-को १ भागका २७६–२७७ पृष्ठ, ४१ सङ्ख्याको टिप्पणी ।

यस विषयमा केही बोल्नुभन्दा अगाडि नेपाल् मण्डलमा चर्चा गरिएका ती दुइ अभिलेखको पाठ हेर्नुपरेको छ। यी दुवै अभिलेखका केही अंश मात्र प्रकाशित भएकाले[२] यिनको अविकल पाठ सबभन्दा पहिले उतार्नुपरेको छ—

१. ने. सं. ७७७ को शिलालेख

१. ॐ नमः श्रीधर्म्मधातवे ।। सम्बत् ७७७ कार्त्तिकमासे शुक्लपक्षे च-
२. तुदर्स्यां तिथौ उत्रभद्रनक्षत्रे हषनजोगे यथाकरणमुहुत्रे सो-
३. मवासरे तुल्यराशिगते सवितरि मीनराशिगते चंद्रमसि थ्व दिन कुह्न, श्री ३
४. भलादचैत्यभट्टारकसके वर्षबन्धन संखवार पाययात थ्व संखवार गाड द-
५. यकं प्रतिष्टा जज्ञ संपूर्ण्ण याङा दिन राजाधिराज श्री २ कवीन्द्रजयप्रतापम-
६. ल्लदेवस्य विजयराज्ये क्रियाकर्त्ता याक श्रीकाष्टमंडपनगरया सिक्व-
७. मंगुदि वज्राचार्य्य श्रीममिदेव उपाध्या सिक्वमंगुदि वज्राचार्य्य श्रीजि-
८. नदेव दानपति श्रीगोरोपट्टने श्रीवासुकिक्षत्रे श्री ३ पशुपतिस्थाने म-
९. हर्ज्जन धरमकित भार्य्या जीवन भातृ महर्ज्जन जित्रसिंह प्रथमपुत्र
१०. धर्म्मराज द्वितियपुत्र कर्म्मराज गुथिजन शाक्यभिक्षु श्रीजितपा-
११. न शाक्यभिक्षु श्रीजयरह्न महर्जन चंद्रकित महर्जन रथनतेज
१२. दानपति धरमकितन दुंता छपु रोहोकिल को बु रव २ चुर १×
१३. भुय बपिचाखवात बु रव १ थुति श्री ३ धर्म्मदे चैत्ययाके दुता
१४. थ्व बु बछिया बरसानन संखवार पाययात बप रङ यात
१५. दिस्ति बिययात बु बछिया बरसानन पूजाकर्म्मयात सं-
१६. खवार पाकयात जाकि फं २ थोरेकोन गुथिजनन भोपेयात जुरो ।।
१७. थो संखवार पाय दिन अशुनिशुक्ल चवदश कुह्न, जुरो ।। थुति पु-
१८. ण्यन दानपति महर्जन धरमकितप्रमुखादिसगणपरिवारा-
१९. णां आयुआरोग्यजनधनलक्ष्मीसंतानवृद्धिरस्तु ।। शुभ ।।[३]

---

२. वि. सं. २०२७ मा काठमाडौँबाट श्री ५ को सरकार शिक्षामन्त्रालय पुरातत्त्वविभाग राष्ट्रिय अभिलेखालय-द्वारा प्रकाशित, शङ्करमान राजवंशीको कान्तिपुर–शिलालेख–सूचीका ८३–८४, १५०–१५१ पृष्ठ। ने. सं. ८३५ को शिलालेखको अत्यल्प अंश वि. सं. २०२१ मा प्रकाशित पूर्णिमाको दोस्रो अङ्कमा छापिएको शङ्कर-मान राजवंशीको महीन्द्रसिंह (भास्कर मल्ल)को ताम्रपत्र र त्यसको ऐतिहासिक व्याख्या भन्ने निबन्धमा पनि छापिएको छ (५९ पृष्ठ)।

३. नेपाल राष्ट्रिय अभिलेखालयमा अभिलेखसङ्ख्या ११४ मा रहेको छापाबाट माथिको पाठ पढिएको हो।

२. ने. सं. ८३५ को शिलालेख

१. ॰ शुभ ।। ॐ नमो । श्रीश्रीधर्म्मधातु ˎ धनदेदेव ङाह्मं मजिया-
२. श्रो हिरा ˎ उ सेनकर ववस्तु टाश्रो ह्लोङा ।। शुभ सम्बत ८३५ पौ-
३. खकृष्ण ˎ षष्टि हस्तनक्षत्र ˎ शुकर्म्मजोग ।। शुक्रवार ˎ पतिस्था दि-
४. न ˎ रुया छस्त्र छायाश्रो ˎ श्रोहोरात्री जज्ञ याङा दिन जुरो ˎ श्रीश्री-
५. महिन्द्रसिहदेव मल्ल माहाराज प्रभु थाकुरस विजयराज्य । श्री-
६. देवपत्तन ˎ श्रीजयवागेश्वरिथान ˎ थथु गोर ˎ देश्रोरत्याल ˎ
७. र युताछेया ˎ धन्यमाह्ल ˎ पुन ˎ प्रमुषन ˎ कर्कोत जुयाश्रो ˎ ध-
८. र्म्मधास्तुप्रीतिन ˎ श्रोहोरात्रि जग्य याङा जुरो ।। सिवाखरक
९. भिच्छु ˎ धर्म्मचन्द्रजु ˎ पुण्णसिजु ˎ सुजचन्द्रजु ˎ पद्मसिजु ˎ धर्म्मजो-
१०. तिजु ˎ धनसिजु ˎ जयपारजु ˎ धर्म्मदेवजु ˎ धनमुनिजु ˎ पद्मरा-
११. गजु ˎ सुषुदेवजु ˎ कर्म्मसिजु ˎ सुजधनजु ˎ धन्यमाह्ल ˎ मनि-
१२. – – ˎ मान ˎ ज्ञानदेव ˎ पुन ˎ खर्वसि ˎ मोहोनसि ˎ धर्मसि ।।
१३. थ्वति समुचयन ˎ धर्म्मधास्तुप्रतिन ˎ सिवाखरकन याङा जुरो
१४. शुभ ।।[४]

गोरोपट्टन [देउपाटन]का एक जना महर्जनले आफू, आफ्ना भाइ, जहानवच्चा र अरू गुठियारसमेत भई धर्मदेचैत्यमा गूठी राखेको कुरा पहिलो शिलालेखमा छ । दुइ रोपनी डेढ चुर[जवा]को एउटा खेत र एक रोपनीको अर्को खेत गरी जम्मा तीन रोपनी डेढ जवा खेत गूठी राखी आयस्तामध्येबाट आधाले पूजा चलाउने र आधाले वर्षबन्धनको लागि सो चैत्यमा वर्सेनि चून लाउने, रङ लाउने र दृष्टि [आँखा] लेखनको लागि खर्च गर्ने कुरा त्यहाँ लेखिएको छ । चून लाउने दिन आश्विनशुक्लचतुर्दशी भनी त्यहाँ तोकिएको छ । चून लाउने मान्छेलाई दुइ पाथी चामल ज्याला दिने र अरू उब्रेको जति गुठियारहरूले भोज खाने भन्ने कुरा पनि त्यहाँ छ । सो गूठी राख्नेहरूले त्यहाँ चूनको लागि खाल्डो बनाएको र त्यसको प्रतिष्ठाको लागि वज्राचार्यहरूद्वारा ने. सं. ७७७ [वि. सं. १७१३] कार्तिकशुक्लचतुर्दशीको दिन होम गराएको र त्यस बेला प्रताप मल्लको राज्य चलिरहेको कुरा त्यहाँ लेखिएको छ ।

थथु [माथिल्लो] गोर [देउपाटन]को देओरटोलका एक जना पुन [चित्रकार]ले अरूहरूसँग मिली धनदेदेव चैत्यका पञ्चबुद्धको जीर्णोद्धार गरेको कुरा दोस्रो शिलालेखमा छ । ने. सं. ८३५ [वि. सं. १७७१] पौषकृष्णषष्ठी-को दिन यसको प्रतिष्ठा गरिएको, सुनौला छत्र चढाइएको, अहोरात्र यज्ञ गरिएको र त्यस बेला महीन्द्रसिंहदेव मल्लको राज्य चलिरहेको कुरा पनि त्यहाँ लेखिएको छ ।

यस कारण प्रताप मल्लले धर्मदेवचैत्यको जीर्णोद्धार गरेको कुरा त्यहीँको ने. सं. ७७७ कार्तिकको अभिलेख-बाट र महीन्द्रसिंहले पनि पछि जीर्णोद्धार गरेको कुरा ने. सं. ८३५ पौषकृष्णको अभिलेखबाट बुझिन्छ भनी नेपाल्

४. नेपाल राष्ट्रिय अभिलेखालयमा अभिलेखसङ्ख्या २०९ मा रहेको छापाबाट माथिको पाठ पढिएको हो ।

मण्डलमा लेखिएको गलत ठहर्छ । कुरा कतिसम्म साँचो हो भने धर्मदेवचैत्यमा पूजाआजा चलाउन र चून लाउनको लागि गूठी राख्दा प्रताप मल्ल गद्दीमा थिए र त्यही चैत्यका पञ्चबुद्धको जीर्णोद्धार गर्दा महीन्द्रसिंह [भास्कर मल्ल][५] राजा थिए ।

□

पृथ्वीनारायण शाहका अहिलेसम्म प्रकाशमा नआएका दुइवटा लालमोहर

– महेशराज पन्त

नेपाल-जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको माइक्रोफिल्मको रीलसङ्ख्या ई २८२५/४

(छापमा)

श्रीदुर्गा

भवानि

१. ।। स्वस्ति श्रीगीरिराजचक्रचुडामनीनरनारायणेत्यादिविविधवीरुदावलीविराज-
२. मानमानोन्नतश्रीमन्माहाराजाधीराजश्रीश्रीश्रीमत्पृथ्विनारायणसाहदेवा-
३. नां सदा समरवीजयिनाम् = = = = = = = = = = = = = = = =
४. आगे भातगाबको तौमाढिटोलको हाकूको नाति सिंहाजुको क्षोरो धनजु
५. भाजुमुनि तिमाल्या भाइ दुइकन अठारह हजारको सरहसित सला-
६. मी लाग्यौ रुपैञा ५१/ एकावन्न यो कहर बस्न्यातके मार्फतले भ-
७. रि लोइउ. सलामीको दाबा मुद्दा नास्ति गरि फार्षति गरिबक्स्यौं काठ्मा-
८. डौपाटनको सरसित घरषेत लहना तागादा जो क्ष सो पनी माफ ग-
९. रि बक्स्यौं अप्ना षातिज्मासित घरषेत बेपारको चलन गर लहना
१०. तागादा उघाहीकन भोज्ञ गर इति सम्बत १८२७ साल अगहनशुदि
११. १५ रोज १ मोकाम कान्तीपुर शुभम् = = = = = = = = = =

---

५. वि. सं. २०२१ मा प्रकाशित पूर्णिमाको २ अङ्कमा छापिएको, शङ्करमान राजवंशीको महीन्द्रसिंह (भास्कर मल्ल)को ताम्रपत्र र त्यसको ऐतिहासिक व्याख्या भन्ने निबन्धमा भास्कर मल्ल र महीन्द्रसिंह एउटै मानिस हुन् भन्ने कुरा सप्रमाण सिद्ध गरिएको छ (५८–६० पृष्ठ) ।

नेपाल–जर्मनहस्तलिखितग्रन्थसंरक्षणपरियोजनाको माइक्रोफिल्मको रीलसङ्ख्या ई २८२५/६

(छापमा)

श्रीदुर्गा
भवानि

१. ।। स्वस्ति श्रीगिरिराजचक्रचूडामणिनरनारायेणेत्यादिविविधिविरुदाव-
२. लीविराजमानमान्नोन्नतश्रीमन्माहाराजधिराजश्रीश्रीश्रीमत्पृथ्वि-
३. नारायेणसाहदेवानां सदा समरविजयिनांम् = = = = = =
४. आगे भातगावको तौमाढिटोलको हाकूको नाति भागीरामको क्षोरो भा-
५. जूमोजाकन अठारह हजारका सरहसित सलामि लाग्यौ रुपैया एक-
६. सै एकासी १८१ सो कहर बस्न्यातके मारफतले भरिलिउ सलामिको दावा मु-
७. द्दा नास्ति गरि फार्षती बक्स्यौं सरह पाटनकाठमाडौंक्वो घरषेत
८. लहना तागाद्दा जो पनि क्ष सो माफ गरि फार्षती गरिबक्स्यौं (अ)प(ना)
९. षातिज्मासित घरषेत लहना तागाद्दा – – – – – – – – (लह)-
१०. ना तागाद्दा जो छ सो उघाहि सो भोग्न भर . इति सम्बत १८२७ साल फा-
११. गुनसुदि १३ रोज ४ मों भातगाव = = = = = = = =

□

वेङ्कटेश केतकर (वि. सं. १९१०–१९८७)को ज्योतिर्गणितको पञ्चाङ्गाध्यायको रामजी तेवारी (वि. सं. १९७३–२०४०)ले गरेको उल्था

रामजी तेवारी पञ्चाङ्ग गन्ने र संशोधन गर्ने काम गर्नुहुन्थ्यो। पञ्चाङ्ग गन्ने प्रसङ्गमा उहाँ ग्रहण पनि गन्नुहुन्थ्यो। ग्रहण र बृहस्पति शुक्रको उदयास्त गन्नको लागि उहाँले ज्योतिर्गणितका केही अध्यायको अभ्यास गर्नुभएको थियो। उहाँले अभ्यास गर्न लेख्नुभएका लेख उहाँकै हस्ताक्षरमा छन्। तीमध्ये पञ्चाङ्गाध्यायलाई यहाँ अहिले अविकल प्रकाश गरिएको छ।

—सम्पादक

ज्योतिर्गणित पञ्चाङ्गाध्याय

खखाष्टभूम्यून १८०० शकः समानां गणो भवेत् तेन लभेत चाऽद्यात् ।
कोष्ठाद् गतीस्ता ध्रुवकेषु योज्या एवं ध्रुवाः काङ्क्षितवत्सरस्य ।।१।।

अन्वय— खखाष्टभूम्यूनशकः, समानाम्, गणः, भवेत्, तेन, आद्यात्, कोष्ठात्, गतीः, लभेत, ताः, ध्रुवकेषु, योज्याः, एवम्, काङ्क्षितवत्सरस्य, ध्रुवाः, भवन्ति ।।१।।

पदार्थ— खखाष्टभूम्यूनशकः= १८०० घटेको शाके । समानाम्= वर्षहरूको । गणः= गण (वर्षगण) । भवेत्= हुन्छ । तेन= त्यस वर्षगणले । आद्यात्= पहिलो । कोष्ठात्= कोष्ठबाट । गतीः= गति । लभेत= ल्याओस् । ताः= ती गति । ध्रुवकेषु= ध्रुवमा । योज्याः= जोड्नू । एवम्= यसरी । काङ्क्षितवत्सरस्य= इष्टवर्षका । ध्रुवाः= ध्रुव । भवन्ति= हुन्छन् ।।१।।

द्वितीयकोष्ठाच् शकवत्सरैश्च कालान्तराख्यानि फलानि लब्ध्वा ।
तानि क्षिपेत् काङ्क्षितवर्षजेषु ध्रुवेषु ते तेन भवन्ति शुद्धाः ।।२।।

अन्वय— द्वितीयकोष्ठात्, शकवत्सरैः, कालान्तराख्यानि, फलानि, लब्ध्वा, तानि, काङ्क्षितवर्षजेषु, ध्रुवेषु, क्षिपेत्, तेन, ते, शुद्धाः, भवन्ति ।।२।।

पदार्थ— द्वितीयकोष्ठात्= दोस्रो कोष्ठबाट । शकवत्सरैः= शाकेले । कालान्तराख्यानि= कालान्तर नाम भएका । फलानि= फल । लब्ध्वा= ल्याएर । तानि= ती फल । काङ्क्षितवर्षजेषु= इष्टवर्षबाट भएका । ध्रुवेषु= ध्रुवमा । क्षिपेत्= जोडोस् । तेन= त्यस कामले । ते= तिनीहरू । शुद्धाः= शुद्ध । भवन्ति= हुन्छन् ।।२।।

एवं हि लब्धेन तिथिध्रुवेण तृतीयकोष्ठात् प्रगतीः प्रसाध्य ।
शुद्धध्रुवेभ्यो विकलय्य ताश्च वर्षाद्यमान्तध्रुवकांल्लभेत ।।३।।

अन्वय— एवम्, लब्धेन, तिथिध्रुवेण, तृतीयकोष्ठात्, प्रगतीः, प्रसाध्य, ताः, शुद्धध्रुवेभ्यः, विकलय्य, वर्षाद्यमान्तध्रुवकान्, लभेत ।।३।।

पदार्थ— एवम्= यसरी । लब्धेन= पाइएको । तिथिध्रुवेण= तिथिध्रुवले । तृतीयकोष्ठात्= तेस्रो कोष्ठबाट । प्रगतीः= गति । प्रसाध्य= ल्याएर । ताः= ती गति । शुद्धध्रुवेभ्यः= शुद्धध्रुवबाट । विकलय्य= घटाएर । वर्षाद्यमान्तध्रुवकान्= वर्षका आदिका अमान्तका ध्रुव । लभेत= ल्याओस् ।।३।।

वर्षाद्यमान्तध्रुवकानधोऽधः प्रचाल्य सर्वान् खलु मासगत्या ।
यावत् समान्तध्रुवका भवेयुस्ततः परीक्ष्येत विशुद्धिरेषाम् ।।४।।

अन्वय— सर्वान्, वर्षाद्यमान्तध्रुवकान्, अधः, अधः, मासगत्या, यावत्, ते, समान्तध्रुवकाः, भवेयुः, तावत्, प्रचाल्य, ततः, एषाम्, विशुद्धिः, परीक्ष्येत ।।४।।

पदार्थ— सर्वान् = सबै । वर्षाद्यमान्तध्रुवकान् = वर्षका आदिका अमान्तका ध्रुव । अधः अधः = तल तल । मासगत्या = एक महीनाका गतिले । यावत् = जहाँसम्म । ते = तिनीहरू । समान्तध्रुवकाः = वर्षका अन्तका ध्रुव । भवेयुः = हुन्छन् । तावत् = त्यहाँसम्म । प्रचाल्य = चालेर । ततः = त्यसपछि । एषाम् = यिनीहरूको । विशुद्धिः = शुद्धता । परीक्ष्येत = परीक्षा गरियोस् ॥४॥

तथैव मासध्रुवकानधोऽधः प्रचालयेदेकतिथिप्रगत्या ।
मासान्तिमास्ते प्रभवन्ति यावत् स्फुटध्रुवाणां कथयेऽथ सिद्धिम् ॥५॥

अन्वय— तथा, एव, मासध्रुवकान्, अधः, अधः, एकतिथिप्रगत्या, तावत्, प्रचालयेत्, यावत्, ते, मासान्तिमाः, प्रभवन्ति, अथ, स्फुटध्रुवाणाम्, सिद्धिम्, कथये ॥५॥

पदार्थ— तथा = त्यस्तै । एव = नै । मासध्रुवकान् = महीनाका ध्रुव । अधः अधः = तल तल । एकतिथि-प्रगत्या = एक तिथिको गतिले । तावत् = त्यहाँसम्म । प्रचालयेत् = चालोस् । यावत् = जहाँसम्म । ते = तिनीहरू । मासान्तिमाः = महीनाका अन्तका । प्रभवन्ति = हुन्छन् । अथ = अनि । स्फुट-ध्रुवाणाम् = स्पष्टध्रुवहरूको । सिद्धिम् = साधना । कथये = भन्दछु ॥५॥

आद्योपकारेण चतुर्थकोष्ठात् तथा द्वितीयेन तृतीयकेन ।
लब्ध्वा क्रमात् पञ्चमषष्ठकाभ्यां फलानि पङ्क्तौ क्रमशो निदध्यात् ॥६॥
प्राक्सिद्धमध्यध्रुवलिप्तिकासु क्षिपेत् तिथेः स्वं त्रितयं फलानाम् ।
एवं तिथेः स्पष्टतमो ध्रुवः स्याद् नक्षत्रयोगस्फुटता तथैव ॥७॥

अन्वय— आद्योपकारेण, चतुर्थकोष्ठात्, तथा, द्वितीयेन, तृतीयकेन, क्रमात्, पञ्चमषष्ठकाभ्याम्, फलानि, लब्ध्वा, पङ्क्तौ, क्रमशः, निदध्यात् ॥६॥ प्राक्सिद्धमध्यध्रुवलिप्तिकासु, तिथेः, स्वम्, फलानाम्, त्रितयम्, क्षिपेत्, एवम्, तिथेः, ध्रुवः, स्पष्टतमः, स्यात्, तथा, एव, नक्षत्रयोगस्फुटता, स्यात् ॥७॥

पदार्थ— आद्योपकारेण = पहिलो उपकरणले । चतुर्थकोष्ठात् = चारौँ कोष्ठबाट । तथा = त्यस्तै । द्वितीयेन = दोस्रो उपकरणले । तृतीयकेन = तेस्रो उपकरणले । क्रमात् = क्रमैले । पञ्चमषष्ठका-भ्याम् = पाचौँ र छैटौँ कोष्ठबाट । फलानि = फल । लब्ध्वा = ल्याएर । पङ्क्तौ = पङ्क्तिमा । क्रमशः = क्रमैले । निदध्यात् = राखोस् ॥६॥ प्राक्सिद्धमध्यध्रुवलिप्तिकासु = पहिले सिद्ध भएका मध्यमध्रुवका कलामा । तिथेः = तिथिको । स्वम् = धनात्मक । फलानां त्रितयम् = तीनवटा फल । क्षिपेत् = जोडोस् । एवम् = यसरी । तिथेः = तिथिको । ध्रुवः = ध्रुव । स्पष्टतमः = स्पष्ट । स्यात् = हुन्छ । तथा = त्यस्तै । एव = नै । नक्षत्रयोगस्फुटता = नक्षत्र र योगको स्पष्टता पनि । स्यात् = हुन्छ ॥७॥

स्फुटध्रुवाग्रस्थकलाः प्रयाता भाज्याः स्युरेभ्यो गणयेच्च भोग्यान् ।
इष्टध्रुवात् प्रागपरस्थयोश्चान्तरे क्रमात् तौ गतगम्यहारौ ॥८॥

अन्वय— स्फुटध्रुवाग्रस्थकलाः, प्रयाताः, भाज्याः, स्युः, एभ्यः, भोग्यान्, (भाज्यान्), गणयेत्, इष्टध्रुवात्, प्रागपरस्थयोः, (स्फुटध्रुवयोः), अन्तरे, क्रमात्, तौ, गतगम्यहारौ, भवतः ॥८॥

पदार्थ— स्फुटध्रुवाग्रस्थकलाः = स्पष्टध्रुवको अगाडि रहेका कला । प्रयाताः = गत । भाज्याः = भाज्य । स्युः = हुन्छन् । एभ्यः = यी गतभाज्यबाट । भोग्यान् = भोग्य । भाज्यान् = भाज्य । गणयेत् = गनोस् । इष्टध्रुवात् = इष्टध्रुवबाट । प्रागपरस्थयोः = अगाडि र पछाडि रहेका । स्फुटध्रुवयोः = स्पष्टध्रुवका । अन्तरे = अन्तर । क्रमात् = क्रमैले । तौ = ती । गतगम्यहारौ = गतहार र भोग्यहार । भवतः = हुन्छन् ॥८॥

स्फुटध्रुवाणां हरभाज्ययुग्मैः प्रायो गतैः सप्तमकोष्ठकस्थाः ।
साध्याः पराख्या हि कदाचिदेष्यद्वन्द्वेन चक्षे तमिह प्रसङ्गम् ॥९॥

अन्वय— प्रायः, स्फुटध्रुवाणाम्, गतैः, हरभाज्ययुग्मैः, सप्तमकोष्ठकस्थाः, पराख्याः, साध्याः, कदाचित्, एष्यद्वन्द्वेन, पराख्यः, साध्यः, तम्, प्रसङ्गम्, इह, चक्षे ॥९॥

पदार्थ— प्रायः = धेरैजसो । स्फुटध्रुवाणाम् = स्पष्टध्रुवहरूका । गतैः = गत । हरभाज्ययुग्मैः = हार र भाज्यका जोडीले । सप्तमकोष्ठकस्थाः = सातौँ कोठमा रहेका । पराख्याः = पर । साध्याः = साधना गर्नुपर्छ । कदाचित् = कहिलेकहीँ । एष्यद्वन्द्वेन = भोग्यहार र भाज्यले । पराख्यः = पर । साध्यः = साधना गर्नुपर्छ । तम् = त्यो । प्रसङ्गम् = प्रसङ्ग । इह = यहाँ । चक्षे = भन्दछु ॥९॥

पूर्णध्रुवाणां क्रमशः स्थितानां यदा भवेदेकतमस्य लोपः ।
तदा तु पूर्वध्रुवकस्य भोग्यद्वयेन साध्यः स परो धनं स्यात् ॥१०॥

अन्वय— यदा, क्रमशः, स्थितानाम्, पूर्णध्रुवाणाम्, एकतमस्य, लोपः, भवेत्, तदा, पूर्वध्रुवकस्य, भोग्यद्वयेन, परः, साध्यः, सः, धनम्, स्यात् ॥१०॥

पदार्थ— यदा = जुन बखतमा । क्रमशः = क्रमैले । स्थितानाम् = रहेका । पूर्णध्रुवाणाम् = पूर्णध्रुवमध्ये । एकतमस्य = एउटाको । लोपः = लोप । भवेत् = हुन्छ । तदा = त्यस बखतमा । पूर्वध्रुवकस्य = पहिलो ध्रुवको । भोग्यद्वयेन = भोग्य, भाज्य र हारले । परः = पर । साध्यः = साधना गर्नुपर्छ । सः = त्यो पर । धनम् = धन । स्यात् = हुन्छ ॥१०॥

द्विः स्पष्टमानं ध्रुवकस्य सिध्येत् तदाऽऽद्यमानस्य गतद्वयेन ।
साध्यः पराख्यः स ऋणं तु नित्यमथ त्रयाणामवसानकालाः ॥११॥

अन्वय— ध्रुवकस्य, द्विः, स्पष्टमानम्, सिध्येत्, चेत्, तदा, आद्यमानस्य, गतद्वयेन, पराख्यः, साध्यः, सः, नित्यम्, ऋणम्, स्यात्, अथ, त्रयाणाम्, अवसानकालाः, साध्यन्ते ॥११॥

पदार्थ— ध्रुवकस्य = ध्रुवको । द्विः = दुइपल्ट । स्पष्टमानम् = स्पष्टमान । सिध्येत् = सिद्ध हुन्छ । चेत् = भने । तदा = त्यस बखत । आद्यमानस्य = पहिलो मानको । गतद्वयेन = गतहार र गतभाज्यले । पराख्यः = पर । साध्यः = साधना गर्नुपर्छ । सः = त्यो पर । नित्यम् = सधैँ । ऋणम् = ऋण । स्यात् = हुन्छ । अथ = अनि । त्रयाणाम् = तिथि, नक्षत्र र योगका । अवसानकालाः = समाप्तिकाल । साध्यन्ते = साधना गरिन्छन् ॥११॥

पराख्यैः स्ववारे पृथक् संस्कृते स्युः पराशप्रपूर्णध्रुवाणां च कालाः ।
तिथिद्वन्द्वकालैक्यखण्डं किल स्यात् परस्यास्तिथेराद्यखण्डस्य कालः ॥१२॥

अन्वय— पराख्यैः, स्ववारे, पृथक्, संस्कृते, पराशप्रपूर्णध्रुवाणाम्, कालाः, स्युः, तिथिद्वन्द्वकालैक्यखण्डम्, परस्याः, तिथेः, आद्यखण्डस्य, कालः, स्यात् ॥१२॥

पदार्थ— पराख्यैः = परले । स्ववारे = आफ्नो वारादि । पृथक् = बेग्लाबेग्लै । संस्कृते = संस्कार गरिए छँदामा । पराशप्रपूर्णध्रुवाणाम् = परको चिह्नअनुसार पूर्ण भएका ध्रुवका । कालाः = काल । स्युः = हुन्छन् । तिथिद्वन्द्वकालैक्यखण्डम् = दुइटा तिथिका कालको जम्माको आधा । परस्याः = पछिल्लो । तिथेः = तिथिको । आद्यखण्डस्य = पहिलो करणको । कालः = काल । स्यात् = हुन्छ ॥१२॥

अभीष्टा शरत् खाभ्रधृत्युन्मिताब्दात् १८०० परा चेद् धनं पूर्विका चेद् ऋणं स्यात् ।
गतिर्वर्षसङ्घप्रजातेति मत्वा प्रसाध्या अभीष्टाब्दशुद्धध्रुवाश्च ॥१३॥
प्रयाताश्च चैत्रादयश्चान्द्रमासाः खरामा३०हताः शेषतिथ्योघयुक्ताः ।
तिथेरिष्टवर्षध्रुवेणोनिताः स्यात् तिथीनां गणस्तेन कोष्ठात् तृतीयात् ॥१४॥
गृहीतप्रगत्या युताः पूर्वशुद्धध्रुवास्ते भवन्तीष्टतिथ्यन्तकाले ।
यथोक्तं त्रयाणां च संस्कारलिप्ताः समानीय ताभिर्युतास्ते स्फुटाः स्युः ॥१५॥
तथा चाष्टमादोषधीशद्युभुक्तिस्तदग्रस्थितात् सूर्यभुक्तिः प्रसाध्या ।
तयोर्योगविश्लेषकौ योगतिथ्योर्हरौ चन्द्रभुक्तिस्तु नक्षत्रहारः ॥१६॥
समीपेष्टपूर्णाच्च्युता बीजरीत्या ध्रुवाः षष्टि६०निघ्नाः स्वहारेण भक्ताः ।
फलैर्वासरः संस्कृतश्चेद् घटीषु पृथक् पूर्तिकालाः स्युरिष्टध्रुवाणाम् ॥१७॥

अन्वय— अभीष्टा, शरत्, खाभ्रधृत्युन्मिताब्दात्, परा, चेत्, वर्षसङ्घप्रजाता, गतिः, धनम्, स्यात्, अभीष्टा, शरत्, खाभ्रधृत्युन्मिताब्दात्, पूर्विका, चेत्, वर्षसङ्घप्रजाता, गतिः, ऋणम्, स्यात्, इति, मत्वा, अभीष्टाब्दशुद्धध्रुवाः, प्रसाध्याः ॥१३॥ प्रयाताः, चैत्रादयः, चान्द्रमासाः, खरामाहताः, शेषतिथ्योघयुक्ताः, कार्याः, तिथेः, इष्टवर्षध्रुवेण, ऊनिताः, कार्याः, तिथीनाम्, गणः, स्यात्, तेन, तृतीयात्, कोष्ठात् ॥१४॥ गृहीतप्रगत्या, पूर्वशुद्धध्रुवाः, युताः, कार्याः, ते, इष्टतिथ्यन्तकाले, भवन्ति, यथोक्तम्, त्रयाणाम्, संस्कारलिप्ताः, समानीय, ताभिः, ते, युताः, कार्याः, स्फुटाः, स्युः ॥१५॥ तथा, अष्टमात्, ओषधीशद्युभुक्तिः, प्रसाध्या, तदग्रस्थितात्, सूर्यभुक्तिः, प्रसाध्याः, तयोः, योगविश्लेषकौ, योगतिथ्योः, हरौ, भवतः, चन्द्रभुक्तिः, नक्षत्रहारः, भवति ॥१६॥ बीजरीत्या, समीपेष्टपूर्णात्, च्युताः, ध्रुवाः, षष्टिनिघ्नाः, कार्याः, स्वहारेण, भक्ताः, कार्याः, फलैः, वासरः, घटीषु, पृथक्, संस्कृतः, चेत्, इष्टध्रुवाणाम्, पूर्तिकालाः, स्युः ॥१७॥

पदार्थ— अभीष्टा= इष्ट । शरत्= वर्ष । खाभ्रधृत्युन्मिताब्दात्= १८०० शाकेभन्दा । परा= पछाडि । चेत्= छ भने । वर्षसङ्घप्रजाता= वर्षगणबाट आएको । गतिः = गति । धनम् = धन । स्यात् = हुन्छ । अभीष्टा= इष्ट । शरत् = वर्ष । खाभ्रधृत्युन्मिताब्दात् = १८०० शाकेभन्दा । पूर्विका = अगाडि । चेत् = छ भने । वर्षसङ्घप्रजाता = वर्षगणबाट आएको । गतिः = गति । ऋणम् = ऋण । स्यात् = हुन्छ । इति = यस्तो । मत्वा= ठानेर । अभीष्टाब्दशुद्धध्रुवाः= इष्टवर्षका शुद्ध ध्रुव । प्रसाध्याः= साधना गर्नू ॥१३॥ प्रयाताः= बितेका । चैत्रादयः= चैत्रादि गरिएका । चान्द्रमासाः= चान्द्र महीना । खरामाहताः= ३० ले गुनिएका । कार्याः= गर्नू । शेषतिथ्योघयुक्ताः= बाँकी रहेको तिथि जोडिएका । कार्याः= गर्नू । तिथेः= तिथिको । इष्टवर्षध्रुवेण= इष्टवर्षको ध्रुवले । ऊनिताः= घटेका । कार्याः= गर्नू । तिथीनाम्= तिथिको । गणः= गण (तिथिगण) । स्यात्= हुन्छ । तेन= तिथिगणले । तृतीयात्= तेस्रो । कोष्ठात्= कोष्ठबाट ॥१४॥ गृहीतप्रगत्या= लिइएको गतिले । पूर्वशुद्धध्रुवाः= पहिलेका शुद्धध्रुव । युताः= जोडिएका । कार्याः= गर्नू । ते= ती । इष्टतिथ्यन्तकाले= इष्टतिथ्यन्तकालमा । भवन्ति= हुन्छन् । यथोक्तम्= बताए जस्तै गरी । त्रयाणाम्= तीनवटाका । संस्कारलिप्ताः= संस्कारकला । समानीय= ल्याएर । ताभिः= तिनले । ते= ती । युताः= जोडिएका । कार्याः= गर्नू । स्फुटाः= स्पष्ट । स्युः= हुन्छन् ॥१५॥ तथा= त्यस्तै । अष्टमात्= आठौँ कोष्ठबाट । औषधीशद्युभुक्तिः= चन्द्रमाको दैनिक गति । प्रसाध्या= साधना गर्नू । तदग्रस्थितात्= नवौँ कोष्ठबाट । सूर्यभुक्तिः= सूर्यको दैनिक गति । प्रसाध्या= साधना गर्नू । तयोः= तिनको (चन्द्र र सूर्यका दैनिक गतिको) । योगविश्लेषकौ= योग र अन्तर । योगतिथ्योः= योग र तिथिको । हरौ= हर । भवतः= हुन्छन् ॥१६॥ चन्द्रभुक्तिः= चन्द्रमाको दैनिक गति । नक्षत्रहारः= नक्षत्रको हार । भवति= हुन्छ । बीजरीत्या= बीजगणितकोरीतिले । समीपेष्टपूर्णात्= नगीचका पूर्णबाट । च्युताः= घटेका । ध्रुवाः= ध्रुव । षष्टिनिघ्नाः= ६० ले गुनिएका । कार्याः= गर्नू । स्वहारेण= आफ्नो हारले । भक्ताः= भाग लिइएका । कार्याः= गर्नू । फलैः= फलले । वासरः= वार । घटीषु= घट्यादिमा । पृथक्= बेग्लाबेग्लै । संस्कृतः= संस्कार गरिए । चेत् = भने । इष्टध्रुवाणाम्= इष्टध्रुवका । पूर्तिकालाः= समाप्तिकाल । स्युः= हुन्छन् ॥१७॥

अब्दपशुद्धी दशमादानीयाभीष्टवर्षजे च तयोः ।
एकादशपदकस्थान् सङ्क्रमसूर्यर्क्षभेदकान् युक्त्वा ॥१८॥
वर्षचयघ्नविकारान् वारे प्रक्षिप्य लब्धकाले स्युः ।
लब्धतिथीनां निकटे तत्तत्सूर्यर्क्षसङ्क्रमारम्भाः ॥१९॥

अन्वय— दशमात्, अभीष्टवर्षजे, अब्दपशुद्धी, आनीय, तयोः, एकादशपदकस्थान्, सङ्क्रमसूर्यर्क्षभेदकान्, युक्त्वा ॥१८॥ वर्षचयघ्नविकारान्, वारे, प्रक्षिप्य, लब्धकाले, लब्धतिथीनाम्, निकटे, तत्तत्सूर्यर्क्ष-सङ्क्रमारम्भाः, स्युः ॥१९॥

पदार्थ— दशमात्= दशौँ कोष्ठबाट । अभीष्टवर्षजे= इष्ट वर्षका । अब्दपशुद्धी= अब्दप र शुद्धि । आनीय= ल्याएर । तयोः= अब्दप र शुद्धिमा । एकादशपदकस्थान्= एघारौँ कोष्ठमा रहेका ।

सङ्क्रमसूर्यर्क्षभेदकान् = सङ्क्रान्तिका र सूर्यका नक्षत्रका क्षेपक । युक्त्वा = जोडेर ॥१८॥ वर्षचयघ्नविकारान् = वर्षगणले गुनिएका विकार । वारे = वारमा । प्रक्षिप्य = जोडेर । लब्धकाले = आएको कालमा । लब्धतिथीनाम् = आएका तिथिको । निकटे = नगीचमा । तत्तत्सूर्यर्क्षसङ्क्रमारम्भाः = ती ती सूर्यका नक्षत्र र सङ्क्रान्तिका आरम्भकाल । स्युः = हुन्छन् ॥१९॥

द्वादशकोष्ठध्रुवगतिसंयुक्तौ वर्षपस्तथा शुद्धिः ।
अयनांशयुक्तभानोरुदगयनारम्भकालिकौ स्याताम् ॥२०॥
उदगयनकालतिथ्योर्द्वादशकोष्ठोत्तरार्धगतभेदाः ।
वर्षगणघ्नविकारा युक्ताश्चेदयनविषुवकालाः स्युः ॥२१॥

अन्वय— वर्षपः, तथा, शुद्धिः, द्वादशकोष्ठध्रुवगतिसंयुक्तौ, कार्यौ, अयनांशयुक्तभानोः, उदगयनारम्भकालिकौ, वारादिः, तिथिः, स्याताम् ॥२०॥ उदगयनकालतिथ्योः, द्वादशकोष्ठोत्तरार्धगतभेदाः, वर्षगणघ्नविकाराः, च, युक्ताः, चेत्, अयनविषुवकालाः, स्युः ॥२१॥

पदार्थ— वर्षपः = अब्दप । तथा = त्यस्तै । शुद्धिः = शुद्धि । द्वादशकोष्ठध्रुवगतिसंयुक्तौ = बाह्रौं कोष्ठमा रहेका ध्रुव र गति जोडिएका । कार्यौ = गर्नू । अयनांशयुक्तभानोः = सायनसूर्यका । उदगयनारम्भकालिकौ = उत्तरायणको आरम्भकालका । वारादिः = वारादि र । तिथिः = तिथि । स्याताम् = हुन्छन् ॥२०॥ उदगयनकालतिथ्योः = उत्तरायणको आरम्भकालका वारादि र तिथिमा । द्वादशकोष्ठोत्तरार्धगतभेदाः = बाह्रौं कोष्ठको उत्तरार्धमा रहेका क्षेपक र । वर्षगणघ्नविकाराः = वर्षगणले गुनिएका विकार । युक्ताः = जोडिए । चेत् = भने । अयनविषुवकालाः = अयनसङ्क्रान्ति । स्युः = हुन्छन् ॥२१॥

सप्तेषुपञ्च५५७कलिकान्वितमध्यमभध्रुवो भवेच्चन्द्रः ।
स तृतीयकरणहीनो राहुः स्यात् तिथिविवर्जितः सूर्यः ॥२२॥
प्रथमोपकरणहीनः सूर्यः स्वोच्चं द्वितीयकरणेन ।
हीनश्चेद् विधुतुङ्गं मध्यान्येतानि मध्यतिथ्यन्ते ॥२३॥

अन्वय — सप्तेषुपञ्चकलिकान्वितमध्यमभध्रुवः, चन्द्रः, भवेत्, तृतीयकरणहीनः, सः, राहुः, स्यात्, तिथिविवर्जितः, सः, सूर्यः, स्यात् ॥२२॥ प्रथमोपकरणहीनः, सूर्यः, स्वोच्चम्, स्यात्, सः, द्वितीयकरणेन, हीनः, चेत्, विधुतुङ्गम्, स्यात्, एतानि, मध्यतिथ्यन्ते, मध्यानि, स्युः ॥२३॥

पदार्थ— सप्तेषुपञ्चकलिकान्वितमध्यमभध्रुवः = ५५७ कला जोडिएको मध्यमनक्षत्रको ध्रुव । चन्द्रः = चन्द्र । भवेत् = हुन्छ । तृतीयकरणहीनः = तेस्रो उपकरण घटेका । सः = ती चन्द्र । राहुः = राहुः । स्यात् = हुन्छन् । तिथिविवर्जितः = तिथि घटेका । सः = ती चन्द्र । सूर्यः = सूर्य । स्यात् = हुन्छन् ॥२२॥ प्रथमोपकरणहीनः = पहिलो उपकरण घटेका । सूर्यः = सूर्य । स्वोच्चम् = सूर्यको मन्दोच्च । स्यात् = हुन्छन् । सः = ती सूर्य । द्वितीयकरणेन = दोस्रो उपकरणले । हीनः = घटे । चेत् = भने । विधुतुङ्गम् = चन्द्रमाको मन्दोच्च । स्यात् = हुन्छन् । एतानि = यिनीहरू । मध्यतिथ्यन्ते = मध्यतिथ्यन्तकालमा । मध्यानि = मध्यम । स्युः = हुन्छन् ॥२३॥

राहोर्गुणा ३ विधूच्चस्य नगा ७ रवितुङ्गकस्य खं ० भानोः ।
एकोनषष्टि५९कलिकाः ववङ्कनगा ७९१ दिनगतिस्तु चन्द्रमसः ॥२४॥

अन्वय— राहोः, दिनगतिः, गुणाः, कलाः, स्यात्, विधूच्चस्य, दिनगतिः, नगाः, कलाः, स्यात्, रवितुङ्गकस्य, दिनगतिः, खम्, कला, स्यात्, भानोः, दिनगतिः, एकोनषष्टिकलिकाः, स्यात् । चन्द्रमसः, दिनगतिः, ववङ्कनगाः, कलाः, स्यात् ॥२४॥

पदार्थ— राहोः = राहुको । दिनगतिः = दैनिकगति । गुणाः = ३ । कलाः = कला । स्यात् = हुन्छ । विधूच्चस्य = चन्द्रोच्चको । दिनगतिः = दैनिकगति । नगाः = ७ । कलाः = कला । स्यात् = हुन्छ । रवितुङ्गकस्य = सूर्यको मन्दोच्चको । दिनगतिः = दैनिकगति । खम् = ० । कला = कला । स्यात् = हुन्छ । भानोः = सूर्यको । दिनगतिः = दैनिकगति । एकोनषष्टिकलिकाः = ५९ कला । स्यात् = हुन्छ । चन्द्रमसः = चन्द्रमाको । दिनगतिः = दैनिकगति । ववङ्कनगाः = ७९१ । कलाः = कला । स्यात् = हुन्छ ॥२४॥

स्पष्टा भमितिश्चन्द्रः स्फुटतिथिहीनः स्फुटो भवत्यर्कः ।
अष्टमनवमपदाभ्यां सिध्यति चन्द्रार्कयोः क्रमाद् द्युगतिः ॥२५॥
राहूनस्फुटशशिना चतुर्दशाद् विधुशरं समानीय ।
पञ्चदशस्थफलेन च यदि युक्तः कर्षणस्फुटः स स्यात् ॥२६॥
नवमपदादिनबिम्बं विधुगत्या षोडशाच्च विधुबिम्बम् ।
भूभाक्षितिजविलम्बनलिप्ताः साध्या विधुग्रहावसरे ॥२७॥

अन्वय— स्पष्टा, भमितिः, स्फुटः, चन्द्रः, भवति, स्फुटतिथिहीनः, सः स्फुटः, अर्कः, भवति, अष्टमनवमपदाभ्याम्, क्रमात्, चन्द्रार्कयोः, द्युगतिः, सिध्यति ॥२५॥ राहूनस्फुटशशिना, चतुर्दशात्, विधुशरम्, समानीय, पञ्चदशस्थफलेन, युक्तः, यदि, सः, कर्षणस्फुटः, स्यात् ॥२६॥ नवमपदात्, इनबिम्बम्, साध्यम्, विधुगत्या, षोडशात्, विधुबिम्बम्, साध्यम्, विधुगत्या, षोडशात्, भूभाक्षितिजविलम्बनलिप्ताः, विधुग्रहावसरे, साध्याः ॥२७॥

पदार्थ— स्पष्टा = स्पष्ट । भमितिः = नक्षत्रको ध्रुव । स्फुटः = स्पष्ट । चन्द्रः = चन्द्र । भवति = हुन्छ । स्फुटतिथिहीनः = स्पष्टतिथि घटेका । सः = ती स्पष्टचन्द्र । स्फुटः = स्पष्ट । अर्कः = सूर्य । भवति = हुन्छन् । अष्टमनवमपदाभ्याम् = आठौँ र नवौँ कोष्ठबाट । क्रमात् = क्रमैले । चन्द्रार्कयोः = चन्द्र र सूर्यका । द्युगतिः = दैनिकगति । सिध्यति = सिद्ध हुन्छन् ॥२५॥ राहूनस्फुटशशिना = राहु घटेका स्पष्टचन्द्रले । चतुर्दशात् = चौधौँ कोष्ठबाट । विधुशरम् = चन्द्रमाको शर । समानीय = ल्याएर । पञ्चदशस्थफलेन = पन्ध्रौँ कोष्ठमा रहेको फलले । युक्तः = जोडियो । यदि = भने । सः = त्यो शर । कर्षणस्फुटः = आकर्षण संस्कार गरिएको । स्यात् = हुन्छ ॥२६॥ नवमपदात् = नवौँ कोष्ठबाट । इनबिम्बम् = सूर्यबिम्ब । साध्यम् = ल्याउनू । विधुगत्या = चन्द्रमाको दैनिकगतिले । षोडशात् = सोह्रौँ कोष्ठबाट । विधुबिम्बम् = चन्द्रमाको बिम्ब । साध्यम् = ल्याउनू । विधुगत्या = चन्द्रमाको दैनिकगतिले । षोडशात् = सोह्रौँ कोष्ठबाट ।

भूभाक्षितिजविलम्बनलिप्ता: = भूभाबिम्ब र परमलम्बनकला । विधुग्रहावसरे= चन्द्रग्रहणमा । साध्या: = ल्याउनू ॥२७॥

दशमपदादयनांशास्तद्युतसूर्येण सप्तदशकोष्ठात् ।
अर्कक्रान्तिश्चाष्टादशकोष्ठादुद्गमान्तरं द्युमणेः ॥२८॥
एकोनविंशकोष्ठात् क्रान्त्यक्षलवैश्चरं च विंशपदात् ।
रेखान्तरमक्षांशाः पलभाः साध्याः प्रसिद्धनगराणाम् ॥२९॥

अन्वय— दशमपदात्, अयनांशा:, साध्या:, तद्युतसूर्येण, सप्तदशकोष्ठात्, अर्कक्रान्तिः, साध्या, तद्युतसूर्येण, अष्टादशकोष्ठात्, द्युमणेः, उद्गमान्तरम्, साध्यम् ॥२८॥ एकोनविंशकोष्ठात्, क्रान्त्यक्षलवैः, चरम्, साध्यम्, विंशपदात्, प्रसिद्धनगराणाम्, रेखान्तरम्, अक्षांशा:, पलभा:, साध्याः ॥२९॥

पदार्थ— दशमपदात्= दशौं कोष्ठबाट । अयनांशा:= अयनांश । साध्या:= साधना गर्नू । तद्युतसूर्येण= अयनांश जोडिएका सूर्यले । सप्तदशकोष्ठात्= सत्रौं कोष्ठबाट । अर्कक्रान्तिः= सूर्यको क्रान्ति । साध्या= साधना गर्नू । तद्युतसूर्येण= अयनांश जोडिएका सूर्यले । अष्टादशकोष्ठात्= अठार्हौं कोष्ठबाट । द्युमणेः= सूर्यको । उद्गमान्तरम्= वेलान्तर । साध्यम्= साधना गर्नू ॥२८॥ एकोनविंशकोष्ठात्= उन्नाइसौं कोष्ठबाट । क्रान्त्यक्षलवैः= क्रान्ति र अक्षांशले । चरम्= चर । साध्यम्= साधना गर्नू । विंशपदात्= बीसौं कोष्ठबाट । प्रसिद्धनगराणाम्= प्रसिद्ध शहरका । रेखान्तरम्= रेखान्तर । अक्षांशा:= अक्षांश । पलभा:= पलभा । साध्या:= साधना गर्नू ॥२९॥

आवन्तो रेखान्तर–चर–पञ्च५पलैर्युतस्तथा रहितः ।
उदयान्तरेण शेषं तद्ग्रामेऽर्कोदयाद् गतः कालः ॥३०॥

अन्वय— आवन्त:, काल:, रेखान्तर-चर-पञ्चपलैः, युत:, कार्य:, तथा, उदयान्तरेण, रहित:, कार्य:, शेषम्, तद्ग्रामे, अर्कोदयात्, गत:, काल:, स्यात् ॥३०॥

पदार्थ— आवन्त:= उज्जयिनीको । काल:= काल । रेखान्तर-चर-पञ्चपलैः= रेखान्तर, चर, ५ पलाले । युत:= जोडिएको । कार्य:= गर्नू । तथा= त्यस्तै । उदयान्तरेण= वेलान्तरले । रहित:= घटेको । कार्य:= गर्नू । शेषम्= शेष । तद्ग्रामे= त्यस गाउँमा । अर्कोदयात्= सूर्योदयदेखि । गत:= बितेको । काल:= काल । स्यात्= हुन्छ ॥३०॥

दश१०पलयुक्तत्रिंश३०न्नाड्यो द्विगुणितचरेण युक्ताः स्यात् ।
दिनमानं तद्धीनाः षष्टि६०र्घट्यो भवेत् निशामानम् ॥३१॥

अन्वय— दशपलयुक्तत्रिंशन्नाड्य:, द्विगुणितचरेण, युक्ता:, कार्या:, दिनमानम्, स्यात्, तद्धीना:, षष्टि:, घट्य:, निशामानम्, भवेत् ॥३१॥

पदार्थ— दशपलयुक्तत्रिंशन्नाड्य:= दश पला जोडिएका ३० घडी । द्विगुणितचरेण= २ ले गुनिएको चरले । युक्ता:= जोडिएका । कार्या:= गर्नू । दिनमानम्= दिनमान । स्यात्= हुन्छ । तद्धीना:= दिनमान घटेका । षष्टि:= ६० । घट्य:= घडी । निशामानम्= रात्रिमान । भवेत्= हुन्छ ॥३१॥

याम्योत्तरमधितिष्ठति सूर्ये मध्याभिधस्य कालस्य ।
उदयान्तरयुतशरभू१५प्रमिता नाडयो गता इति ज्ञेयम् ।।३२।।

अन्वय— सूर्ये, याम्योत्तरम्, अधितिष्ठति, मध्याभिधस्य, कालस्य, उदयान्तरयुतशरभूप्रमिताः, नाडयः, गताः, इति, ज्ञेयम् ।।३२।।

पदार्थ— सूर्ये = सूर्य । याम्योत्तरम् = याम्योत्तरवृत्तमा । अधितिष्ठति = रहे छँदामा । मध्याभिधस्य = मध्यम । कालस्य = कालको । उदयान्तरयुतशरभूप्रमिताः = वेलान्तरसंस्कार गरिएको १५ ले प्रमाण भएका । नाडयः = घडी । गताः = गए । इति = भनीकन । ज्ञेयम् = जान्नू ।।३२।।

मध्याह्नोद्युदलेन च हीनः सूर्योदये युतोऽस्तमये ।
मध्यमकालः स स्यात् तेन नियम्यानि कालयन्त्राणि ।।३३।।

अन्वय — मध्याह्नः, द्युदलेन, हीनः, कार्यः, सः, सूर्योदये, मध्यमकालः, स्यात्, मध्याह्नः, द्युदलेन, युतः, कार्यः, सः, अस्तमये, मध्यमकालः, स्यात्, तेन, कालयन्त्राणि, नियम्यानि ।।३३।।

पदार्थ — मध्याह्नः = मध्याह्नको मध्यमकाल । द्युदलेन = दिनको आधाले । हीनः = घटेको । कार्यः = गर्नू । सः = त्यो । सूर्योदये = सूर्योदयकालमा । मध्यमकालः = मध्यमकाल । स्यात् = हुन्छ । मध्याह्नः = मध्याह्नको मध्यमकाल । द्युदलेन = दिनको आधाले । युतः = जोडिएको । कार्यः = गर्नू । सः = त्यो । अस्तमये = सूर्यास्तकालमा । मध्यमकालः = मध्यमकाल । स्यात् = हुन्छ । तेन = मध्यमकालले । कालयन्त्राणि = कलघडी । नियम्यानि = मिलाउनुपर्छ ।।३३।।

आवन्तो रेखान्तरयुक् स्थानिकमध्यमाख्यकालः स्यात् ।
स्थानिकमध्यमकालो रेखान्तररहित उज्जयिन्याश्च ।।३४।।

अन्वय— आवन्तः, कालः, रेखान्तरयुक्, कार्यः, स्थानिकमध्यमाख्यकालः, स्यात्, स्थानिकमध्यमकालः, रेखान्तररहितः, कार्यः, उज्जयिन्याः, कालः, स्यात् ।।३४।।

पदार्थ— आवन्तः = उज्जयिनीको । कालः = काल । रेखान्तरयुक् = रेखान्तर जोडिएको । कार्यः = गर्नू । स्थानिकमध्यमाख्यकालः = आफ्नो देशको मध्यमकाल । स्यात् = हुन्छ । स्थानिकमध्यमकालः = आफ्नो देशको मध्यमकाल । रेखान्तररहितः = रेखान्तर घटेको । कार्यः = गर्नू । उज्जयिन्याः = उज्जयिनीको । कालः = काल । स्यात् = हुन्छ ।।३४।।

□

पूर्णिमा (इतिहास-प्रधान त्रैमासिक पत्रिका) का. मे. अ. द. नं. १५५/२४६

कार्यालय
संशोधन-मण्डल
वटु सवलवहाल
ग-१-५३० काठमाडौँ- ३
नेपाल
फोन नं. २-२०४९२

वि. सं. २०५० माघ

यस अङ्कको मूल्य रु. ५०।-

मुद्रक
लुम्ब प्रेस
नयाँ बानेश्वर
ख - १ - ३७३ काठमाडौँ- १
नेपाल
फोन नं. ४-७३५८६